

Latvijas Universitāte
Sociālo zinātņu fakultāte
Politikas zinātnes nodaļa

Politikas zinātnes maģistra
programmas studente
Laura Anteina
stud. apl. Nr. PolZ 030037

**Attīstības sadarbības politika Eiropas Savienībā: daudzpusējās un
Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas divpusējās politikas
salīdzinājums**

Maģistra darbs

Zinātniskais vadītājs:
Dr.sc.pol., docents Toms Rostoks

Rīga, 2009

GALVOJUMS

Ar šo es apliecinu, ka šis maģistra darbs ir pildīts patstāvīgi, par izmantotajiem datiem un materiāliem ir dotas atsauces. Šis darbs tādā vai citādā formā nav nekad iesniegts nevienai citai pārbaudes komisijai.

/Laura Anteina/

Saturs

Ievads	4
1. Attīstības teorētiskā izpratne	10
1.1. Attīstības koncepts	10
1.1.1. Ortodoksālā pieeja	11
1.1.2. Kritiski alternatīvā pieeja	15
1.1.3. Ierobežojumi attīstībai	20
1.1.4. Attīstību veicinošie mehānismi	26
1.2. Attīstības sadarbība	29
1.2.1. Divpusējā attīstības sadarbība	32
1.2.2. Daudzpusējā attīstības sadarbība	34
2. Eiropas Savienības dalībvalstu divpusējā attīstības sadarbības politika – Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas gadījumu izpēte	39
2.1. Apvienotās Karalistes attīstības sadarbības politika	39
2.2. Francijas attīstības sadarbības politika	51
2.3. Zviedrijas attīstības sadarbības politika	62
2.4. Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas attīstības sadarbības politikas vērtējums	73
3. Eiropas Savienības daudzpusējā attīstības sadarbības politika	82
3.1. Eiropas Savienības attīstības sadarbības politika	83
3.2. Eiropas Savienības attīstības sadarbības politikas vērtējums	101
4. Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas divpusējās un Eiropas Savienības daudzpusējās attīstības sadarbības politikas salīdzinājums	108
Nobeigums	117
Saīsinājumu saraksts	121
Avotu un literatūras saraksts	123
Annotation	130
Anotācija	131

Ievads

Kopš 1945.gada pasaule ir piedzīvojusi divpusējās un daudzpusējās attīstības sadarbības politikas principu un mehānismu maiņu, mērķu un prioritāšu ievērojamu papildināšanu un dažādošanu, vienlaicīgi norisinoties arī iepriekš nepieredzētai ekonomiskajai izaugsmei. Taču pasaules valstu polarizācija šajā laikā ir tikai pieaugusi, palielinoties arī plaisai starp nabadzīgajām un bagātajām valstīm un to iedzīvotājiem. Nabadzība, bads un slimību izplatība vēl aizvien ir plaši izplatītas problēmas, lai gan to risināšanas mēģinājumi guva atbalstu jau pēc Otrā pasaules kara beigām, tāpat aktualizējušies ir arī citi draudi attīstības norisei, piemēram, bruņoti konflikti, piesārņota apkārtējā vide un terorisms, radot nepieciešamību pēc kopīgas rīcības, lai ar šīm problēmām un draudiem cīnītos, un palīdzības sniegšanas tiem, kuru iespējas šajā cīņā ir vismazākās, proti, attīstības valstīm.

Šī nepieciešamība pēc kopīgas rīcības, īpaši no attīstīto valstu puses, lai risinātu aktuālās problēmas un uzlabotu nabadzīgo cilvēku dzīves apstākļus, jeb attīstības sadarbības ir tikusi atzīta jau ilgstoši, taču apņemšanās to īstenot īpaši izteikta ir kļuvusi kopš 2000.gada, kad tika pieņemta Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO), kas apvieno lielāko daļu pasaules valstu, Tūkstošgades deklarācija un noteikti Tūkstošgades attīstības mērķi (*Millennium Development Goals – MDG's*). MDG's ietver astoņus mērķus, kuriem ir pakārtoti arī noteikti apakšmērķi un kuri ir jāsasniedz līdz 2015.gadam. Šie astoņi mērķi ir: izskaust ekstrēmo nabadzību un badu; nodrošināt universālu pamatizglītību; veicināt dzimumu līdztiesību un paplašināt sieviešu tiesību ievērošanu; samazināt bērnu mirstības līmeni; uzlabot veselības līmeni grūtniecēm un jaundzimušo mātēm; cīnīties pret HIV/AIDS, malāriju un citām slimībām; nodrošināt apkārtējās vides ilgtspēju; kā arī izveidot globālo partnerību attīstības veicināšanai.¹

Progress kopš to pieņemšanas MDG's sasniegšanā ir ievērojams, piemēram, ir būtiski samazinājies nabadzības līmenis un nodrošināta iespēja lielākam attīstības valstīs dzīvojošo bērnu skaitam iegūt izglītību, taču ne visur pasaulē šis progress ir redzams vienādā līmenī, Āfrikai ievērojami atpaliekot no pārējiem attīstības valstu reģioniem.² Līdz ar to, ņemot vērā, ka līdz MDG's sasniegšanas termiņam ir atlikuši 7 gadi, attīstības sadarbības rezultativitātes un kvalitātes uzlabošana ir jānostāda palīdzības centrā, lai noteiktie mērķi tiktu īstenoti laikā.

¹ The United Nations. Millennium Development Goals. www.un.org/millenniumgoals (Millennium Development Goals mājaslapa; aplūkota 10.05.2009.).

² The Millennium Development Goals Report 2008. New York; 2008. www.un.org (United Nations Organization mājaslapa; aplūkota 02.04.2009.).

Apņēmiņu veicināt attīstību un risināt attīstības valstu problēmas apliecina arī kopš 1990.gadu vidus ievērojami pieaugušais starptautisko palīdzības sniedzēju jeb donoru skaits, kā arī to īstenoto aktivitāšu un dibināto palīdzības sniegšanas struktūru skaits. Taču šī pieauguma rezultātā ir izveidota sarežģīta un dārga attīstības palīdzības sniegšanas sistēma, tādējādi liekot uzdot jautājumu, vai tā ir izveidota palīdzības saņēmēju labā, vai arī kalpo donoru interešu realizācijai? Šobrīd, piemēram, vidēji vienā attīstības valstī viena gada laikā darbojas 350 donoru misijas, kas liecina par to, ka pārāk daudzi palīdzības sniedzēji vienlaicīgi fokusējas uz atbalsta sniegšanu tām pašām valstīm un darbības sektoriem. Rezultātā attīstības valstīm ir grūti mobilizēt resursus sadarbībai ar visiem donoriem, šai sadarbībai ir lielas administratīvās izmaksas, bieži vērojama parādība ir īstenoto aktivitāšu dublēšanās un katru reizi nākas pildīt donoru atšķirīgos nosacījumus, lai saņemtu palīdzību. Šāda prakse arī mazina caurskatāmības iespējas un palielina korupcijas risku.³

Jānorāda gan, ka pēdējos gados arvien vairāk ir aktualizējies jautājums par ciešākas sadarbības veicināšanu starp divpusējās un daudzpusējās palīdzības sniedzējiem, tāpat izcelta ir arī nepieciešamība pēc labākas darbības koordinācijas attīstības sadarbības ietvaros un atbalsta sniegšanas tikai tām valstīm un sektoriem, kuros attiecīgajam donoram salīdzinājumā ar citiem ir konstatētas priekšrocības, kā arī pēc attīstības sadarbības politikas mērķu un prioritāšu ņemšanas vērā citu politiku veidošanas un īstenošanas ietvaros. Lielāka vērība attīstības sadarbības īstenošanā ir jāpievērš arī palīdzības saņēmējiem, mudinot tos pašiem vairāk veicināt savu valstu attīstību, kā arī atbildībai no donoru puses par īstenoto pasākumu rezultātiem. Šie jautājumi ir ietverti arī Parīzes deklarācijā par palīdzības efektivitāti (*Paris Declaration on Aid Effectiveness*), kura tika parakstīta 2005.gadā, apliecinot palīdzības donoru gatavību minētos principus īstenot.⁴

Attīstības sadarbības ietvaros par ļoti nozīmīgu tiek uzskatīts arī sniegtās attīstības palīdzības apjoms. Arī pašas palīdzības saņēmējvalstis šādi uzskata, līdz ar to regulāri prasot donoriem attīstības veicināšanai paredzētā finansējuma palielināšanu, ko donori (valstis un starptautiskās organizācijas) no savas puses arī apņemas darīt un nosaka sev konkrētus noteiktā laikā sasniedzamus mērķus, lai šīs apņemšanās īstenotu. Šādas apņemšanās kontekstā ir īpaši izdalāma Monterejas konference par finansējumu attīstībai, kas norisinājās 2002.gadā un kuras rezultātā tika pieņemts Monterejas konsenss (*Monterrey Consensus*), nosakot, ka

³ Commission of the European Communities. EU Code of Conduct on Division of Labour in Development Policy. Brussels, 2007, p. 3. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 08.05.2009.).

⁴ High Level Forum. Paris Declaration on Aid Effectiveness. Paris, 2005. www.oecd.org (Organisation for Economic Development and Co-operation mājaslapa; aplūkota 20.04.2009.).

tām donorvalstīm, kuras vēl nav to izdarījušas, sniegtās attīstības palīdzības apjoms ir jāpalielina līdz 0.7% no to iekšzemes kopprodukta.⁵

Tādējādi ir iespējams secināt, ka attīstības sadarbības īstenošana turpina būt aktuāls jautājums starptautiskās politikas dienas kārtībā, līdz ar to arī kā šī maģistra darba tēma tika izvēlēta – „*Attīstības sadarbības politika Eiropas Savienībā: daudzpusējās un Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas divpusējās politikas salīdzinājums*”. Būtiski ir uzsvērt, ka šis darbs tādējādi ir autorei Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes bakalaura studiju programmas ietvaros 2007.gadā aizstāvētā bakalaura darba „Tirdzniecības liberalizācija un attīstības sadarbība Eiropas Savienības attiecībās ar attīstības valstīm” izstrādes laikā veiktā pētījuma padziļināts turpinājums.

Pievēršoties pētījuma objektu izvēles pamatojumam jānorāda, ka Eiropas Savienības (ES) daudzpusējā attīstības sadarbības politikas izpēte tika izvēlēta, pamatojoties uz ES statusu attīstības sadarbības jomā, proti, ES ir lielākais donors attīstības valstīm, novirzot attīstības sadarbībai vairāk nekā pusi no pasaules kopējās palīdzības apjoma, kā arī viens no aktīvākajiem donoriem attīstības valstīm, pārņemot citu palīdzības sniedzējorganizāciju, piemēram, ANO stratēģijas, aktīvi atbalstot dažādās starptautiskajās konferencēs pieņemtos lēmumus saistībā ar attīstības valstīm un piedāvājot jaunas attīstības veicināšanas stratēģijas, piemēram, „Āfrikas-ES stratēģiskā partnerība” (*The Africa-EU Strategic Partnership*), lai uzlabotu Āfrikas valstu attīstības rādītājus un šajā kontinentā īstenotu MDG's. Līdz ar to ES ir iespējams saukt par vienu no ietekmīgākajiem aktoriem starptautiskajā vidē dažāda veida palīdzības sniegšanā attīstības valstīm, kas savas attīstības sadarbības politikas īstenošanā pamatā vadās no ortodoksālās pieejas attīstībai principiem.

ES attīstības sadarbības politikas veidošanas un īstenošanas kontekstā plaši diskutēts ir jautājums par tās dalībvalstu ietekmi šajā procesā, līdz ar to bija interese izpētīt dalībvalstu divpusējās attīstības sadarbības politikas, lai noskaidrotu to paralēles un atšķirības ar ES kopējo jeb daudzpusējo politiku un noteiktu šīs dalībvalstu ietekmes patieso līmeni. Ņemot vērā, ka ES šobrīd veido 27 valstis, un apzinoties, ka tās visas šī darba ietvaros izpētīt nav iespējams, analīzei tika izvēlētas trīs ES dalībvalstis – Apvienotā Karaliste, Francija un Zviedrija.

Minēto divpusējās attīstības sadarbības politikas gadījumu izpētes izvēle ir balstīta uz sekojošiem faktoriem:

⁵ The United Nations. Monterrey Consensus on the International Conference on Financing for Development. Monterrey, 2002. www.un.org (United Nations mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

1. ilgstoša pieredze attīstības sadarbības politikas īstenošanā, ko tās veic gan divpusēji, gan daudzpusēji caur ES, Francijai esot vienai no tās dibinātājvalstīm 1957.gadā, Apvienotajai Karalistei pievienojoties 1973.gadā, bet Zviedrijai – 1995.gadā, un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (*Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*) Attīstības palīdzības komiteju (*Development Assistance Committee – DAC*), kurā Apvienotā Karaliste un Francija darbojas kopš tās darbības sākuma 1961.gadā, bet Zviedrija no 1965.gada;⁶
2. sniegtās attīstības palīdzības apjoms – šo valstu ieguldījums kopējā ES attīstības sadarbības budžetā ir viens no lielākajiem starp ES dalībvalstīm, arī divpusējā palīdzība ir ļoti ievērojama, turklāt visas trīs valstis ir apņēmušās arī tuvākajā nākotnē turpināt sniegtās palīdzības apjoma palielināšanu;
3. sekošana globālajām tendencēm attīstības sadarbības politikas uzstādījumos, izstrādājot jaunas vadlīnijas šīs politikas efektivitātes uzlabošanai, t.sk. kvalitātes un rezultativitātes paaugstināšanai;
4. ietekmes lielums uz kopējo ES īstenoto attīstības sadarbības politiku, lai īstenotu savas intereses.

Konkrēto valstu gadījumu izvēli noteica arī šo valstu motivācijas faktori attīstības sadarbības īstenošanai, kā arī īstenotās politikas atbilstība teorētiskajai perspektīvai – tām pārstāvēt ortodoksālo vai kritiski alternatīvo pieeju attīstībai. Konkrēti Apvienotā Karaliste tika izvēlēta, ņemot vērā tās koloniālo pagātņi, vēlmi palīdzēt un saglabāt savas ietekmes sfērā bijušās kolonijas. Tāpat Apvienotā Karaliste tradicionāli ir simbolizējusi ortodoksālo pieeju attīstībai, pārstāvēt un izplatot liberālās tirgus ekonomikas principus.

Francija lielā mērā līdzinās Apvienotajai Karalistei, taču būtiski, ka Francijas attīstības sadarbības politika tās uzstādījumos pēdējā laikā cenšas ietvert elementus, kas raksturīgi kritiski alternatīvai pieejai, zināmā mērā novirzoties no klasiskajiem ortodoksālās pieejas uzstādījumiem. Līdz ar to ir interesanti aplūkot, cik veiksmīgi šī pāreja ir notikusi.

Zviedrijas izvēli, savukārt, noteica izteiktās šīs valsts īpatnības attīstības sadarbības politikas jomā, jo tā nekad nav bijusi koloniālā lielvara, līdz ar to nav īpašas motivācijas palīdzēt savām bijušajām kolonijām, kā arī saglabāt savu dominanti pār tām. Turklāt Zviedrijas īstenotā attīstības sadarbības politika ir kritiski alternatīvās pieejas attīstībai paraugs, aktīvi atbalstot ilgtspējīgas attīstības koncepta nostiprināšanos starptautiskās attīstības sadarbības ietvaros.

⁶ Development Co-operation Directorate. DAC members and Date of Membership. www.oecd.org (Organisation for Economic Development and Co-operation mājaslapa; aplūkota 18.02.2009.).

Nepieciešams uzsvērt, ka divpusējās attīstības sadarbības politiku īstenojošo valstu izpētei netika izvēlēta neviena no jaunajām ES dalībvalstīm, pamatojoties uz pieredzes trūkumu attīstības sadarbības politikas īstenošanā,niecīgo materiālo ieguldījumu attīstības valstu problēmu risināšanā, kā arī atsevišķu institūciju/aģentūru, kas šo politiku īstenotu, neesamību. Līdz ar to atšķirības iepretim tā sauktajām vecajām ES dalībvalstīm ir pārāk lielas un kopīgo iezīmju par maz, lai spētu veiksmīgi šos gadījumus salīdzināt.

Ņemot vērā iepriekš minēto, kā konkrētā darba mērķis tiek izvirzīts – *salīdzināt Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējo un Eiropas Savienības daudzpusējo attīstības sadarbības politiku veidošanu un īstenošanu, kā arī apzināt šo politiku kopīgās un atšķirīgās iezīmes.*

Lai īstenotu darba mērķi, kā uzdevumi tiek noteikti:

1. no teorētiskās perspektīvas aplūkot attīstības konceptu, pievēršoties ortodoksālajai un kritiski alternatīvajai pieejai, kā arī noteikt attīstību ierobežojošos faktoros un veicinošos mehānismus;
2. no teorētiskās perspektīvas apskatīt attīstības sadarbību kā veidu nabadzīgo iedzīvotāju labklājības līmeņa uzlabošanai, pievēršoties divpusējās un daudzpusējās sadarbības priekšrocībām un trūkumiem;
3. aplūkot un izvērtēt Eiropas Savienības dalībvalstu – Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas – divpusējo attīstības sadarbības politiku;
4. aplūkot un izvērtēt Eiropas Savienības daudzpusējo attīstības sadarbības politiku;
5. veikt Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējās un Eiropas Savienības daudzpusējās attīstības sadarbības politikas salīdzinājumu.

Savukārt kā šī maģistra darba hipotēze tiek izvirzīts apgalvojums, ka tā saukto *vecu Eiropas Savienības dalībvalstu divpusējā attīstības sadarbības politika ietekmē Eiropas Savienības daudzpusējās attīstības sadarbības politikas veidošanu un īstenošanu.* Ietekmes izpausme šajā gadījumā ir sagaidāma dalībvalstu politikas mērķu un prioritāšu ietveršanā ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikā, ko vecās dalībvalstis var galvenokārt panākt: ES lēmumu pieņemšanas mehānisma ietvaros, ņemot vērā to ilgstošo darbības pieredzi ES institūcijās, dažādu būtisku lēmumu pieņemšanas procesa nianšu pārzināšanu un izveidojušās draudzības saites ar noteiktām dalībvalstīm balsošanas kontekstā; kā arī ar sniegtā finansējuma apjoma un sadales palīdzību ES daudzpusējās attīstības sadarbības īstenošanai.

Lai spētu realizēt noteikto mērķi, izpildīt minētos uzdevumus un sniegt apstiprinājumu vai noraidījumu izvirzītajai hipotēzei, kā darbā izmantojamās pētniecības metodes tiks izmantotas aprakstošā un salīdzinošā metode.

Saistībā ar darba struktūru jānorāda, ka darbs tiks iedalīts divās pamatdaļās: teorētiskajā un empīriskajā daļā. Teorētiskajai daļai tiks veltīta darba pirmā nodaļa, kuras pirmās apakšnodaļas ietvaros tiks aplūkots attīstības koncepts, vadoties no ortodoksālās un kritiski alternatīvās pieejas attīstībai perspektīvām, noteikti attīstību kavējošie un veicinošie faktori; savukārt otrajā apakšnodaļā tiks apskatīta gan divpusējā, gan daudzpusējā attīstības sadarbība.

Darba empīriskā daļa sastāvēs no trijām nodaļām – otrās, trešās un ceturtais nodaļas. Otrajā nodaļā tiks veikta Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējās attīstības sadarbības politikas izpēte un sniegts tās salīdzinošs izvērtējums. Trešās nodaļas ietvaros šādā veidā tiks skatīta Eiropas Savienības daudzpusējā attīstības sadarbības politika. Savukārt ceturtais nodaļa tiks veltīta Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas divpusējās un Eiropas Savienības daudzpusējās attīstības sadarbības politikas salīdzinājuma veikšanai.

Attiecībā uz darbā izmantotajiem literatūras avotiem nepieciešams norādīt, ka konkrētā darba ietvaros tiks izmantotas sekojošu pētnieku teorētiskās pieejas un/vai veikto pētījumu ietvaros izdarītie secinājumi: S.Ašervuds; O.Bardars; J.Brauns; S.Brūne; Dž.Degnbols-Martinusens; Dž.Dīns; R.Džeksons; K.Džordžs; M.Edvards; P.Engbergs-Pedersens; S.Grimis; M. ul Haks; F.Hardviks; V.Īsterlijs; R.Kalderisi; B.Kāns; Č.Keglijs; S.Keukeleirs; R.Laiterics; Dž.Lengmīds; A.Liverānī; H.E.Lundgrēns; Dž.Maknotana; S.Maksvells; T.R.Maltuss; K.Markss; Dž.Martinusens; Dž.S.Mills; P.Morgans; D.Rikardo; Dž.Petrass; R.S.Ridels; E.Rodžersons; Dž.T.Rorks; V.V.Rostovs; P.Rozenštains-Rodans; A.Sens; Ā.Smīts; D.Snovs; G.Sorensens; Dž.Speiniers; K.Tomasa; H.Veltmeijers; J.Vitkofs; M.Vūlkoks u.c.

Darba izstrādes laikā kā informācijas avoti tiks izmantoti arī valstu un starptautisko organizāciju politikas plānošanas dokumenti, progresa un novērtējuma ziņojumi, kā arī citi nepieciešamie avoti.

1. Attīstības teorētiskā izpratne

1.1. Attīstības koncepts

Džons Martinusens (*John Martinussen*) norāda, ka attīstības koncepts plaši izplatījās pēc Otrā pasaules kara un ka, lai arī attīstībai nav pieņemta vienota definīcija, „ir tendence ar to saistīt kaut ko pozitīvu un vēlamu tajos gadījumos, kad to attiecina uz noteiktu sabiedrību vai sabiedrības grupu, kā arī uz attīstības valstīm”.⁷

Kā uzsver Kerolaina Tomasa (*Caroline Thomas*), „aplūkojot attīstības konceptus, ir būtiski ņemt vērā, ka katrs no tiem atspoguļo noteiktas sociālas un politiskas vērtības, kas liecina par šī koncepta ideoloģisko raksturu”.⁸ Tāpēc ir nepieciešams kritiski raudzīties uz attīstības konceptiem, lai pēc iespējas objektīvāk novērtētu šo pieeju piemērojamību attīstības valstu gadījumam, jo, kā tika secināts jau Pasaules Bankas 1999./2000.gada Pasaules attīstības ziņojumā, attīstība ir sarežģīts process un tie mehānismi, kas tiek īstenoti sekmīgi vienā gadījumā, var būt nesekmīgi citos gadījumos.⁹

K. Tomasa arī skaidri izdala divas galvenās pieejas attīstības aplūkojumam – ortodoksālo un kritiski alternatīvo pieeju, kuras balstās uz atšķirīgām vērtībām un attīstības līmeņa mērījumiem izmanto dažādus kritērijus.¹⁰ Šo dalījumu tieši (izmantojot šo terminoloģiju) vai netieši (skaidrojumu balstot uz attiecīgiem attīstību raksturojošiem rādītājiem) savās pieejās attīstības skaidrošanai izmanto arī citi pētnieki, turklāt to var attiecināt arī uz valstu, starptautisko organizāciju politikām un nevalstisko organizāciju (NVO) darbības vadlīnijām attīstības veicināšanai.

Tādējādi, lai izprastu konkrētajā darbā aplūkojamo valstu (Apvienotā Karaliste, Francija un Zviedrija) un Eiropas Savienības īstenoto attīstības sadarbības politiku un spētu veiksmīgi šos gadījumus salīdzināt, turpmākajās divās darba apakšsadaļās ortodoksālā un kritiski alternatīvā pieeja attīstībai tiks aplūkotas plašāk. Sākumā uzmanība tiks pievērsta ortodoksālajai pieejai, kas ir bijusi aktuāla kopš koloniālisma sabrukuma un attīstības valstu problēmu aktualizēšanās starptautiskās politikas dienaskārtībā un lielā mērā vēl šobrīd nosaka atsevišķu valstu un starptautisko organizāciju attīstības sadarbības politikas principus. Tālāk tiks apskatīta kritiski alternatīvā pieeja, kuras iezīmes periodiski ir bijušas saskatāmas atsevišķu

⁷ Martinussen, J. *Society, State and Market: A Guide to Competing Theories of Development*. Halifax; Nova Scotia: Fernwood Publishing, 1997, pp. 34,35

⁸ Thomas, C. *Poverty, Development, and Hunger*. In: Baylis, J., Smith, S. *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 473

⁹ World Development Report 1999/2000. *Entering the 21st Century: the Changing Development Landscape*. New York: Oxford University Press, 1999. www-wds.worldbank.org (World Bank mājaslapa; aplūkota 01.03.2009.).

¹⁰ Thomas, C. *Poverty, Development, and Hunger*. In: Baylis, J., Smith, S. *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 478

pētnieku un praktiķu piedāvātajās teorētiskajās koncepcijās attiecībā uz attīstības valstu stāvokli, to izraisošajiem faktoriem un iespējām šo stāvokli uzlabot. Vajadzētu norādīt, ka pēdējā laikā attīstības koncepta sakarā īpaši aktuāla ir kļuvusi tieši kritiski alternatīvā pieeja, lai gan ortodoksālā pieeja savu pozīciju vēl aizvien nav zaudējusi.

1.1.1. Ortodoksālā pieeja

Ortodoksālās pieejas piekritēji, starp kuriem ir lielākā daļa Rietumu valstu, to sabiedrību un arī starptautisko organizāciju, uzskata, ka „attīstība var tikt skatīta kā sinonīms ekonomiskajai attīstībai brīvā tirgus ekonomikas dominētās starptautiskās sistēmas ietvaros” un ka ekonomiskā attīstība palīdz cīnīties ar nabadzības problēmu, kas tiek skatīta kā tā brīža ekonomiskais stāvoklis, proti, cilvēku nespēja apmierināt savas materiālās pamatvajadzības. Līdz ar to attīstība tiek uztverta kā lineārs process pārejā no tradicionālās un moderno ekonomisko sistēmu, kas lielā mērā balstās uz industriālās ražošanas attīstību. Šī procesa norisei nepieciešamas ir ekspertu (pamatā Rietumu ekspertu) zināšanas un pieredze, lielas kapitāla investīcijas liela apjoma projektos, privātā sektora attīstība, kā arī tehnoloģiskais progress. Būtiski, ka ortodoksālās pieejas pārstāvji tic, ka ekonomiskās attīstības rezultātā iegūs visa sabiedrība. Kā attīstības indikatori šajā pieejā tiek izmantoti ekonomiskā izaugsme un iekšzemes kopprodukta (IKP) uz vienu iedzīvotāju, kā arī industrializācijas līmenis valstī.¹¹

Aplūkojot ekonomisko attīstību, to nevajadzētu jaukt ar ekonomisko izaugsmi, kas agrāk tika bieži darīts arī pētnieku vidū, lai gan abi termini ir cieši saistīti, proti, ekonomiskā attīstība ietver arī ekonomisko izaugsmi, kā norāda Filips Hardviks (*Philip Hardwick*), Bahadurs Kāns (*Bahadur Khan*) un Džons Lengmīds (*John Langmead*). Ekonomisko izaugsmi autori definē kā „valsts ražošanas kapacitātes palielināšanos, kas identificējama ar reālā nacionālā kopprodukta (NKP) palielināšanos ilgtermiņa perspektīvā. Ekonomiskā attīstība, savukārt, tiek skaidrota kā process, kura laikā valstī norisinās ievērojamas strukturālas pārmaiņas, piemēram, pāreja no lauksaimniecības uz rūpniecību, proti, modernizācijas procesa norise”.¹²

Kā ekonomisko izaugsmi determinējošie faktori tiek izdalīti: darbaspēka pieaugums; kapitāla pieaugums; kā arī tehniskais progress. Piemēram, „darbaspēka pieaugums rada lielākas iespējas ražot vairāk preču un pakalpojumu, kā rezultātā palielinās valsts ienākumi un uzlabojas sociālās labklājības līmenis”.¹³ Tomēr būtiska ir arī darbaspēka kvalifikācija un

¹¹ Thomas, C. Poverty, Development, and Hunger. In: Baylis, J., Smith, S. *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, pp. 471-473

¹² Hardwick, P., Khan, B., Langmead, J. *An Introduction to Modern Economies*. 4th ed. London; New York: Longman, 1994, pp. 444, 453

¹³ Turpat, p. 445

spēja apgūt jaunas prasmes, jo ir iespējams, ka ne visās attīstības valstīs esošais darbaspēks spēs pielāgoties jaunajiem apstākļiem zemā izglītības un kvalifikācijas līmeņa dēļ, kas šīs teorijas ietvaros netiek akcentēts.

Ekonomiskā izaugsme parasti tiek vērtēta pozitīvi, jo tās ietekmē var tikt uzlabots iedzīvotāju dzīves līmenis, proti, palielinot valsts reālo IKP uz vienu iedzīvotāju, lielāks daudzums preču un pakalpojumu kļūst pieejams katra iedzīvotāja patēriņam. Tomēr tās rezultātā ne vienmēr var tikt sasniegta ekonomiskā labklājība – ekonomiskā izaugsme drīzāk var kalpot kā potenciāls šādas labklājības sasniegšanai. Tiek arī norādīts, ka ekonomiskā izaugsme var atrisināt nabadzības problēmu, tomēr tas ir atkarīgs no nabadzības veida, proti, vai nabadzība tiek vērtēta kā absolūta vai relatīva parādība. Ja nabadzība ir relatīva, tad tā pastāvēs vienmēr, arī tad, ja tiks novērota ekonomiskā izaugsme. Turklāt būtisks ir arī iebildums, ka nabadzīgie iedzīvotāji parasti gūst ienākumus, ko viņiem sniedz valsts, piemēram, izmaksājot pensijas, līdz ar to šī iedzīvotāju grupa nebūs tiešs ekonomiskās izaugsmes ieguvējs. Tādējādi vajadzētu uzsvērt, ka ekonomiskās izaugsmes rezultātā prognozētie pozitīvie rezultāti var arī netikt sasniegti, turklāt daudz lielāka ir iespējamība rasties nevēlamiem rezultātiem, piemēram, ekonomiskās izaugsmes ietekmē ne visi sabiedrības locekļi būs ieguvēji – darbaspēks, kas nespēs pielāgoties tehnoloģiskā progresa apstākļiem, būs zaudētājs. Svarīgi ir arī minēt, ka ekonomiskā izaugsme var tikt ierobežota nākotnē resursu nepietiekamības dēļ, jo liela daļa dabas resursu ir neatjaunojami un noteiktā laikā tiek prognozēta to izbeigšanās.¹⁴

Pievēršoties ekonomiskās attīstības aplūkojumam, jānorāda F.Hardvika, B.Kāna un Dž.Lengmīda izdarītais secinājums, ka nepastāv vienoti principi ekonomiskās attīstības norisei. Autori uzsver, ka „tādējādi arī nav vienas skaidras teorijas, kas varētu izskaidrot, piemēram, kādā veidā attīstības valstīs varētu tikt sasniegta pilnīga nodarbinātība, ņemot vērā šo valstu atšķirīgās sociālās, ģeogrāfiskās un ekonomiskās iezīmes”.¹⁵ Līdz ar to turpinājumā tiks aplūkotas vairākas attīstības teorijas, lai gūtu pēc iespējas plašāku priekšstatu par veidiem, kādos attīstības valstis var attīstīties.

Klasiskā ekonomiskās attīstības teorija, kuras pamatlicēji ir Ādams Smits (*Adam Smith*), Deivids Rikardo (*David Ricardo*) un Džons Stjuarts Mills (*John Stuart Mill*), nosaka, ka „svarīgākais priekšnoteikums ekonomiskajai izaugsmei ir investīciju līmenis, kas ir atkarīgs no nacionālo ienākumu sadales”. Šajā teorijā tiek uzsvērts, ka kapitāla palielināšanās radīs iespējamu darba dalīšanu un specializāciju, tādējādi paaugstinot darbaspēka kvalitāti un palielinot tā atalgojumu. Turklāt būtiska ir arī valsts minimāla, nevis noteicoša iejaukšanās

¹⁴ Hardwick, P., Khan, B., Langmead, J. *An Introduction to Modern Economies*. 4th ed. London; New York: Longman, 1994, pp. 451,452

¹⁵ Turpat, p. 456

ekonomiskās sistēmas darbībā, līdz ar to uzsverot privātās iniciatīvas nozīmi tās nodrošināšanā. Tomēr šī teorija neaplūko tehnoloģiskā progresa ietekmi uz attīstību, kā arī nesniedz redzējumu attiecībā uz nabadzības un nevienlīdzības problēmu risināšanu.¹⁶

Klasiskā ekonomiskās attīstības teorija laika gaitā ir tikusi papildināta, kā to uzsver Džons T. Rorks (*John T. Rourke*), sekojot pasaules notikumu tendencēm, un tā tiek plašāk dēvēta par liberālo pieeju attīstībai. Šī pieeja akcentē, ka attīstības līmenis var tikt paaugstināts pastāvošās starptautiskās ekonomiskās sistēmas ietvaros. Attīstības līmenis līdzīgi kā klasiskajā teorijā tiek mērīts, izmantojot ekonomiskos indikatorus, piemēram, valsts NKP, tirdzniecības līmeni, nodarbinātības rādītājus un algu lielumu. Liberālās pieejas pārstāvji uzskata, ka „būtiskākie kavēkļi attīstības valstu attīstībai ir nepietiekams kapitāls un kvalificēta darbaspēka trūkums, ko var novērst, izmantojot: brīvo tirdzniecību jeb tirdzniecības liberalizāciju, kuras ietvaros netiek realizēta protekcionisma politika, lai atbalstītu vietējo ražotāju intereses; kā arī ārvalstu investīcijas, ko papildina aizdevumi un ārējā palīdzība”.¹⁷ Mūsdienās liberālā pieeja arvien vairāk akcentē transnacionālo korporāciju (TNK) lomu attīstības veicināšanā, norādot, ka tieši TNK ir ekonomiskās izaugsmes dzinējspēks,¹⁸ kā arī uzsver tehnoloģisko inovāciju nozīmi šīs izaugsmes nodrošināšanā.¹⁹

Pretstatā liberālajai pieejai merkantīliskās pieejas pārstāvji uzsver, ka starptautisko ekonomiku, kas veicina valstu attīstību, nosaka politiski apsvērumi, proti, valstis izmanto starptautisko ekonomisko politiku, lai iegūtu un noturētu savu ietekmi un varu starptautiskajā sistēmā. Līdz ar to attīstītās valstis izmanto tirdzniecību, investīcijas un palīdzību nevis primāri attīstības valstu attīstības veicināšanai, bet savas starptautiskās ietekmes uzturēšanai. Tomēr ir iespējami gadījumi, kad attīstīto valstu politisko interešu rezultātā tiek veicināta noteiktu valstu attīstība, piemēram, bijušās koloniālās lielvaras ir ieinteresētas palīdzības sniegšanā savām bijušajām kolonijām.²⁰ Tādējādi attīstības konceptam tiek pievienota arī politiskā dimensija, norādot uz tās nozīmi attīstības līmeņa paaugstināšanā attīstības valstīs.

Arī merkantīliskajā pieejā tiek norādīts uz TNK nozīmi attīstības valstu izaugsmē, taču tikai noteiktos gadījumos. Vājās valstīs ar neattīstītu ekonomiku TNK var pilnībā noteikt valsts ekonomikas attīstību, kas neveicinās vietējās ražošanas nostiprināšanos, drīzāk TNK kļūs par vietējo tirgus monopolu visās nozarēs. Spēcīgākās valstīs, kurās ir attīstīta zināma ražošana,

¹⁶ Hardwick, P., Khan, B., Langmead, J. *An Introduction to Modern Economies*. 4th ed. London; New York: Longman, 1994, p. 456

¹⁷ Rourke, J.T. *International Politics on the World Stage*. 4th ed. Guilford: the Dushkin Publishing Group Inc., 1993, p. 485

¹⁸ Jackson, R., Sørensen, G. *Introduction to International Relations Theories and Approaches*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 207

¹⁹ George, C. Sustainable Development and Global Governance. *The Journal of Environment & Development*. 2007, vol.16, no.1, p. 104

²⁰ Rourke, J.T. *International Politics on the World Stage*. 4th ed. Guilford: the Dushkin Publishing Group Inc., 1993, p. 486

TNK investīcijas var būt atbalsts šīs ražošanas modernizēšanai, veicinot tehnoloģisko progresu attiecīgajos uzņēmumos un rezultātā sekmējot vietējās ekonomikas izaugsmi.²¹

Pie ortodoksālās pieejas ir pieskaitāma arī Volta Vitmana Rostova (*Walt Whitman Rostow*) attīstības teorija. Šīs teorijas pamatpieņēmums ir, ka „attīstība var tikt sasniegta pakāpeniski, izejot cauri noteiktiem posmiem, no kuriem būtiskākais ir sākuma posms, kad tiek mainītas tradīcijas, tiek veidotas jaunas sociālās, politiskās un ekonomiskās institūcijas un kad rodas iespējas rūpniecības attīstībai”.²² V.V.Rostovs savā teorijā uzsver arī ārējās palīdzības nozīmi attīstības valstīs, lai veicinātu ekonomisko izaugsmi.²³ Tomēr šī teorija ir kritizēta, balstoties uz tajā uzsvērtajiem ietaupījumiem un investīcijām kā pamatu tālākai attīstībai.

Līdzīgi kā V.V.Rostovs arī Pols Rozenštains-Rodans (*Paul Rosenstein-Rodan*) akcentē nepieciešamību pēc liela apjoma ārējās palīdzības sniegšanas, lai novērstu visus šķēršļus, kas traucē paaugstināt investīciju apjomu ekonomikā, lai veicinātu valsts attīstību. Šī pieeja ir plašāk pazīstama kā „lielā grūdiens” (*'big push'*) pieeja.²⁴

F.Hardviks, B.Kāns un Dž.Lengmīds kā piemērotāko tieši attīstības valstu attīstības izpētei izdala, tā saukto, moderno ekonomiskās attīstības teoriju jeb modernizācijas teoriju, kā tā ir pazīstama plašāk. Šī teorija skata „ekonomisko attīstību kā veidu, lai samazinātu nabadzību, nevienlīdzīgu ienākumu sadali un bezdarba līmeni, kas panākams, izmantojot rūpīgi atlasītus attīstības projektu plānus”. Līdz ar to šīs teorijas ietvaros NKP tiek aplūkots pakārtoti. Lai panāktu valsts attīstību, uzmanība šajā teorijā tiek pievērsta dažādu strukturālo ierobežojumu novēršanā, izmantojot tādus līdzekļus kā: zemes reformas; darbaspēka kvalifikācijas paaugstināšana; kā arī kredītu piešķiršana ražošanas attīstīšanai un paplašināšanai. Tāpat būtiska nozīme tiek piešķirta sabiedrības attieksmju, ticību un normu maiņai, lai palielinātu cilvēku pašcieņu un vēlmi paaugstināt savu dzīves līmeni, cīnoties ar pastāvošo nabadzību. Šī teorija arī koncentrējas uz attīstības valstu piekļuves nodrošināšanu industriāli attīstīto valstu preču un kapitāla tirgiem, lai palielinātu attīstības valstu tehnoloģisko un finanšu kapitāla bāzi.²⁵ Tādējādi kļūst skaidrs, ka šīs pieejas centrā ir pāreja no tradicionālās sabiedrības uz moderno sabiedrību, kas ir pamats tālākai valsts attīstībai.

Līdz ar to var secināt, ka ortodoksālās pieejas attīstības ietvaros ir izdalāmas vairākas atsevišķas teorijas, kuras vieno nostāja, ka tieši ekonomiskā izaugsme un ekonomiskā attīstība

²¹ Jackson, R., Sørensen, G. *Introduction to International Relations Theories and Approaches*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2007, pp. 207,208

²² Hardwick, P., Khan, B., Langmead, J. *An Introduction to Modern Economies*. 4th ed. London; New York: Longman, 1994, p. 457

²³ Katel, P., Greenblatt, A. Ending Poverty in Africa. In: Kiino, C., Pazdan, S. (eds.) *Global Issues: Selections from CQ Researcher*. Washington, D.C.: CQ Press, 2008, pp. 182,183

²⁴ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, pp. 28,29

²⁵ Hardwick, P., Khan, B., Langmead, J. *An Introduction to Modern Economies*. 4th ed. London; New York: Longman, 1994, pp. 457,458

ir pamats valsts attīstības veicināšanā. Turpmāk tiks aplūkota kritiski alternatīvā pieeja, kuras ietvaros ne tikai ekonomiskajiem, bet arī citiem rādītājiem ir būtiska nozīme iedzīvotāju labklājības celšanā.

1.1.2. Kritiski alternatīvā pieeja

Kritiski alternatīvās pieejas, kas pakāpeniski kļūst arvien aktuālāka, ietvaros salīdzinājumā ar ortodoksālo pieeju tiek aplūkoti vairāk marginalizēti problēmu cēloņu un to radīto izaicinājumu skaidrojumi attīstības kontekstā. Šīs pieejas pārstāvji attīstību skata no tiesību palielināšanas un efektīvas sadales perspektīvas, ko īsteno, piemēram, NVO un atsevišķu valstu valdības. Līdz ar to tiek uzsvērts, ka attīstībai ir jātiek veicinātai no attiecīgās valsts vai sabiedrības kopienas puses, ņemot vērā attiecīgās valsts specifisko situāciju, nevis jābūt uzspiestai no ārpuses. No ārpuses ir nepieciešamas tikai nelielas investīcijas maza apjoma attīstības projektos. Kritiski alternatīvās pieejas centrā ir ideja, ka „cilvēces labklājība ir sasniedzama caur ilgtspējīgu sabiedrību izveidošanu, balstoties uz sociālajiem, kultūras, politiskajiem un ekonomiskajiem rādītājiem”. Tiek uzsvērts arī vides nozīme, norādot, ka cilvēku aktivitātēm ir jānorisinās līdzsvarā ar dabu. Kā attīstības rādītāji tādējādi kalpo: iedzīvotāju materiālo (pārtika, veselības aprūpe) un nemateriālo (garīgās vērtības, sabiedriskās saites) pamatvajadzību apmierināšana; dabiskās vides apstākļi; kā arī marginalizēto sabiedrības grupu politiskā iekļaušana, kas iespējama caur demokrātijas izplatīšanos.²⁶

Kritiski alternatīvās pieejas izplatība lielā mērā ir nevalstisko organizāciju, atsevišķu indivīdu, ANO struktūru, kā arī sabiedrisko kustību, kuras nav tieši saistītas ar attīstības jautājumu aktualizēšanu, piemēram, sieviešu tiesību vai „zaļo” kustību, darbības rezultāts.²⁷

Kritiski alternatīvās pieejas pārstāvji Roberts Džeksons (*Robert Jackson*) un Georgs Sorensens (*Georg Sørensen*) norāda, ka „attīstība nenozīmē tikai izaugsmi, bet arī labklājību. Attīstība nenozīmē tikai materiālo vajadzību apmierināšanu, bet arī demokrātiju, līdzdalību, brīvību un pašrealizāciju, kas iespējamas caur modernizāciju”. Autori arī min, ka ir parādījusies jauna pieeja attīstībai – diskursa analīze, kas balstās uz pieņēmumu, ka starptautiskajā vidē dominējošais diskurss attiecībā uz attīstību noteiktā veidā kļūst par varas instrumentu, jo tas nosaka koncepta „attīstība” saturu un vienlaicīgi izslēdz citus šī koncepta skaidrojumus. Tādējādi diskursa analīzes pārstāvju mērķis ir norādīt uz šo problēmu un aktualizēt nepieciešamību pēc alternatīvām attīstības koncepta interpretācijām.²⁸ Lielā mērā

²⁶ Thomas, C. Poverty, Development, and Hunger. In: Baylis, J., Smith, S. *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, pp. 471-473

²⁷ Turpat, pp. 478,479

²⁸ Jackson, R., Sørensen, G. *Introduction to International Relations Theories and Approaches*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2007, pp. 209,210

diskursa analīze ir saskatāma arī antropologu attīstības koncepta izpētei veltītos darbos, kas koncentrējas uz dažādu attīstības pieeju vēsturi, kā arī ārējo un iekšējo apstākļu, piemēram, attiecīgās vides, politiskā diskursa vai attīstības veicināšanā iesaistīto aktoru, radīto ietekmi uz attīstības veicināšanas mehānismu īstenošanu.²⁹

Pie kritiski alternatīvās pieejas pārstāvjiem var pieskaitīt arī Amartiju Senu (*Amartya Sen*), kurš norāda, ka „attīstība ir process, kura laikā tiek paplašinātas indivīdu brīvības, bet nabadzība ir stāvoklis, kurā indivīdam šīs brīvības ir ierobežotas”. Brīvību paplašināšana šajā gadījumā tiek skatīta gan kā attīstības mērķis un rezultāts, lai piepildītu indivīda dzīvi, gan arī kā instruments, lai šo mērķi sasniegtu, piemēram, brīvība novērst bada stāvokli, iegūt izglītību vai piedalīties politiskajā procesā. Līdz ar to autors kā instrumentālās brīvības izdala politiskās brīvības, ekonomiskās un sociālās iespējas, atklātības un drošības garantijas, kas ir savstarpēji papildinošas un var ietekmēt viena otru. A.Sens uzskata, ka tautas labklājības veicināšanā liela nozīme ir ekonomiskajai izaugsmei, taču viņš pretstatā ortodoksālās pieejas pārstāvjiem to mērī, balstoties ne tikai uz iedzīvotāju ienākumu līmeni, bet arī uz sabiedrisko pakalpojumu (izglītība, veselības aprūpe u.tml.) pieejamību. Adevāta sabiedrisko pakalpojumu programma, pēc A.Sena domām, var uzlabot iedzīvotāju dzīves kvalitāti arī tādā gadījumā, ja iedzīvotājiem ir zemi ienākumi. Šos rādītājus autors izmanto arī nabadzības līmeņa noteikšanai, uzsverot, ka „iedzīvotāju ienākumu palielināšana pati par sevi neatrisinās nabadzības problēmu, ja visām sabiedrības grupām vienlīdzīgi netiks nodrošinātas iespējas realizēt arī citas tās vajadzības”.³⁰

Līdzīgi A.Senam domā arī Maikls Vūlkoks (*Michael Woolcock*), kurš definē attīstību kā „iekšējos un ārējos procesus, kas attiecīgajā sabiedrībā vai sabiedrības grupā veido labklājību, taisnīgumu un sniedz pašrealizācijas iespējas visiem tās locekļiem, īpaši marginalizētākajiem.” Līdz ar to M.Vūlkoks uzsver, ka materiālajām sabiedrības vajadzībām ir svarīga nozīme, taču ne mazāk svarīga ir iespēju nodrošināšana sabiedrībai ietekmēt ekonomiskos, politiskos un citus procesus valstī, lai veicinātu tās attīstību.³¹

Kritiski alternatīvās pieejas ietvaros nepieciešams aplūkot arī ilgtspējīgas attīstības konceptu. Šis koncepts tika pirmoreiz ietverts Pasaules komisijas videi un attīstībai (*World Commission on Environment and Development*) jeb Bruntlandes komisijas (*Brundtland Commission*), kā tā kļuva pazīstama plašāk, 1987.gada ziņojumā „Mūsu kopīgā nākotne” (*Our Common Future*), kurā tika norādīts, ka visas cilvēces pastāvēšanas nākotne ir apdraudēta. Ilgtspējīgas

²⁹ Lewis, D. International Development and the 'Perpetual Present': Anthropological Approaches to the Re-historicization of Policy. *European Journal of Development Research*. 2009, vol.21, no.1, pp. 32-39

³⁰ Sen, A. *Development as Freedom*. New York: Anchor Books, 1999, pp. 36-53,87-110

³¹ Woolcock, M. The Next 10 Years in Development Studies: From Modernization to Multiple Modernities, in *Theory and Practice. European Journal of Development Research*. 2009, vol.21, no.1, p. 5

attīstības koncepta centrā ir pieņēmums, ka pašreizējās cilvēku paaudzes attīstībai nevajadzētu notikt uz nākamo paaudžu rēķina, proti, attīstības rezultātā nav jācieš apkārtējai videi,³² tādējādi pievēršot starptautiskās sabiedrības uzmanības vides piesārņojumam un citām ar vidi saistītām problēmām attīstības procesā.

Klaivs Džordžs (*Clive George*) uzsver, ka „neskatoties uz to, ka ilgtspējīga attīstība ir kļuvusi par plaši akceptētu normu un izplatītu konceptu, joprojām nav atrisinātas šī koncepta ietvaros identificētās problēmas”. Neatrisinātās problēmas tiek saistītas ar ilgtspējīgas attīstības definējumu, proti, Bruntlandes 1987.gada ziņojumā ietvertais skaidrojums ir pārāk vienkāršots. Šobrīd ilgtspējīga attīstība lielākoties tiek saprasta kā ilgtermiņa vai bezgalīgs process un skatīta no triju dimensiju perspektīvas – vides, sociālās un ekonomikas, kas, pēc K.Džordža domām, tikai sarežģīt šo konceptu, radot tajā iekšējas pretrunas, jo tādējādi šīs dimensijas tiek savstarpēji nodalītas un apstrīdēta pieeja, ka ekonomiskās attīstības mērķis ir nodrošināt sociālo attīstību – uzlabot dzīves kvalitāti. Tāpat pretruna ir starp vides un ekonomikas dimensijām, jo tieši nekontrolētas ekonomiskās attīstības ietekmē ilgstoši ir tikusi degradēta apkārtējā vide, nedomājot par nepieciešamību to aizsargāt. Līdz ar to K.Džordžs norāda, ka „ilgtspējīga attīstība ir grūti sasniedzama, jo, lai to izdarītu, ir jāsaprot bioloģiskos, fiziskos, ekonomiskos, sociālos un politiskos procesus, ko tā ietver”. Autors arī uzsver, ka šobrīd trūkst vienotības pat par veidu, kā panākt, lai ekonomiskās darbības rezultātā netiktu degradēta vide, jo vieni uzskata, ka ir nepieciešams veicināt valstu atbildību un sadarbību, savukārt citi – ka jāpieņem globāls likums, lai to nodrošinātu.³³

Kritiski alternatīvās pieejas kontekstā ir būtiski uzsvērt Mahbuba ul Haka (*Mahbub ul Haq*) piedāvāto tautas attīstības konceptu, definējot tautas attīstību kā cilvēku iespēju paplašināšanu,³⁴ kā arī Tautas attīstības indeksu (TAI), kuru kopš 1990.gada izmanto ANO, mērot atsevišķu valstu attīstību. Tas sniedz atšķirīgu vērtējumu salīdzinājumā, piemēram, ar IKP uz vienu iedzīvotāju, jo TAI aprēķināšanā tiek ņemti vērā tādi rādītāji kā: paredzamais dzīves ilgums, izglītības līmenis un vispārējais dzīves līmenis.³⁵ Lai gan TAI reprezentē kritiski alternatīvo pieeju attīstībai, integrējot ekonomiskos un sociālos rādītājus, tomēr pastāv arī viedoklis, ka TAI aprēķināšanā izmantotie sociālie rādītāji ir pārāk vispārīgi un kvantitatīvi, nenorādot uz plašākiem veselības un citiem sabiedrības sociālajiem apstākļiem

³² Thomas, C. Poverty, Development, and Hunger. In: Baylis, J., Smith, S. *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 480

³³ George, C. Sustainable Development and Global Governance. *The Journal of Environment & Development*. 2007, vol.16, no.1, pp. 102-112

³⁴ Martinussen, J. *Society, State and Market: A Guide to Competing Theories of Development*. Halifax; Nova Scotia: Fernwood Publishing, 1997, pp. 37,38

³⁵ Thomas, C. Poverty, Development, and Hunger. In: Baylis, J., Smith, S. *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 481

(piemēram, sabiedrības sociālā struktūra, dzīves vieta – pilsēta vai lauku teritorija), kuru ietekme var veicināt vai kavēt attīstības līmeņa paaugstināšanos.³⁶

Kritiski alternatīvās pieejas pārstāvji tradicionāli kritizē ortodoksālo pieeju. Džons Speiniers (*John Spanier*) norāda, ka „ekonomiskās attīstības teorija ir pārāk vienkāršota un neietver visas izmaiņas, kas notiek pārejas procesā uz modernu sabiedrību, piemēram, sabiedrības struktūras maiņu un politiskās varas centralizāciju”.³⁷ Savukārt Džeimss Petras (*James Petras*) un Henrijs Veltmeijers (*Henry Veltmeyer*) kritizē viendimensionālo nabadzības līmeņa mērīšanu, izmantojot vispārējos ienākumu standartus, jo tie visai nosacīti atspoguļo patieso iedzīvotāju dzīves līmeni, parādot tikai vidējo valsts iedzīvotāju ienākumu līmeni, kas nav objektīvs rādītājs, ņemot vērā krasās atšķirības starp bagātās un nabadzīgās sabiedrības daļas ienākumiem. Autori arī uzsver, ka šie nabadzības mērījumi balstās uz donorvalstu un donororganizāciju vadošo ekonomistu un pētnieku ideoloģiskajām nostādnēm, nevis tiek veikti, analizējot attiecīgo attīstības valstu iedzīvotāju dzīves apstākļus, kuru izvērtēšanā nepieciešams ņemt vērā konkrētos vietas, laika, politiskos, ekonomiskos, darba, vides, konfliktu un noziedzības apstākļus, kas laika gaitā var mainīties.³⁸ Tāpat ortodoksālā pieejas ietvaros ar attīstības veicināšanu saistītu lēmumu pieņemšanā netiek iesaistītas visas iedzīvotāju grupas, piemēram, invalīdi, uzskatot tos tikai par pasīviem palīdzības saņēmējiem, nevis aktīviem pilsoņiem, kas spēj pieņemt adekvātus lēmumus.³⁹ Tādējādi ortodoksālās pieejas ietvaros aktuāla ir nevienlīdzības problemātika.

Karla Marksa (*Karl Marx*) jeb marksistiskā attīstības teorija, kas tiek dēvēta arī par strukturālo pieeju, apvieno ekonomiku un socioloģiju, aplūkojot ekonomisko attīstību kā pastāvīgu pārmaiņu procesu sabiedrības sociālajā, kultūras un politiskajā dzīvē. Neo-marksisti un atkarības teorijas pārstāvji laika gaitā šo teoriju ir paplašinājuši, pievienojot tai starptautisko dimensiju, proti, norādot, ka ir „nepieciešams pārstrukturēt kapitālistisko sistēmu, mainot esošās atkarības attiecības starp bagātajām jeb attīstītajām un nabadzīgajām jeb attīstības valstīm, lai attīstības valstis neatkarīgi spētu attīstīties, balstoties uz saviem resursiem, tirgiem un tehnoloģijām. Kamēr tas netiks izdarīts, attīstības valstis turpinās būt atkarīgas no attīstītajām valstīm, lai nodrošinātu savas ekonomiskās un attīstības pamatvajadzības”.⁴⁰ Attiecībā uz rādītājiem, ko šīs pieejas pārstāvji izmanto, lai noteiktu

³⁶ Petras, J., Veltmeyer, H. The Standard of Living Debate in Development Policy. *Critical Sociology*. 2007, vol.33, pp. 185-187

³⁷ Spanier, J. *Games Nations Play*. 6th ed.. Washington: Congressional Quarterly Inc., 1987, p. 455

³⁸ Petras, J., Veltmeyer, H. The Standard of Living Debate in Development Policy. *Critical Sociology*. 2007, vol.33, pp. 182-207

³⁹ Albert, B. (ed.) *In or Out of the Mainstream? Lessons from Research on Disability and Development Cooperation*. Leeds: The Disability Press, 2006, p. 12

⁴⁰ Hardwick, P., Khan, B., Langmead, J. *An Introduction to Modern Economies*. 4th ed. London; New York: Longman, 1994, p. 457

attīstības līmeni, jānorāda, ka pamatā tiek noraidīta tādu ortodoksālajā pieejā izmantotu rādītāju kā, piemēram, NKP līmenis, nozīme, uzsverot tieši ražošanas veida un tirdzniecības sistēmas nozīmi.⁴¹ Tāpat tiek arī kritizēta TNK nozīme attīstības valstu ekonomikas izaugsmē, uzsverot, ka TNK gūst labumu no nabadzīgajām valstīm, izmantojot to lēto darbaspēku un ražojot preces ar zemām izmaksām, ko nav iespējams darīt attīstītajās valstīs. Turklāt šīs korporācijas iegūto peļņu neinvestē attīstības valstīs atrodošos ražotņu attīstībā,⁴² kas tiek vērtēts negatīvi. Līdz ar to šo teoriju ir iespējams klasificēt kā kritiski alternatīvo pieeju, jo tā kritizē ekonomiskā liberālisma izpausmes pasaulē un iestājas pret valstu nevienlīdzību, kas liberālismā ir neizbēgama parādība.

Ir tikušas radītas arī citas pieejas attīstībai, kuras var klasificēt kā kritiski alternatīvās pieejas un kuras savās attīstības stratēģijās vairāk uzsver tieši starptautiskās organizācijas, piemēram, ANO, kas kā veidu attīstības veicināšanai un nabadzības līmeņa mazināšanai, piedāvā “kapacitātes veidošanu” (*capacity building*), kuru Pīters Morgans (*Peter Morgan*) ir definējis kā „daudzu procesu kopumu, kas ietver gan organizatoriskus, cilvēciskus un politiskus, gan finansiālus, ekonomiskus un kultūras, kā arī psiholoģiskus aspektus un kas norisinās valstī ārējo faktoru, piemēram, ārzemju investīciju vai globālās ekonomikas tendenču ietekmē”.⁴³

Neskatoties uz iepriekš aplūkoto attīstības pieejām, jāuzsver, ka attīstības valstu ietvaros attīstības process notiek atšķirīgi gan šo valstu iekšienē, gan starp šīm valstīm. Attīstības valstu iekšienē parasti pastāv atšķirības starp attīstības līmeni pilsētās, kur dzīvo bagātākā sabiedrības daļa, un perifērajām teritorijām, kur nabadzība un bads ir bieži sastopamas parādības. Atšķirības valstu iekšienē ir saskatāmas arī dzimumu piederības kontekstā, proti, sieviešu dzīves līmenis parasti ir daudz zemāks par vīriešu dzīves līmeni. Arī starp attīstības valstīm ir vērojamas būtiskas atšķirības to attīstības līmeņos, jo ne visas valstis spēj attīstīties vienlīdz ātri un veiksmīgi.⁴⁴ Līdz ar to, kā norāda Dž.Martinussens, ir būtiski atcerēties, ka „Rietumu pieredze un piedāvātie attīstības modeļi bez modifikācijām nevar tikt piemēroti vienādi visām valstīm, īpaši valstīm, kurās ir pilnīgi citādi iekšējie apstākļi un kurām ir atšķirīga vieta starptautiskajā sistēmā, turklāt attīstības procesa laikā ir nepieciešams šīs izmantotās stratēģijas un modeļus mainīt un papildināt”⁴⁵ atkarībā no konkrētās situācijas.

⁴¹ Rourke, J.T. *International Politics on the World Stage*. 4th ed. Guilford: the Dushkin Publishing Group Inc., 1993, p. 485

⁴² Shimko, K.L. *International Relations: Perspectives and Controversies*. Boston; New York: Houghton Mifflin Company, 2005, p. 181

⁴³ Morgan, P. The Evaluations of the Work of the UN System in Capacity Building and Poverty Eradication. In: Maconic, R. (ed.) *Capacity-Building for Poverty Eradication*. New York: United Nations Publications, 2002, p. 24

⁴⁴ Rourke, J. T. *International Politics on the World Stage*. 4th ed.. Guilford: the Dushkin Publishing Group Inc., 1993, pp. 487,488

⁴⁵ Martinussen, J. *Society, State and Market: A Guide to Competing Theories of Development*. Halifax; Nova Scotia: Fernwood Publishing, 1997, pp. 3,4

Tomēr konkrētā darba ietvaros ir būtiski sniegt vienotu attīstības definējumu, kas būtu piemērojams, aplūkojot ES, Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas attīstības sadarbības politiku. Tādējādi attīstība tiek definēta kā pārejas process, kura laikā valsts attīstās ekonomiski un politiski gan tās iekšienē, gan starptautiskajā sistēmā, kā arī ir novērojama pašas sabiedrības jeb tautas attīstība, turklāt šī procesa laikā iniciatīva nāk no attīstības valsts puses, gūstot atbalstu arī no attīstīto valstu un starptautisko organizāciju puses.

Lai arī pastāv dažādas attīstības pieejas, tomēr praktiski pie jebkuras pieejas izmantošanas valsts attīstības posmā var saskarties ar dažādiem ierobežojumiem, kas šo procesu var būtiski kavēt, tādēļ ir vēlams jau sākumā apzināt attīstības ierobežojumus. Līdz ar to arī nākamā darba apakšnodaļa tiks veltīta šo iespējamo ierobežojumu aplūkojumam.

1.1.3. Ierobežojumi attīstībai

Lai varētu nodrošināt sekmīgu valsts attīstību, sākumā ir nepieciešams novērst to kavējošos faktorus, kas dažos gadījumos sakrīt arī ar nabadzības cēloņiem, piemēram, straujš iedzīvotāju skaita pieaugums un ārējie parādi, tādējādi norādot nabadzības un attīstības ciešo korelāciju.

Straujš iedzīvotāju skaita pieaugums attīstības valstīs ir bieža parādība, kā norāda Donalds Snovs (*Donald Snow*) un Jūdžins Brauns (*Eugene Brown*), jo to veicina šajās valstīs pastāvošās, aizvien aktuālās tradīcijas un vērtības. Attīstības valstīs tiek, piemēram, uzskatīts, ka liels bērnu skaits apliecina vīrišķību vai sievietes gadījumā liecina par viņas panākumiem precētas sievas statusā. Tādējādi problēmas rodas tāpēc, ka līdzekļi, kurus būtu iespējams izmantot valsts attīstībai, tiek izlietoti esošo iedzīvotāju atbalstam vai jau tā zemo dzīves standartu pasliktināšanās apturēšanai. Līdz ar to labākais veids, kā samazināt iedzīvotāju skaita straujo palielināšanos, ir veicināt valsts attīstību, kas varētu mainīt pastāvošās sabiedrības tradīcijas un vērtības. Taču, tā kā attīstību traucē iedzīvotāju skaita pieaugums, rezultātā rodas tā saucamais „apburtais loks”,⁴⁶ ko var novērst, ja valsts pati sāk īstenot politiku iedzīvotāju skaita palielināšanās apturēšanai un mazināšanai, piemēram, nodrošinot bezmaksas kontracepcijas līdzekļus, lai mazinātu neplānoto grūtniecību skaitu.

Saistībā ar strauju iedzīvotāju skaita pieaugumu jāmin arī, ka tas būtiski ietekmē jau tā ierobežotās iedzīvotāju iespējas iegūt izglītību, veselības aprūpi un mājokli.⁴⁷ Tādējādi arvien pieaug attīstības valstu mirstības rādītāji, liela daļa iedzīvotāju neprot ne lasīt, ne rakstīt – to izglītības līmenis ir zems, kā arī bieži sastopama problēma ir mājokļu trūkums.

⁴⁶ Snow, D., Brown, E. *International Relations: the Changing Contours of Power*. New York; Sydney: Longman, 2000, pp. 272,273

⁴⁷ Hardwick, P., Khan, B., Langmead, J. *An Introduction to Modern Economies*. 4th ed. London; New York: Longman, 1994, p. 455

Viens no būtiskākajiem faktoriem, kas rada šķēršļus valsts attīstībai, ir *ārējie parādi*. Šo parādu dēļ attīstības valstu rīcībā esošie jau tā nelielie līdzekļi samazinās vēl vairāk, ņemot vērā nepieciešamību regulāri veikt procentu maksājumus par saņemto aizdevumu. Turklāt bieži šo ārējo izdevumu apjoms ir lielāks par ārējiem ienākumiem.⁴⁸ Līdz ar to tādos apstākļos ir grūti veicināt valsts attīstību, pat ir iespējams, ka tiks traucēta valsts ekonomiskā attīstība, īpaši ekonomiskās lejupslīdes gadījumā. Nespēja atmaksāt ārējos parādus var radīt arī situāciju, ka tiek meklētas arvien jaunas aizdevumu iespējas, tādējādi nevis efektīvi mazinot šos parādus, bet pat palielinot to apjomu. Jāņem arī vērā, ka bieži ārējie aizdevumi ir saistāmi ar noteiktiem nosacījumiem, lai varētu šo aizdevumu saņemt, kas ietver reformu īstenošanu, piemēram, lai nodrošinātu fiskālo disciplīnu un sabalansētu budžetu.

Saistībā ar ārējiem parādiem jāuzsver, ka pēdējos gados no starptautisko donoru puses ir īstenota šo parādu atlaišanas politika, ņemot vērā minētās problēmas, taču ir arī tādi pētnieki, kuri ārējo parādu atlaišanu kritizē, norādot, ka tādējādi zaudētāju lomā nokļūst tās attīstības valstis, kuras līdz šim regulāri parādus atmaksājušas, un ieguvējas ir tikai tās, kuras nav spējušas atrast nepieciešamos līdzekļus parādu atmaksai. Turklāt parādu atlaišana tiek īstenota, balstoties uz noteiktiem apsvērumiem, piemēram, drošības veicināšanas nolūkos tā tiek attiecināta uz tām attīstības valstīm, kuras ir attīstīto valstu sabiedrotās cīņā pret terorismu.⁴⁹

Attīstību kavē arī tādi faktori kā: neadekvāts pārtikas daudzuma piedāvājums; nevienlīdzīgs labklājības līmenis sabiedrībā; attīstības valstu valdību īstenotā politika; kā arī slimību, piemēram, HIV/AIDS, izplatīšanās.

Neadekvāts pārtikas daudzuma piedāvājums nozīmē, ka ir nepieciešams pārtiku importēt, zaudējot līdzekļus, kurus varētu izlietot attīstības veicināšanai, piemēram, importējot tehniku un cita veida aprīkojumu lauksaimnieciskajai un rūpnieciskajai ražošanai, radot iespējas valsts ekonomiskajai attīstībai. Pat gadījumos, kad pārtika tiek importēta, ne vienmēr tā var tikt piegādāta visiem reģioniem nesakārtotas transporta sistēmas dēļ, kas liecina, ka attīstību kavē arī *nesakārtota infrastruktūra*. Tomēr lielāka problēma ir tā, ka ne visas valstis pasaulē ir piemērotas lauksaimniecības attīstībai, proti, to augsnes var būt nepiemērotas noteiktu produktu audzēšanai, ko ietekmē atšķirīgie *klimata un reljefa apstākļi*. Piemēram, daļu Āfrikas valstu teritoriju klāj tuksneši, kas nav piemēroti lauksaimniecībai, turklāt arvien

⁴⁸ Snow, D., Brown, E. *International Relations: the Changing Contours of Power*. New York; Sydney: Longman, 2000, pp. 275,276

⁴⁹ Katel, P., Greenblatt, A. Ending Poverty in Africa. In: Kiino, C., Pazdan, S. (eds.) *Global Issues: Selections from CQ Researcher*. Washington, D.C.: CQ Press, 2008, pp. 176,177

aktuālāka problēma kļūst tuksnešu izplatīšanās nokrišņu trūkuma dēļ.⁵⁰ Jau tā aktuālās infrastruktūras un klimata problēmas var padarīt vēl lielākas *dabas katastrofu izraisītās sekas*, piemēram, viesuļvētras vai zemestrīces rezultātā var tikt iznīcināti iedzīvotāju mājokļi un pārtikas uzkrājumi, radot nepieciešamību pēc papildus palīdzības šo seku novēršanā.

Problēmas saistībā ar pārtikas nepietiekamību rodas arī tajās valstīs, kuras ir piemērotas lauksaimnieciskajai ražošanai, bet ilgstoši *lauksaimniecības attīstība* tajās nav tikusi uzskatīta par būtisku; tā attīstības valstīs ir tikusi saistīta ar koloniālo pagātņi, kad tās specializējās izejmateriālu piegādē attīstītajām valstīm, kas pamatā nav mainījies. Lauksaimniecības attīstība rada arī vajadzību pēc liela apmēra investīcijām, ko valstu līderi labprātāk izmanto rūpniecības veicināšanai, pieņemot, ka lauksaimniecība ir saistāma ar valsts nabadzību, bet rūpniecība palīdz no šīs nabadzības izkļūt. Tomēr jāuzsver, ka rūpniecības un lauksaimniecības attīstība nav savstarpēji nodalāmas un abas ir nepieciešamas, lai valsts spētu veiksmīgi attīstīties, nodrošinot savus iedzīvotājus arī ar pietiekamu pārtikas daudzumu.⁵¹ Tādējādi izriet, ka attīstības valstīm vajadzētu apzināt lauksaimniecības nozīmi un veicināt to, piemēram, iegādājoties modernu lauksaimniecības tehniku, jo bez lauksaimniecības nevar atrisināt daudzās attīstības valstīs aktuālo bada problēmu. Taču pastāv arī pieeja, kas bada problēmu saista nevis ar to, ka pārtika netiek saražota pietiekamā apjomā, bet ar to, ka tā nav sabiedrībai pieejama līdzekļu pārtikas iegādei trūkuma dēļ.⁵²

Saistībā ar pārtikas trūkumu jāmin, ka to palielina straujš iedzīvotāju skaita pieaugums, kas tika aplūkots iepriekš. Tomēr šajā gadījumā to ir iespējams saistīt ar Tomasa Roberta Maltusa (*Thomas Robert Malthus*) teorijā aplūkoto problēmu, proti, ka iedzīvotāju skaits pieaug ātrāk nekā pieaug nodrošinātās pārtikas apjoms un iespējas to palielināt, tādējādi attīstības valstīs aktuāla ir bada problēma. Pēc T.R.Maltusa pieejas šo problēmu var novērst tikai, aizkavējot iedzīvotāju skaita pieaugumu, kas ir iespējams pozitīvas kontroles (karš, epidēmija) vai preventīvas kontroles (sterilizācija, kontracepcija) gadījumā.⁵³ Kaut arī zināmas šādas kontroles iespējas attīstības valstīs ir vērojamas, piemēram, nāvējošu slimību izplatība, tomēr tās tiek vērtētas kā negatīva, nevis pozitīva parādība.

Nevienlīdzīgs labklājības līmenis sabiedrībā, savukārt, ir vērojams, jo labklājībā attīstības valstīs parasti dzīvo tikai elite un masām tā ir liegta. Tas būtībā nozīmē, ka elite, t.sk. politiskā elite, bieži nevēlas sniegt savā rīcībā esošos kapitāla resursus nabadzīgo iedzīvotāju dzīves

⁵⁰ Snow, D., Brown, E. *International Relations: the Changing Contours of Power*. New York; Sydney: Longman, 2000, p. 273

⁵¹ Spanier, J. *Games Nations Play*. 6th ed.. Washington: Congressional Quarterly Inc., 1987, pp. 447-452

⁵² Thomas, C. Poverty, Development, and Hunger. In: Baylis, J., Smith, S. *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 484

⁵³ Spanier, J. *Games Nations Play*. 6th ed.. Washington: Congressional Quarterly Inc., 1987, pp. 443,444

apstākļu uzlabošanai, tādējādi kavējot un samazinot valsts attīstības iespējamību,⁵⁴ jo, lai veicinātu attīstību, pēc iespējas mazākai reālo resursu daļai būtu jāpaliek neizmantotai.

Tādējādi ir skaidrs, ka problēmas attīstības valstīs turpina pastāvēt arī šo valstu *valdību īstenotās politikas* dēļ, proti, attīstības valstu valdības var būt korumpētas, tām var trūkt zināšanu un kapacitātes veikt nepieciešamās reformas, tās var būt izolētas no sabiedrības un neskaidrot sabiedrībai īstenoto politiku nepieciešamību, kā rezultātā sabiedrība var sākt pretoties valdību plāniem un reformu īstenošana var tikt aizkavēta. Saistībā ar attīstības valstu pārvaldi arī jānorāda, ka bieži ievērojama daļa valsts jau tā nelielo budžeta līdzekļu tiek atvēlēta valsts administrācijas uzturēšanai un tikai maz daļa – attīstības veicināšanai nepieciešamo pasākumu īstenošanai, piemēram, medicīnas aprūpes nodrošināšanai. Izplatīta problēma ir arī nelietderīga budžeta līdzekļu izlietošana ar mērķi uzlabot iedzīvotāju dzīves līmeni,⁵⁵ proti, ne vienmēr īstenotie pasākumi rada gaidīto rezultātu, piemēram, izglītības līmeņa paaugstināšanai valsts investē augstskolās, taču lasītprasmes līmenis turpina būt zems. Šī situācija rodas tādēļ, ka uz izglītības sistēmai paredzētā budžeta rēķina tiek uzturētas augstskolas, nevis sākum- vai pamatskolas, kurās lasītprasme tiek apgūta.

Arī *slimību izplatīšanās*, piemēram, HIV/AIDS, tuberkuloze vai malārija, var kavēt valsts attīstību, jo visai sabiedrībai attīstības valstīs netiek piedāvāta adekvāta medicīnas aprūpe, tā daudzos gadījumos aizvien vēl ir bagāto un ietekmīgo iedzīvotāju privilēģija. Līdz ar to šajās valstīs ir vērojami bieži iedzīvotāju saslimšanas un miršanas gadījumi, kā rezultātā tiek kavēts ekonomiskais progress, jo šie gadījumi attiecas arī uz ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem.⁵⁶

Taču problēmas attīstības valstīs var radīt arī citi *iekšpolitiski jautājumi*, kuros ietilpst: nacionālās vienotības trūkums, pamatojoties uz reliģiskās, rases un valodas piederības dažādību; kapitāla trūkums un nevienlīdzīga tā sadale starp iedzīvotāju grupām.⁵⁷

Nacionālās vienotības trūkums negatīvi ietekmē valsts un tās nācijas attīstību, jo sašķeltas sabiedrības gadījumā, kas ilgstoši tikusi pakļauta noteiktām tradīcijām, normām un vērtībām, ir problemātiski radīt nacionālu lojalitāti jaunai valsts pārvaldei, kas ir izveidota, lai kalpotu visai sabiedrībai kopumā. Tāpat attīstības valstu iedzīvotājiem var būt nepieņemama pakļaušanās jaunām normām, kas ir pretrunā iepriekšējām tradīcijām un vērtībām. Valsts attīstība šādā situācijā var tikt apdraudēta, jo nācijvalsts izveidošanai ir nepieciešama nacionālās apziņas rašanās, kas lielā daļā attīstības valstu veidojas lēni, noteiktām sabiedrības

⁵⁴ Snow, D., Brown, E. *International Relations: the Changing Contours of Power*. New York; Sydney: Longman, 2000, p. 273

⁵⁵ Calderisi, R. *The Trouble with Africa: Why Foreign Aid Isn't Working*. New York: Palgrave Macmillan, 2006, pp. 141-151

⁵⁶ Snow, D., Brown, E. *International Relations: the Changing Contours of Power*. New York; Sydney: Longman, 2000, p. 274

⁵⁷ Spanier, J. *Games Nations Play*. 6th ed. Washington: Congressional Quarterly Inc., 1987, pp. 438-457

grupām saglabājot savu lojalitāti tikai konkrētai autoritātei, piemēram, reliģiskās apvienības vai militāra grupējuma ietvaros. Tādējādi, lai veicinātu nacionālo vienotību, ir jānovērš dažādu iekšēju, t.sk. bruņotu, konfliktu rašanos atšķirīgas rases, reliģijas, cilts piederības vai ienākumu diversitātes dēļ. Par nacionālās vienotības simbolu var kļūt valoda, bet šajās valstīs bieži tiek runāts dažādās valodās, tāpēc arī valoda var būt problēma vienotas nācijas veidošanās procesā, cilvēkiem savstarpēji nespējot saprasties.⁵⁸

Kapitāla trūkums ir vairāk saistāms tieši ar šķēršļiem valsts ekonomiskajai attīstībai. Tas attīstības valstīs pastāv tādēļ, ka ilgstoši to ieņēmumi ir tikuši saistīti tikai ar eksportu, kas lielā mērā tā ir vēl aizvien. Šīs valstīs bieži specializējas uz ļoti šauru eksportu, eksportējot tikai vienu vai vairākus produktus, piemēram, kafiju vai kakao. Tas ir vērtējams negatīvi, jo rada lielu varbūtību, ka šo valstu ienākumi būs niecīgi tirgus konkurences un patērētāju pieprasījuma trūkuma dēļ, un pie nepiemērotiem laikapstākļiem visa minēto produktu raža var iznīkt, ienākumu vietā radot valstij būtiskus zaudējumus un ilgākā laikā neļaujot īstenot veiksmīgu plānošanu nenoteikto budžeta ieņēmumu dēļ.⁵⁹ Turklāt pat tad, kad attīstības valstis spēj nodrošināt noteikta produkta konkurētspēju starptautiskajā tirgū, attīstītās valstis nosaka šāda produkta importa ierobežojumus.⁶⁰

Kapitāla trūkums un neattīstīta ražošana, kas ir viens no būtiskākajiem kavēkļiem eksportspējas veicināšanai, ir aktuāla problēma, jo attīstības valstīm trūkst ārējo privāto investīciju. Taču privāto investīciju trūkums ir attīstības valstu valdību radīta problēma, t.i., privātie investori nevēlas ieguldīt līdzekļus valstīs, kurās ir augsts politiskās korupcijas līmenis.⁶¹

Kapitāla trūkuma kontekstā jāakcentē arī Čārlza Keglija (*Charles Kegley*) un Jūdžina Vitkofa (*Eugene Wittkopf*) minētos attīstības valstu *militāros izdevumus*, kas bieži šo trūkumu nemaz neatspoguļo, jo valstu rīcībā ir pietiekami lieli resursi, lai importētu ieročus bruņošanās vajadzībām. Līdz ar to valstu bruņošanās notiek uz sabiedrības rēķina, kuras interesēs būtu izlietot esošo kapitālu savu pamatvajadzību nodrošināšanai.⁶²

Kā attīstību kavējošs faktors tiek minētas arī *modernizācijas procesa radītās negatīvās blakus parādības*, taču ir būtiski, ka bez modernizācijas nav iespējama pāreja no tradicionālās uz moderno sabiedrību, un šī pāreja tiek skatīta kā viens no attīstības svarīgākajiem

⁵⁸ Spanier, J. *Games Nations Play*. 6th ed. Washington: Congressional Quarterly Inc., 1987, pp. 438-443

⁵⁹ Shimko, K.L. *International Relations: Perspectives and Controversies*. Boston; New York: Houghton Mifflin Company, 2005, p. 172

⁶⁰ Thomas, C. Third World Security. In: Art, R.J., Jervis, R. (eds.) *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*. 6th ed. New York: Longman, 2003, p. 271

⁶¹ Calderisi, R. *The Trouble with Africa: Why Foreign Aid Isn't Working*. New York: Palgrave Macmillan, 2006, pp. 144-151

⁶² Kegley, C.W., Wittkopf, E.R. *World Politics: Trend and Transformation*. 7th ed. New York: Worth Publishers, 1999, pp. 135,136

priekšnoteikumiem. Modernizācijas negatīvās blakus parādības ir: iedzīvotāju skaita straujš pieaugums; urbanizācijas līmeņa palielināšanās; kā arī industriāla rakstura un vides draudi.⁶³

Iedzīvotāju skaits strauji pieaug, pateicoties veselības aprūpes sistēmas uzlabojumiem, kas tiek sasniegti modernizācijas procesa laikā. Tādējādi tiek samazināts jaundzimušo mirstības līmenis un pagarināts dzīves ilgums.⁶⁴ Tomēr šis secinājums ir apšaubāms, ņemot vērā pieejamo informāciju par attīstības valstu veselības aprūpes sistēmām, par kuru nesakārtotību liecina, piemēram, bērnu līdz 5 gadu vecumam mirstības rādītāji, proti, kā tiek norādīts 2008.gada ANO pārskatā par MDG's sasniegšanu, mirušo skaits uz katriem 1000 bērniem līdz 5 gadu vecumam attīstības valstīs 2006.gadā bija 80, ko var vērtēt kā augstu mirstības līmeni, jo salīdzinājumam attīstītajās valstīs šis rādītājs bija 8.⁶⁵

Urbanizācijas līmeņa palielināšanās arī ir notikusi, norisinoties modernizācijas procesam un mainoties ekonomiskajai sistēmai. Šī rādītāja pieauguma sekas ir attīstības valstu valdību nespēja nodrošināt darba vietas, mājokļus un citas to iedzīvotāju vajadzības, kuri pārceļas no lauku teritorijām uz lielajām pilsētām.⁶⁶

Modernizācijas ietekmē aktuāli ir kļuvuši arī industriāla rakstura un vides draudi. Attīstības valstīs īpaši kritiska ir mežu izciršana, kas notiek pieaugošas nepieciešamības pēc koksnes un jaunas lauksaimniecības zemes platības dēļ. Mežu izciršanas rezultātā, piemēram, palielinās augsnes erozija, samazinās lietus nokrišņu daudzums un skābekļa apjoms gaisā. Industriālā revolūcija palielina arī apkārtējās vides piesārņojumu, kas nozīmīga problēma ir tieši attīstības valstīs, jo tām nav resursu attīrīšanas iekārtu iegādei, lai samazinātu radīto piesārņojumu.⁶⁷

Modernizācijas process nosaka arī kultūras transformāciju, mainot cilvēku vērtības, dzīves veidu un ieradumus, nostādot par piemēru Rietumu kultūru un tās izpausmes, kas attīstības valstu sabiedrībai var būt nepieņemama.⁶⁸ Kultūras transformācija, raugoties no attīstīto valstu puses ir pozitīva, jo tās rezultātā tiek izplatītas Rietumu vērtības, taču attīstības valstu sabiedrībā tā var radīt protestus, kas var pārvērsties bruņotos konfliktos, līdz ar to kavējot valsts attīstību. Tomēr pastāv arī dialektiskās modernizācijas pieeja, kas norāda uz to, ka sabiedrības vērtībām modernizācijas procesā nebūtu radikāli jāmainās, jo tās ne vienmēr kavē

⁶³ Rourke, J.T. *International Politics on the World Stage*. 4th ed. Guilford: the Dushkin Publishing Group Inc., 1993, p. 489

⁶⁴ Turpat, p. 489

⁶⁵ The Millennium Development Goals Report 2008. New York; 2008. www.un.org (United Nations Organization mājaslapa; aplūkota 02.04.2009.).

⁶⁶ Rourke, J.T. *International Politics on the World Stage*. 4th ed. Guilford: the Dushkin Publishing Group Inc., 1993, p. 489

⁶⁷ Turpat, p. 489

⁶⁸ Spanier, J. *Games Nations Play*. 6th ed. Washington: Congressional Quarterly Inc., 1987, pp. 456,457

un ir vērstas pret attīstību. Līdz ar to modernizācijai un attīstībai ir jānorisinās saskaņā ar sabiedrībā pastāvošajām vērtībām.⁶⁹

Lai mazinātu un novērstu problēmas, ar kurām saskaras attīstības valstis savā attīstības procesā, Rietumu valstis sniedz savu palīdzību, taču arī šai palīdzībai ir noteikti ierobežojumi, kas var kavēt vēlamo attīstību, kas tiks aplūkoti darba 1.2.apakšnodaļā, kas ir veltīta attīstības sadarbības aplūkojumam.

Tādējādi ir iespējams secināt, ka pastāv ļoti būtiski ierobežojumi valstu attīstības veicināšanā, taču ir arī noteikti mehānismi, kuri var tikt izmantoti attīstības līmeņa paaugstināšanai un minēto ierobežojumu ietekmes mazināšanai, un tie tiks aplūkoti nākamajā darba apakšsadaļā.

1.1.4. Attīstību veicinošie mehānismi

Pievēršoties attīstību veicinošo mehānismu aplūkojumam, sākumā jāmin, ka tie ir dažādi un to pielietojums ir atkarīgs no katras valsts specifiskās situācijas un attīstības līmeņa. Turklāt to īstenošana nav savstarpēji izslēdzoša, proti, izvērtējot katru konkrēto gadījumu, vienlaicīgi var tikt pielietoti vairāki mehānismi, lai ātrāk paaugstinātu valsts attīstības līmeni.

Roberts Kalderisi (*Robert Calderisi*) uzsver *demokrātijas un atvērtas politiskās sistēmas* nozīmi attīstības veicināšanā, jo valstīs ar atvērtu politisko sistēmu parasti tiek veicināta arī ekonomiskā izaugsme, uzlabots iedzīvotāju dzīves līmenis, nodrošinot tiem valsts garantētos sabiedriskos pakalpojumus, ievērotas cilvēktiesības, kā arī stimulēta pilsoniskās sabiedrības veidošanās.⁷⁰ Demokrātijā nozīmē arī pie varas esošo politiķu atskaitīšanos sabiedrības priekšā un sabiedrības interešu realizāciju, lai gūtu tās atbalstu atkārtoti nonākt pie varas.

Arī *pilsoniskā sabiedrība* var tikt izdalīta kā atsevišķs attīstību veicinošs faktors, jo tās esamība nozīmē arī NVO veidošanos, kuras stimulē valsts attīstību „no apakšas”, pievēršot uzmanību, piemēram, apkārtējās vides problēmām, cilvēktiesību aizsardzībai un pilsoņu iesaistei politiskajos procesos, lobējot sabiedrības intereses un mobilizējot sabiedrību darīt to pašu.⁷¹

F.Hardviks, B.Kāns un Dž.Lengmīds kā attīstību veicinošus faktorus, lai palielinātu pārtikas un citu preču ražošanu un palīdzētu attīstīties augošajam darba spēkam, izdala: *aizvien plašāku moderno tehnoloģiju izmantošanu*, kas ļauj ražot vairāk un efektīvāk; kā arī *starptautisko tirdzniecību*, lai importētu nepieciešamās preces un pakalpojumus un eksportētu

⁶⁹ Martinussen, J. *Society, State and Market: A Guide to Competing Theories of Development*. Halifax; Nova Scotia: Fernwood Publishing, 1997, pp. 40,41

⁷⁰ Calderisi, R. *The Trouble with Africa: Why Foreign Aid Isn't Working*. New York: Palgrave Macmillan, 2006, pp. 170-172

⁷¹ Chandhoke, N. Has the Wheel Turned Full Circle? *European Journal of Development Research*. 2009, vol.21, no.1, pp. 10-13

saražoto produkciju, palielinot valsts ārējo ienākumu līmeni. Taču starptautiskā tirdzniecība, īpaši tirdzniecības liberalizācija, ne vienmēr sniegs gaidītos ieguvumus, jo: pastāv kvotu, muitas tarifu un citi ierobežojumi, kurus attīstītās valstis uzliek attīstības valstu importam; lielam eksporta preču skaitam attīstītās valstis ir radījušas aizvietotājus; kā arī pastāv konkurence ar attīstīto valstu eksporta precēm starptautiskajā tirgū.⁷²

Lai veiksmīgi attīstītos, valstij arī būtu jāveicina *optimāls iedzīvotāju skaits*, proti, iedzīvotāju skaits, pie kura, esot noteiktam kapitāla un dabas resursu apjomam un tehnoloģiskajam progresam, valsts ienākumi uz vienu iedzīvotāju tiek palielināti. Šis optimālais iedzīvotāju skaits nav stingri noteikts un valsts ekonomiskās attīstības laikā var palielināties, kā rezultātā palielinās iemaņas tehnoloģiju jomā un pieejamo resursu apjoms. Tomēr problēmas rodas ar optimālā iedzīvotāju skaita noteikšanu, jo tas parasti tiek noteikts tikai tad, kad vairs nav aktuāls, turklāt tā noteikšanā netiek ņemts vērā valsts sociālais un politiskais konteksts, fokusējoties tikai uz ekonomiskajiem faktoriem.⁷³

D.Snovs un J.Brauns attīstību stimulējošos faktoros iedala: publiskajos un privātajos resursos; iekšējos un ārējos resursos, taču tie nav savstarpēji nodalīti, bet gan saistīti. *Iekšējie publiskie resursi* ietver nodokļu ieņēmumus un tīros ārējos ienākumus – to, kas paliek pāri, kad ārējās saistības ir nokārtotas. Šie resursi var tikt izmantoti, piemēram, ar infrastruktūras projektiem, kas nerada interesi privātajiem investoriem, taču ir būtiski ārvalstu kapitāla piesaistīšanai. Taču šāda veida resursi attīstības valstīm ir nepietiekami, jo tajās ir nesakārtota nodokļu politika, radot situāciju, kad privilģētās un nabadzīgās sabiedrības grupas nemaksā vispār vai maksā ļoti mazus nodokļus. Līdzīga situācija ir arī ar tīrajiem ārējiem ienākumiem, jo pretstatā esošajiem ārējiem parādiem šie ienākumi tiek vērtēti kā nenozīmīgi.⁷⁴

Privātie iekšzemes resursi parasti nāk no vietējiem uzņēmējiem un elites, kura vēlas investēt vietējo uzņēmumu attīstībā, līdz ar to radot jaunas darba vietas un ienākumu avotus vietējiem iedzīvotājiem. Tomēr, lai šis mehānisms veiksmīgi funkcionētu, ir nepieciešams arī vietējās valsts pārvaldes atbalsts, piemēram, mainot nodokļu politiku un izveidojot likumisko bāzi dažādu uzņēmumu dibināšanai, ja tas nav ticis izdarīts līdz šim. Arī gadījumā, ja valsts pārvaldes atbalsts tiek panākts, problēmas var rasties nestabilas valsts ekonomikas funkcionēšanas dēļ, kavējot privātos investorus rīkoties, lai nezaudētu savus resursus.⁷⁵

⁷² Hardwick, P., Khan, B., Langmead, J. *An Introduction to Modern Economies*. 4th ed. London; New York: Longman, 1994, pp. 460-462

⁷³ Turpat, pp. 460,461

⁷⁴ Snow D., Brown, E. *International Relations: the Changing Contours of Power*. New York; Sydney: Longman, 2000, p. 278

⁷⁵ Turpat, p. 278

Ārējie publiskie resursi ir ārējā palīdzība, kas tiks aplūkota plašāk divpusējā un daudzpusējā attīstības sadarbības kontekstā. Savukārt *privātie ārējie resursi* iedalās: privāto finanšu institūciju aizdevumos un TNK investīcijās. Attīstīto valstu privāto banku tiešie aizdevumi praktiski vairs nav sastopami, jo peļņa, kuru šīs bankas saskatīja attīstības valstīs, netika gūta valdošās korupcijas vai neadekvātas līdzekļu izlietošanas peļņu nenesošiem projektiem dēļ. TNK sniegtā palīdzība gan ir sastopama aizvien un izpaužas jaunu aģentūru vai rūpnīcu radīšanā, sniedzot investīcijas individuāli vai sadarbībā ar vietējo pārvaldi vai privātajiem uzņēmumiem. Tādējādi tiek radītas valsts attīstības iespējas, nodrošinot jaunas darba vietas un gūstot nodokļu ieņēmumus no jaunajām ražotnēm. Tomēr šajā gadījumā arī pastāv zināmi ierobežojumi, piemēram, TNK vairāk ir ieinteresētas investēt to valstu attīstībā, kurām jau ir labi attīstīta infrastruktūra, kas palīdz tālākai uzņēmumu attīstībai.⁷⁶

Kā veids attīstības veicināšanai var tikt izmantota arī *reģionālā sadarbība*, kas vērsta uz reģionālo drošību. Šī pieeja akcentē, ka daudzas problēmas, ar kurām attīstības valstis saskaras, ir reģionāla rakstura un līdz ar to var tikt risinātas reģiona līmenī, tomēr, lai to realizētu, šo valstu attiecībām vajadzētu būt draudzīgām, nevis konfliktējošām,⁷⁷ ko atsevišķos gadījumos panākt ir grūti, ņemot vērā, piemēram, vēsturiski izveidojušās nesaskaņas par valstu teritoriālajām robežām.

Arī *informācijas pieejamība* var veicināt attīstību, jo informācija ir priekšnosacījums zināšanu paplašināšanai, taču informācijas nodrošināšana un izplatība lielā mērā ir atkarīga no informācijas un komunikācijas tehnoloģiju pieejamības, kas lielā daļā attīstības valstu nav nodrošināta visai sabiedrībai. Turklāt, kā norāda Džeimss Dīns (*James Deane*), ir jāatceras, ka „informācija ir arī varas instruments, līdz ar to var tikt izmantota manipulāciju veikšanai un kontroles nodrošināšanai”, tādēļ vienmēr nepieciešams to izvērtēt, nevis bez ierunām pieņemt to kā objektīvu.⁷⁸

Līdz ar to ir iespējams secināt, ka pastāv dažādi veidi attīstības veicināšanai, taču, ņemot vērā, ka šis konkrētais darbs ir veltīts Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas un Eiropas Savienības īstenotās attīstības politikas izpētei, ir svarīgi atsevišķi aplūkot to izmantoto mehānismu attīstības veicināšanai, proti, attīstības sadarbību, kas nākamajā darba apakšnodaļā tiks darīts, balstoties uz teorētiskajām atziņām.

⁷⁶ Snow D., Brown, E. *International Relations: the Changing Contours of Power*. New York; Sydney: Longman, 2000, p. 280

⁷⁷ Thomas, C. Third World Security. In: Art, R.J., Jervis, R. (eds.) *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*. 6th ed. New York: Longman, 2003, p. 268

⁷⁸ Deane, J. The Role of Knowledge in Development Cooperation. *Information Development*. 2000, vol.16, no.4, pp. 239,240

1.2. Attīstības sadarbība

Neskatoties uz to, ka pastāv arī citi veidi, kā paaugstināt attīstības līmeni attīstības valstīs, kuri tika apskatīti darba 1.1.4.apakšsadaļā, šajā darbā tieši attīstības sadarbība tiek uzlūkots kā attīstības veicināšanas mehānisms. Tas tiek darīts, jo darba izpētes objekts ir Apvienotā Karaliste, Francija, Zviedrija un Eiropas Savienība, kuras savās attīstības politikās attiecībā uz attīstības valstīm balstās uz šī mehānisma izmantošanu, vērtējot to kā vienu no labākajiem veidiem attīstības valstu iedzīvotāju labklājības līmeņa paaugstināšanā.

Lai gan attīstības sadarbībai pēc būtības vajadzētu paaugstināt attīstības līmeni attīstības valstīs, tomēr ir nepieciešams ņemt vērā arī attīstību kavējošo faktoru, kuri tika apskatīti darba 1.1.3.apakšsadaļā, esamību un negatīvo ietekmi uz valstu iespējām attīstīties. Līdz ar to jānorāda, ka attīstības sadarbība var arī neradīt vēlamos rezultātus un tās īstenošana var būt neveiksmīga, turklāt šāda situācija ir iespējama, nevis attīstības sadarbības ietvaros īstenoto aktivitāšu, bet gan attīstību kavējošo faktoru spēcīgās ietekmes dēļ, kas var būt lielāka par attīstību veicinošo mehānismu iedarbību.

Jānorāda arī, ka attīstības sadarbība laika gaitā ir veidojusies ne tikai ar mērķi uzlabot nabadzīgo iedzīvotāju labklājību, bet arī, lai radītu noteiktus ieguvumus palīdzības donoriem, kā jau netieši tika minēts iepriekš, piemēram, nodrošinātu tiem brīvu piekļuvi attīstības valstu tirgiem apmaiņā pret sniegto atbalstu vai risinātu attīstītajām valstīm aktuālo nelegālās imigrācijas problēmu, uzlabojot potenciālo nelegālo imigrantu dzīves apstākļus jau viņu dzimtajās valstīs un mazinot vēlmi doties labāku apstākļu meklējumos citur. Tādējādi attīstības sadarbības rezultātā ieguvēji var būt visas attīstības sadarbībā iesaistītās puses.

Attīstības sadarbības pamatā ir dažāda veida ārējās palīdzības sniegšana valstīm, kurām šī palīdzība ir nepieciešama attīstības līmeņa paaugstināšanai. Šī darba ietvaros ārējā palīdzība, kas ietver arī, tā saukto oficiālo attīstības palīdzību, pārņemot Rodžera S. Ridela (*Roger C. Riddell*) sniegto plašo definējumu, tiek saprasta kā „donoru sniegtie materiālie labumi, prasmes un tehniskās zināšanas, finansiālie granti un aizdevumi to saņēmējiem”,⁷⁹ kas šajā gadījumā ir attīstības valstis. Turklāt šī palīdzība tiek sniegta brīvprātīgi.

Attīstības sadarbības ietvaros kā ārējās palīdzības sniegšanas mērķi tiek izdalīti: nabadzības mazināšana; tautas attīstības veicināšana; apkārtējās vides aizsardzības nodrošināšana; militāro vajadzību ietekmes mazināšana; ekonomiskā izaugsme; privātā sektora attīstība; dzimumu līdztiesības veicināšana; demokrātiskas valsts pārvaldes izveide; kā arī cilvēktiesību ievērošana. Pamatā ārējo palīdzību saņem tikai tās valstis, kuras izvērtēšanas procesa rezultātā

⁷⁹ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, p. 17

spēj tai kvalificēties.⁸⁰ Šādu pieeju noteiktā veidā izmanto arī ES dalībvalstis savas divpusējās attīstības sadarbības un ES – daudzpusējās sadarbības ietvaros.

R.Kalderisi norāda, ka attīstības sadarbības ietvaros pozitīvā ietekme tiek mazināta, palīdzības donoriem izvirzot pārāk lielus sasniedzamos mērķus attīstības veicināšanas kontekstā un nespējot nodalīt starp svarīgo un ne tik svarīgo vai starp problēmas patieso cēloni un laika gaitā aktualizējošos negatīvo blakusparādību, kā arī sniedzot palīdzību pārāk daudzām valstīm vienlaicīgi, nevis koncentrējās uz dažām. Donori palīdzības sniegšanā attīstības valstīm līdz šim ir izmantojuši daudzus mehānismus: atbalsta sniegšana valsts uzņēmumu darbības nodrošināšanai vai privāto investīciju veicināšanai; kredītu pieejamības nodrošināšana atsevišķiem sektoriem, piemēram, lauksaimniecībai; finanšu sistēmas stabilitātes stimulēšana; vietējo profesionāļu iesaistīšana lēmumu pieņemšanā; komplicētu lauku attīstības projektu īstenošana; valsts sniegto pakalpojumu netieša finansēšana; individuālu projektu īstenošana, piemēram, ģimenes plānošanas programmas realizēšana vai skolu celtniecība; minimāla donoru iesaistīšanās lēmumu pieņemšanā par sniegtās palīdzības izmantošanas mērķiem; sniegtās palīdzības izlietošanas uzraudzība un sasniegto rezultātu novērtēšana.⁸¹ Taču rezultātā progress attīstības līmeņa paaugstināšanā caurmērā ir bijis neliels (lai gan, protams, ir sastopami piemēri, kad sniegtā palīdzība ir tikusi izmantota veiksmīgi un gaidītais rezultāts ir sasniegts) un attīstības valstis, īpaši Āfrikā, turpina saskarties ar nabadzību, badu un citām problēmām, kas kavē to attīstību.

Ārējā attīstības palīdzība galvenokārt tiek sniegta kā aizdevums, tāpat tiek izmantota arī subsīdiju un tehniskās palīdzības sniegšana, kā arī citas palīdzības formas atkarībā no konkrētajām vajadzībām. Jāuzsver, ka aizdevumu sniegšana bieži tiek vērtēta salīdzinoši kritiski, jo rezultātā aizdevumu saņēmušajām valstīm ir nepieciešams risināt ārējo parādu radītās problēmas un tiek izveidotas zināmas atkarības attiecības starp aizdevuma sniedzēju un saņēmēju.⁸² Šo problēmu gan laika gaitā donori ir apzinājuši un centušies risināt, piemēram, īstenojot ārējo parādu atļaušanas politiku.

Nepilnības ārējās palīdzības kontekstā ir saskatāmas arī tās apjoma rādītājos, proti, lai arī sniegtais kopapjoms parasti ir salīdzinoši augsts, tomēr rādītāji uz vienu valsts iedzīvotāju bieži ir daudz zemāki. Arī sniegtās palīdzības apjoms salīdzinājumā ar attīstīto valstu rīcībā esošajiem resursiem var būt ļoti mazs, lai gan laika gaitā tas regulāri ir ticis palielināts attīstības valstu īstentās interešu aizstāvēšanas rezultātā. Jāņem gan vērā, ka šis palielinājums

⁸⁰ Kegley, C.W., Wittkopf, E.R. *World Politics: Trend and Transformation*. 7th ed. New York: Worth Publishers, 1999, p.140

⁸¹ Calderisi, R. *The Trouble with Africa: Why Foreign Aid Isn't Working*. New York: Palgrave Macmillan, 2006, pp. 155-170

⁸² Hardwick, P., Khan, B., Langmead, J. *An Introduction to Modern Economies*. 4th ed. London; New York: Longman, 1994, pp. 463,464

ne vienmēr ietver jaunu resursu sniegšanu, bet gan iepriekšējo ārējo parādu dzēšanu.⁸³ Turklāt liela apjoma palīdzība arī attīstības valstīs var radīt situāciju, ka pat spējīgie indivīdi būs vairāk ieinteresēti šo līdzekļu saņemšanā, nevis sava potenciāla izmantošanā, strādājot algotu darbu.⁸⁴ Tomēr būtiskākie ierobežojumi palīdzības kontekstā ir tās nelietderīga izlietošana nevajadzīgiem projektiem un pastāvošā korupcija,⁸⁵ līdz ar to kavējot iespējas valstij veiksmīgi attīstīties un mazināt tajā esošās problēmas – nabadzību un badu.

Kā būtiska problēma izdalāma arī tas, ka arvien mazāk attīstības valstu iedzīvotāju turpina uzticēties donoru solījumiem par palīdzības efektivitātes paaugstināšanu un to rīcības patiesajiem motīviem, kā rezultātā palīdzības sniedzēji aizvien vairāk cenšas novērtēt savas darbības rezultātus, lai saprastu, kuri attīstības politikas mehānismi, kādos apstākļos un kāpēc ir bijuši veiksmīgi, savukārt citi izrādījušies neveiksmīgi, kā arī parādītu savu vēlmi pildīt attīstības valstīm sniegtos solījumus. Kā norāda Andrea Liverānī (*Andrea Liverani*) un Hans E. Lundgrēns (*Hans E. Lundgren*), šāda „novērtēšana sniedz informāciju par attīstības politiku un tās īstenošanu ar mērķi veicināt pašapmācību, palielinātu uzticamību un paaugstinātu attīstības sadarbības efektivitāti”. Lai minētais mērķis tiktu sasniegts, nepieciešams nodrošināt novērtēšanas veicēju darbības neatkarību, kā arī vēlāk īstenot novērtētāju sniegtos norādījumus un piedāvātos risinājumus, kas praksē ne vienmēr tiek darīti un atsevišķos gadījumos pat rada pretestību attiecīgās organizācijas iekšienē no novērtējamo puses.⁸⁶

Džons Degnbols-Martinusens (*John Degenbol-Martinussen*) un Pols Engbergs-Pedersens (*Poul Engberg-Pedersen*) gan norāda, ka, neskatoties uz ārējās palīdzības problemātiskajiem aspektiem, tā ir nepieciešama, turklāt laika gaitā tās sniegšana ir tikusi uzlabota.⁸⁷

Turpmākajās divās apakšsadaļās tiks aplūkota divpusējā un daudzpusējā attīstības sadarbība jeb ārējās palīdzības sniegšanas veidi, lai spētu apzināt cēloņus minētajām problēmām ārējās palīdzības ietvaros, kā arī sniegtu pamatu Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas un ES gadījumu izpētei.

⁸³ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, p. 19

⁸⁴ Katel, P., Greenblatt, A. Ending Poverty in Africa. In: Kiino, C., Pazdan, S. (eds.) *Global Issues: Selections from CQ Researcher*. Washington, D.C.: CQ Press, 2008, p. 175

⁸⁵ Rourke, J.T. *International Politics on the World Stage*. 4th ed. Guilford: the Dushkin Publishing Group Inc., 1993, pp. 500,501

⁸⁶ Liverani, A., Lundgren, H.E. Evaluation Systems in Development Aid Agencies: An Analysis of DAC Peer Reviews 1996-2004. *Evaluation*. 2007, vol.13, no.2, pp. 241-248

⁸⁷ Degenbol-Martinussen, J., Engberg-Pedersen, P. *Aid: Understanding International Development Cooperation*. London: Zed Books, 2003, pp. 200-250

1.2.1. Divpusējā attīstības sadarbība

Divpusējā attīstības sadarbība ir palīdzības sniegšana, kuru īsteno donorvalstu valdības visbiežāk caur savām attīstības aģentūrām, novirzot šo palīdzību tieši attīstības valstīm, kas izpaužas tiešā naudas vai citu resursu, piemēram, pārtikas, transportēšanā no vienas valsts uz otru. Mūsdienās aptuveni trīs ceturtdaļas no visas pasaulē sniegtās attīstības palīdzības tiek nodrošinātas tieši caur divpusējo attīstības sadarbību, turklāt tieši divpusējās palīdzības sniedzēji ir arī tie, kuri veic iemaksas daudzpusējās attīstības sadarbības organizācijās.⁸⁸

Vēsturiski divpusējā attīstības sadarbība sāka gūt plašu popularitāti un atbalstu pēc koloniālisma sabrukuma un Otrā pasaules kara beigām, bijušajām koloniālajām lielvarām vēloties saglabāt sadarbības saites ar bijušajām kolonijām, tāpat šajā laikā pamazām sāka aktualizēties arī attīstības līmeņu atšķirību jautājums starp industriāli attīstītajām valstīm un pārējo pasauli.

ES dalībvalstis, t.sk. šajā darbā aplūkotā Apvienotā Karaliste, Francija un Zviedrija, pamatā īsteno divpusējo attīstības sadarbību ar trešajām valstīm, to starpā ar attīstības valstīm un valstīm, kas atrodas transformācijas periodā. Divpusējās attīstības sadarbības ietvaros donorvalstis neatkarīgi var noteikt tās prioritātes, lielā mērā balstoties arī uz savām ekonomiskajām, politiskajām, sociālajām un savu vērtību izplatīšanas interesēm, īstenošanas principus un palīdzības veidus, izveidot institucionālo mehānismu, kā arī atbilstoši pieņemtajiem politikas mērķiem un prioritātēm veidot attīstības palīdzības budžetu. Jāņem gan vērā, ka, lai nostiprinātu savu starptautisko ietekmi attīstības sadarbības jomā, valstis regulāri papildina un pilnveido savas attīstības sadarbības politikas, vadoties no aktualitātēm šajā jomā starptautiskās politikas dienas kārtībā.

Arī vēsturiski, kā norāda R.Ridels, kopš divpusējās attīstības sadarbības īstenošana tika uzsākta, tā ir pamatā balstījusies uz donoru individuāli pieņemtiem lēmumiem un vēlmēm palīdzības sadalē, nevis uz palīdzības potenciālo saņēmēju paustajām vajadzībām. Autors arī uzsver, ka tā rezultātā, neskatoties uz atsevišķiem precedentiem, kad viens vai otrs palīdzības donors ir guvis lielāku ietekmi starptautiskā līmenī attīstības sadarbības jomā, tomēr nav izveidojusies situācija, kad šajā jomā dominē tikai kāds viens donors.⁸⁹

Lai gan divpusējā sadarbība parasti tiek īstenota, vadoties no individuālām interesēm, tomēr laika gaitā ir bijusi un šobrīd vēl vairāk ir vērojama tendence, kad divpusējās palīdzības sniedzējvalstis veicina sadarbību ar citiem donoriem un attīstības sadarbības procesā

⁸⁸ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, pp. 51,52

⁸⁹ Turpat, p. 51

iesaistītajām pusēm, daļēji pārņemot arī to uzstādījumus un vienlaicīgi demonstrējot savu vēlmi uzlabot palīdzības sniegšanas kvalitāti un efektivitāti.

D.Snovs un J.Brauns norāda, ka divpusējās attīstības palīdzības sniegšanas iemesli var būt atšķirīgi dažādām valstīm un dažādos apstākļos, piemēram, Aukstā kara laikā palīdzība tika sniegta kā instruments, lai nodrošinātu ietekmi un varu, gūstot citu valstu atbalstu, līdz ar to attīstības veicināšana attīstības valstīs bija pakārtota minētajam mērķim, tomēr netieši tā tika stimulēta.⁹⁰ Šāda palīdzības sniegšanas sasaistīšana ar politisko interešu īstenošanu tradicionāli tiek pārmesta tieši divpusējo attīstības sadarbību īstenojošajām valstīm, piemēram, jau 1969.gadā pēc Pasaules Bankas pieprasījuma sagatavotajā ziņojumā par līdzšinējās sniegtās attīstības palīdzības kvalitāti un rezultativitāti tika norādīta nepieciešamība skaidri nodalīt attīstības palīdzību no īstermiņa politiskās palīdzības, kā arī apturēt arvien jaunu divpusējās attīstības sadarbības aģentūru dibināšanu, lai tiktu īstenots attīstības sadarbības pamatmērķis, proti, uzlaboti nabadzīgo cilvēku dzīves apstākļi. Lai arī reāla rīcība šo rekomendāciju īstenošanai vēl ilgi nesekoja, bija cerība, ka vismaz Aukstā kara beigās iezīmēs arī palīdzības sniegšanas sasaisti ar politiskiem mērķiem beigās, taču arī šis vēsturiskais pagrieziens šo tendenci nemainīja.⁹¹

Saistībā ar jaunu divpusējās palīdzības donoru rašanos jānorāda, ka laika gaitā tā ir tikai progresējusi, regulāri pieaugot šo donoru skaitam, kā rezultātā palīdzības saņēmējam jeb konkrētai attīstības valstij vienlaicīgi ir jāspēj sadarboties vidēji ar 26 dažādiem palīdzības sniedzējiem. Tāpat samērā strauji ir pieaudzis to attīstības valstu skaits, ar kurām katrs donors īsteno attīstības sadarbību. Kā norāda R.Ridels, šis donoru skaita pieaugums gan nenozīmē automātisku sniegtā palīdzības apjoma palielināšanos konkrētajam saņēmējam, taču ietver nepieciešamību pēc lielākiem administratīvajiem resursiem, lai ar katru palīdzības sniedzēju spētu sadarboties. Būtiska problēma šajā kontekstā ir arī tā, katram donoram ir savas specifiskās prasības,⁹² piemēram, attiecībā uz īstenoto attīstības projektu uzraudzības un novērtēšanas veikšanu, prasot no palīdzības saņēmēja regulāras darbības atskaites, kuru sagatavošana ir laikietilpīgs process.

Viljams Īsterlijs (*William Easterly*) norāda, ka divpusējās attīstības sadarbības ietvaros donori atbalsta sniegšanā lielā mērā vadās no attīstīto valstu sabiedrības (gan valsts pārvaldes, gan valsts iedzīvotāju) priekšstatiem par to, ko nepieciešams darīt, lai mazinātu attīstības valstu problēmas. Šie priekšstati ietver simpātijas pret ambicioziem plāniem, utopiskiem sapņiem,

⁹⁰ Snow D., Brown, E. *International Relations: the Changing Contours of Power*. New York; Sydney: Longman, 2000, p. 278

⁹¹ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, pp. 30-38

⁹² Turpat, pp. 52,53

kuri nav īstenojami, un attīstīto valstu politiskajiem un ekonomiskajiem blakus ieguvumiem no palīdzības sniegšanas, tādējādi mazinot attīstības valstīm sniegtās palīdzības produktivitāti.⁹³ Būtībā šo autora pieņēmumu ir iespējams attiecināt arī uz daudzpusējās attīstības sadarbības īstenošanai.

Līdz ar to ir iespējams secināt, ka divpusējā attīstības sadarbībā būtiskākās problēmas ir palīdzības politizēšana, arvien lielāka sadrumstalošanās līdz ar katru jaunu donoru, dažādu nosacījumu noteikšana palīdzības saņēmējam, balstoties uz donora stratēģiskajām interesēm, kā arī attīstības sadarbības politikas veidošana, balstoties nevis attīstības valstu vajadzībām, bet uz Rietumu sabiedrības priekšstatiem par to, kas šīm nabadzīgajām valstīm ir nepieciešams. Tomēr, neskatoties uz tās trūkumiem, divpusējā attīstības sadarbība ir būtiska, taču, lai tā radītu vēlamos rezultātus, gan palīdzības donoram, gan saņēmējam vajadzētu savstarpēji sadarboties un veicināt pēc iespējas lietderīgāku palīdzības izmantošanu.

Nākamajā darba apakšsadaļā no teorētiskās perspektīvas tiks aplūkota daudzpusējā attīstības sadarbība, ko īsteno šī darba ietvaros pētītā Eiropas Savienība, norādot tās pozitīvās iezīmes un arī problēmas, kuras tās realizēšana ietver.

1.2.2. Daudzpusējā attīstības sadarbība

Daudzpusējo attīstības sadarbību īsteno starptautiskās organizācijas, t.sk. ES, reģionālās organizācijas, finanšu institūcijas un nevalstiskās organizācijas. Daudzpusējā sadarbībā ir iesaistītas arī starptautisko un reģionālo organizāciju dalībvalstis, lai gan šajā gadījumā tiek īstenota nevis šo dalībvalstu atsevišķā, bet gan attiecīgās organizācijas kopējā politika, nodrošināta tās interešu pārstāvniecība un vienlaicīgi spēcīgā starptautiskā ietekme attīstības sadarbības jomā. Tomēr liela ietekme saglabājas arī organizācijas dalībvalstīm, ņemot vērā, ka tieši dalībvalstu iemaksas arī veido attiecīgās organizācijas kopbudžetu, t.sk. attīstības sadarbības īstenošanai paredzēto budžetu, turklāt ir iespējamas arī situācijas, kad šīs iemaksas tiek veiktas konkrētu programmu vai projektu īstenošanas fondos, līdz ar to pilnībā ierobežojot starptautiskās organizācijas iespējas attiecīgos līdzekļus izmantot citiem attīstības sadarbības mērķiem.

Attīstības sadarbība ir uzskatāma kā daudzpusēja, kad tās ietvaros tiek pārstāvēti vairāk nekā divi partneri, kas rada iespējas arī tādas situācijas, kad ne visām iesaistītajām pusēm būs vienāda pozīcija kādā konkrētā jautājumā un tā risināšana tiks apgrūtināta. Jāņem arī vērā, ka noteiktiem partneriem daudzpusējās attīstības ietvaros var būt lielāka ietekme nekā citiem, piemēram, ES daudzpusējās attīstības sadarbības gadījumā veco dalībvalstu interešu

⁹³ Easterly, W. *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done so Little Good*. New York, London: Penguin Books, 2006, pp. 169-205

īstenošanai salīdzinājumā ar jaunajām ES dalībvalstīm ir lielākas iespējas, jo tās sniedz arī lielāko materiālo pienesumu ES attīstības sadarbības kopbudžetam.

Tiek uzskatīts, ka tieši, pateicoties starptautisko organizāciju aktivitātēm un pozicionēšanai starptautiskajā dienas kārtībā, attīstības sadarbība ir tikusi nostiprināta institucionāli un palīdzības sniegšana ir ieguvusi atbalstu no citu aktoru puses, piemēram, jau 1940.gados Starptautiskā Darba organizācija pauda nostāju, ka ir nepieciešams veidot palīdzības fondus, lai palīdzētu nabadzīgajās valstīs uzlabot iedzīvotāju dzīves apstākļus. Tāpat arī ANO 1945.gadā pieņemtās Hartas ietvaros visas dalībvalstis apņēmas kopīgi darboties, lai veicinātu labākus dzīves apstākļus, pilnīgu nodarbinātību, kā arī ekonomisko un sociālo attīstību pasaulē. Jau šajā laikā attīstības sadarbība tika saprasta ne tikai kā veids, lai sekmētu dzīves standartu paaugstināšanu, bet arī kā iespēja veicināt mieru un drošību pasaulē. Tieši daudzpusējās sadarbības institūcijas bija arī tās, kuras 1970.gadu sākumā attīstības palīdzības sniegšanu sasaistīja ar nabadzības mazināšanu, nostādot to attīstības sadarbības centrā.⁹⁴

Būtībā tieši daudzpusējās attīstības sadarbības ietvaros ir tikušas veidotas arī citas, vēlāk divpusējo donoru pārņemtas pieejas un prioritātes, piemēram, tieši ANO izstrādāja jau pieminēto TAI, pievēršot starptautiskās sabiedrības uzmanību komplicētajai attīstības būtībai un nostādot cilvēku attīstības centrā. ANO arī bija tā, kas pieņēma Tūkstošgades deklarāciju un MDG's, kuru sasniegšana šobrīd ir ietverta praktiski visu nozīmīgāko divpusējo un daudzpusējo palīdzības sniedzēju attīstības sadarbības politiku stratēģijās.

Šie minētie fakti arī apstiprina R.Ridela secinājumu, ka daudzpusējā attīstības sadarbība ir mazāk politizēta par divpusējās palīdzības sniegšanu un līdz ar to tās sagatavošanā un īstenošanā vairāk tiek ņemtas vērā nabadzīgo valstu sabiedrību intereses un vajadzības, jo šīs sadarbības ietvaros to līdzdalība arī tiek vairāk veicināta. Autors arī uzsver, ka daudzpusējās sadarbības ietvaros tiek īstenota arī mazāka palīdzības sasaiste ar dažādu nosacījumu izpildi,⁹⁵ līdz ar to attīstības valstīm būtu jābūt vairāk ieinteresētām tieši šāda veida attīstības sadarbības veicināšanā.

Daudzpusējās attīstības sadarbības pozitīvā iezīme ir arī tāda, ka tās ietvaros atsevišķas iesaistītās puses nevar bez konsultācijām ar citiem partneriem vienpusēji pieņemt lēmumu, tādējādi pieņemtais lēmums atspoguļo kompromisu un vienlaicīgi norāda uz plašākam partneru lokam būtiskajiem problēmjaudājumiem un veidiem, kā šos jautājumus risināt. Tomēr no otras puses šāda vienošanās prasa ilgāku laiku un bieži ātrāka kompromisa

⁹⁴ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, pp. 24-31

⁹⁵ Turpat, p. 77

panākšanai izslēdz atsevišķus jautājuma aspektus, kas vienai vai dažām iesaistītajām pusēm nav pieņemami.

Tiek uzskatīts, ka daudzpusējās attīstības sadarbības priekšrocības ir dažādu starptautisko aktoru pārstāvēniecība un pieņemtā neitralitāte, kas līdz ar to nozīmē arī lielāku darbības leģitimitāti starptautiskajā vidē un mandātu risināt jautājumus, kas aktuāli vairāk nekā vienai valstij vienlaicīgi. Tāpat ir jāuzsver arī daudzpusējās attīstības sadarbības institūciju iespējas uzkrāt zināšanas un pieredzi, ko katra valsts atsevišķi nav spējīga izdarīt. Attiecībā uz attīstības sadarbību kā pluss ir jāmin arī īstenotās palīdzības sniegšanas fragmentācijas mazināšana starp atsevišķām valstīm un resursu lietderīgāka izmantošana, samazinoties transakciju izmaksām.

Arī daudzpusējās tāpat kā divpusējās attīstības sadarbības ietvaros tiek veicināta sadarbība ar citiem šajā politikas jomā iesaistītajiem partneriem, piemēram, sekmējot starptautisko organizāciju savstarpējo sadarbību (ES un ANO, ES un Pasaules Banka u.tml.).

Saistībā ar daudzpusējo attīstības sadarbību V.Īsterlijs kā būtisku problēmu izdala to, ka šajā procesā vienlaicīgi ir iesaistīti pārāk daudzi aktori (valstis un to aģentūras, starptautiskās un reģionālās organizācijas un finanšu institūcijas), kā rezultātā nav neviena konkrēta atbildīgā tajos gadījumos, kad šo aktoru augsta līmeņa starptautisko konferenču un samitu laikā kopīgi uzstādītie mērķi netiek sasniegti, līdz ar to mazinot motivāciju censties vairāk, lai tas tiktu izdarīts. Līdz ar to autors daudzpusējās attīstības sadarbības ietvaros uzsver nepieciešamību pēc lielākas donoru savstarpējās darbības koordinācijas un specializācijas, individuālas atbildības izvirzīto mērķu sasniegšanā, kā arī fokusēšanās uz nelielu attīstību projektu īstenošanu, lai sasniegtu labākus rezultātus attīstības valstu problēmu risināšanā.⁹⁶

Līdzīgi domā arī Dž.Degnbols-Martinusens un P.Engbergs-Pedersens, norādot, ka daudzpusējās attīstības sadarbības īstenošanas uzlabošanai, koncentrējoties uz nabadzības mazināšanu, ir nepieciešams pilnveidot finansēšanas mehānismu un izmantot sasniegto rezultātu modeli, kā arī īstenot „darba dalīšanu” (kompetenču sadali, specializāciju) starp daudzpusējā attīstības sadarbībā iesaistītajiem donoriem, kuras ietvaros tiek saskaņota palīdzības sniegšana (tās veids, apmērs, saņēmēji).⁹⁷

Savukārt attiecībā uz daudzpusējās attīstības sadarbības organizāciju skaitu arī R.Ridels uzsver, ka tas tāpat kā divpusējās attīstības palīdzības sniedzēju daudzums ir pārāk liels, rezultātā dublējoties to funkcijām un darbības jomām un mazinot katras konkrētās

⁹⁶ Easterly, W. *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done so Little Good*. New York, London: Penguin Books, 2006, pp. 169-205

⁹⁷ Degnbol-Martinussen, J., Engberg-Pedersen, P. *Aid: Understanding International Development Cooperation*. London: Zed Books, 2003, pp. 200-250

organizācijas sniegtās palīdzības rezultativitāti un iespējas noteikt politikas vadlīnijas savā jomā. Autors arī uzskata, ka šīs problēmas nemazināsies līdz tam brīdim, kamēr daudzpusējās attīstības sadarbības organizācijām netiks dotas neatkarīgas tiesības izlemt pašām par veicamajām aktivitātēm un pieejamā finansējuma sadali. Ja šādas izmaiņas netiks ieviestas, ir iespējams prognozēt, ka līdz ar jaunu prioritāšu parādīšanos attīstības sadarbības dienas kārtībā tiks izveidotas arī jaunas organizācijas, kurām šīs prioritātes būs jāīsteno, ņemot vērā finansējuma nodrošinātāju intereses.

Laika gaitā ir aktualizējusies nostāja, ka ārējās palīdzības efektivitāti attīstības veicināšanā var uzlabot nevalstiskās organizācijas, ja tām tiek nodrošināta iespēja administrēt šo palīdzību. Šī nostāja balstās uz pieeju, ka NVO ir sabiedrības pašizveidotas un līdz ar to spēj labāk izprast sabiedrības vajadzības, tās savā darbībā ir inovatīvākas un elastīgākas, kas ļauj sasniegt labākus rezultātus, tām ir liela uzticība no sabiedrības puses un lēmumu pieņemšana tajās ir caurredzama – ir salīdzinoši mazs korupcijas risks. Būtiski minēt, ka arvien biežāk šādas NVO tiek izveidotas attīstības valstīs ar mērķi palīdzēt iedzīvotājiem uzlabot dzīves apstākļus. Kā norāda Maikls Edvards (*Michael Edwards*), ārējās palīdzības novirzīšana attīstības veicināšanai caur vietējām NVO nozīmē arī mazākas izmaksas, jo nav nepieciešams šos līdzekļus novirzīt caur dažādām starpniekorganizācijām, samazinot transakciju izmaksas. Taču autors arī kritizē NVO darbību attīstības valstu labā, uzsverot, ka tās nav spējušas starptautiskā līmenī nostiprināt savu ietekmi lēmumu pieņemšanā attiecībā uz ārējās palīdzības sniegšanu, nav izveidojušas kopīgu sadarbības tīklu, lai koordinētu savas aktivitātes, kā arī zināmā mērā ir apšaubāms to elastīgums,⁹⁸ reaģējot uz ārējām pārmaiņām, piemēram, palīdzības sniegšanas principu maiņu, ņemot vērā to finansiālo atkarību no attīstītajām valstīm un/vai starptautiskajām institūcijām un līdz ar to zināmā mērā apņēmoties īstenot finansējuma sniedzēju mērķus un prioritātes.

Neskatoties uz minētajām problēmām, jānorāda, ka tieši NVO un konkrēti reliģiskās organizācijas, nevis bagāto valstu valdības, kā tas tiek bieži uzskatīts, bija tās, kas pamatā nodrošināja palīdzības sniegšanu nabadzīgajiem cilvēkiem lielā daļā attīstības valstu koloniālisma laikā.⁹⁹

Kopumā var secināt, ka attīstības sadarbība ir daudzdimensionāls un komplicēts process, kas ietver dažādas problēmas un mēģinājumus šīs problēmas pārvarēt, taču, neskatoties uz tās trūkumiem, palīdzības sniegšana ir nepieciešama iedzīvotāju dzīves līmeņa paaugstināšanai

⁹⁸ Edwards, M. *International Development NGOs: Agents of Foreign Aid or Vehicles for International Cooperation? Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 1999, vol.28, no.4, pp. 27-29

⁹⁹ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, p. 25

attīstības valstīs un var prognozēt, ka nākotnē šī palīdzības nozīme saglabāsies, pieaugot tās apjomam un pilnveidojot tās sniegšanas metodes.

Nākamajās nodaļās tiks pētīts, kā šīs teorētiskās atziņas par attīstības sadarbību kopumā un konkrēti par divpusējo un daudzpusējo attīstības sadarbību atspoguļojas praksē, sākumā pievēršoties Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējās attīstības sadarbības politiku aplūkojumam un izvērtējumam, pēc tam pārejot pie Eiropas Savienības daudzpusējās attīstības sadarbības politikas analīzes un nobeigumā veicot abu šo izpētes objektu salīdzinājumu.

2. Eiropas Savienības dalībvalstu attīstības sadarbības politika – Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas gadījumu izpēte

Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējā attīstības sadarbības politika 2.1.-2.3.apakšnodaļu ietvaros tiks aplūkota, sniedzot vēsturisko ieskatu šīs politikas attīstībā un apskatot institucionālo mehānismu attīstības sadarbības politikas veidošanā un īstenošanā, valstu izvirzītās prioritātes un mērķus attīstības sadarbībā, sniegtās attīstības palīdzības kvantitatīvos rādītājus, kā arī valstīs pastāvošās īstenotās politikas novērtēšanas iespējas. Savukārt 2.4.apakšnodaļa tiks veltīta šo valstu divpusējās attīstības sadarbības politikas izvērtējumam.

Pārskatāmības un salīdzināmības nodrošināšanai finansiālie rādītāji nepieciešamības gadījumā tiks reducēti uz eiro pēc aktuālā valūtas maiņas kursa, iekavās norādot attiecīgajā avotā minētos oriģinālos datus. Tas tiks attiecināts arī uz laika periodu līdz eiro ieviešanai apgrozībā 1999.gadā.

2.1. Apvienotās Karalistes attīstības sadarbības politika

Ieskats vēsturiskajā attīstībā

Britu attīstības sadarbības politikas aizsākumi saistāmi ar valsts koloniālo pagātņi. Pirmās Britu palīdzības programmas, nodrošinot finanšu atbalstu un veicinot ražošanas un tirdzniecības attīstību, tika izveidotas 1929.gadā, pieņemot Koloniālās attīstības aktu un vienlaicīgi dibinot Koloniālās attīstības fondu ar ikgadēju budžetu 1.14 miljoni eiro (1 miljons sterliņmārciņu). Šī dokumenta ietvaros briti vēlējās atbalstīt savas valsts ekonomisko izaugsmi, sniedzot vietējiem ražotājiem piekļuvi ārējiem tirgiem. 1940.gadā Koloniālās attīstības akts tika uzlabots un papildināts ar koloniju iedzīvotāju labklājības veicināšanas mērķi, ņemot vērā augošo neapmierinātību kolonijās, un nodēvēts par Koloniālās attīstības un labklājības aktu. Tāpat tika palielināts arī Koloniālās attīstības fonda budžets līdz 5.6 miljoniem eiro (5 miljoniem sterliņmārciņu) gadā,¹⁰⁰ kas šajā laikā bija salīdzinoši augsts rādītājs.

Pēc Otrā pasaules kara valdība pieņēma lēmumu, ka tai ir jāspēlē būtiska loma koloniju attīstības veicināšanā, parakstot 1945.gada Koloniālās attīstības un labklājības aktu, kas aizstāja abus iepriekšējos dokumentus, kā arī palielinot šim mērķim paredzēto līdzekļu apjomu līdz 136.38 miljoniem eiro (120 miljoniem sterliņmārciņu) 10 gadu periodam. Desmit

¹⁰⁰ Barber, O. Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience. 2005, Working Paper no.70, pp. 3,4. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

gadu periods tika noteikts, lai sniegtu koloniju pārvaldēm iespējas sastādīt ilgtermiņa plānus attīstības veicināšanai.¹⁰¹

Pēc koloniālisma sabrukuma Apvienotās Karalistes valdība 1958.gadā paziņoja, ka palīdzība tiks sniegta tām bijušajām kolonijām, kas ir Nāciju Sadraudzības (*Commonwealth of Nations*) dalībvalstis, un dažām valstīm arī ārpus šīs valstu apvienības. Šajā laikā briti uzsāka izsniegt budžeta un tehniskās palīdzības grantus, pazeminātus aizdevumus un aizdevumus Eksporta garantiju akta ietvaros. 1960.gados Apvienotajā Karalistē populārs kļuva viedoklis, ka labākais veids, kā cīnīties ar nabadzību attīstības valstīs, ir veicināt to ekonomisko attīstību ar privāto investīciju un britu valdības sniegtā atbalsta palīdzību, kas tika darīts projektu veidā. Vienlaicīgi tika atbalstīta arī tirdzniecības saišu nostiprināšanās. Līdz ar to tika atzīta arī citu valsts īstenoto politiku ietekme uz attīstības veicināšanu bijušajās kolonijās. Jāmin gan, ka salīdzinājumā ar iepriekšējiem periodiem šajā laikā nebija redzams kāpums sniegtās palīdzības apjomā.¹⁰²

1975.gadā valdība atkal mainīja attīstības sadarbības politiku, novirzot darbības fokusu uz nabadzīgākajām valstīm, no kurām daudzas bija smagi skārusi naftas cenu celšanās, pārtikas krīze un tirdzniecības apstākļu pasliktināšanās. Tika uzsvērtā nepieciešamība pēc pamatvajadzību nodrošināšanas nabadzīgo valstu iedzīvotājiem, īpaši laukos dzīvojošajiem, kā arī apzināta starptautisko organizāciju nozīme palīdzības sniegšanā un tirdzniecības politikas īstenošanā. 1977.gadā tika pieņemts dokuments ar nosaukumu „Palīdzības un tirdzniecības nodrošināšana” (*Aid and Trade Provision*), ārējās palīdzības sniegšanu piesaistot eksportam, proti, sniedzot palīdzību ar noteikumu importēt britu ražotās preces un pakalpojumus. Vienlaicīgi laika periodā no 1974.-1979.gadam sniegtās palīdzības apjoms pieauga no 0.37% līdz 0.51% no Apvienotās Karalistes nacionālo ieņēmumu apjoma.¹⁰³

Eksporta piesaiste palīdzības sniegšanai turpinājās arī 1980.gados, kā arī tika uzsvērts britu valdības atbalsts tieši divpusējās, nevis daudzpusējās attīstības sadarbības politikai. 1990.gadu sākumā līdz ar Aukstā kara beigām atkal tika mainīts politikas uzsvars, norādot uz nepieciešamību palīdzības sniegšanu saistīt ar demokrātijas un labas pārvaldības veicināšanu, kā arī nodalīt palīdzības sniegšanu no Apvienotās Karalistes komerciālo interešu realizēšanas.¹⁰⁴ 1980. un 1990.gados bija vērojama arī cita tendence, proti, samazinājās britu oficiālās attīstības palīdzības apjoms, piemēram, 1989.gadā tas absolūtajos skaitļos bija par

¹⁰¹ Barder, O. Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience. 2005, Working Paper no.70, p. 4. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

¹⁰² Turpat, pp. 5-7

¹⁰³ Turpat, pp. 8,9

¹⁰⁴ Turpat, pp. 9-11

25% mazāks nekā pirms 10 gadiem. Šī tendence mainījās pretējā virzienā tikai, sākot ar 2001.gadu.¹⁰⁵

Nākamās pārmaiņas, vadoties no jaunākajām tendencēm starptautiskajās attiecībās, Apvienotās Karalistes attīstības sadarbības politikā sekoja 1997.gadā, kad kā galvenā politikas prioritāte tika noteikta nabadzības mazināšana un ieviests vienotas attīstības sadarbības politikas princips, proti, ka par politikas īstenošanu atbildīgajai institūcijai ir tiesības veidot valdības politiku arī citās jomās (tirdzniecībā, ārpolitikā, drošības jomā u.tml.), kas ietekmē attīstības sadarbības politiku un par kuru īstenošanu atbild citas ministrijas. Tāpat aktualizējās arī pieņēmumi par attīstības valstu ārējo parādu atlaišanas un sabiedriskā sektora attīstības nepieciešamību, kā arī tika apzināta līdz šim neveiksmīgā attīstības valstu valdību politika ar minimālu iejaukšanos ekonomikā. 1997.gadā par spēku zaudējušu tika atzīta programma „Palīdzības un tirdzniecības nodrošināšana”, lai gan princips par palīdzības piesaisti britu eksportam zināmā līmenī tika saglabāts.¹⁰⁶

21.gadsimta sākumā britu attīstības sadarbības politikā tika nostiprināta globalizācijas nozīme, norādot uz tās ietekmi attiecībā uz attīstības valstu iedzīvotāju labklājību. Globalizācija tika skatīta kā nabadzības mazināšanas iespēja, sniedzot attīstības valstīm labāku piekļuvi ārējiem tirgiem, finansēm un jaunākajiem tehnoloģiskajiem sasniegumiem. Līdz ar to Apvienotās Karalistes attīstības sadarbības politikā atkal bija vērojama atgriešanās pie ortodoksālās pieejas priekšstatiem, uzsverot ekonomiskās izaugsmes un tirdzniecības liberalizācijas nozīmi nabadzības mazināšanā. Taču jānorāda, ka, neskatoties uz ortodoksālās pieejas aktualizēšanos, tieši 2000.gadā tika pieņemts lēmums pārtraukt ārējās palīdzības piesaisti britu preču un pakalpojumu eksportam, kas ir aktuāls arī šobrīd, turklāt kopš 2002.gada šāda piesaiste ir noteikta kā pretlikumīga.¹⁰⁷

Kopš 1997.gada arī tika veicināta ciešāka sadarbība starp Apvienotās Karalistes un attīstības valstu valdībām un nostiprināta Apvienotās Karalistes loma starptautiskajā arēnā attīstības sadarbības politikā, balstoties uz sadarbību ar citiem donoriem un neskaitāmu politisko vadlīniju dokumentu publicēšanu par dažādiem ar attīstību saistītiem jautājumiem, kuri guva arī starptautisku rezonansi un atbalstu.

2002.gadā britu parlaments pieņēma Starptautiskās attīstības aktu, aizvietojot 1980.gadā apstiprināto Aizjūras attīstības un sadarbības aktu. Tādējādi likuma ietvaros tika noteikts ārējās palīdzības sniegšanas mērķis – „veicināt ilgtspējīgu attīstību vienā vai vairākās valstīs

¹⁰⁵ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, p. 61

¹⁰⁶ Barder, O. *Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience*. 2005, Working Paper no.70, pp. 14-16. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

¹⁰⁷ Turpat, pp. 14-16

ārpus Apvienotās Karalistes un uzlabot iedzīvotāju labklājību vienā vai vairākās šādās valstīs”. Izņēmums šajā kontekstā ir palīdzība Apvienotās Karalistes aizjūras teritorijām, humānā palīdzība un iemaksas daudzpusējās attīstības sadarbības finanšu institūcijām. Starptautiskās attīstības aktā tika ietverts arī humānās palīdzības sniegšanas mērķis – „novērst dabas vai cilvēku radītas katastrofas sekas vai sniegt neatliekamo palīdzību vienas vai vairāku ārpus Apvienotās Karalistes esošu valstu iedzīvotājiem”, kā arī noteiktas sniedzamās palīdzības formas – finanšu palīdzība (granti, aizdevumi, garantijas), tehniskā palīdzība un materiālu resursu piegāde.¹⁰⁸ Līdz ar Starptautiskās attīstības akta pieņemšanu ilgtermiņa attīstības veicināšana kļuva par britu attīstības sadarbības politikas virsmērķi.

Institucionālais mehānisms

1997.gadā Apvienotās Karalistes valdība izveidoja Starptautiskās attīstības departamentu (*Department for International Development – DFID*) kā atbildīgo institūciju par Apvienotās Karalistes attīstības sadarbības politiku ar mērķi īstenot valsts ilgtermiņa stratēģiskās intereses, nevis reaģēt uz īstermiņa problēmām. Līdz tam šo funkciju bija nodrošinājušas dažādas institūcijas, piemēram, Aizjūras attīstības ministrija vai Aizjūras attīstības administrācija. DFID tika noteikts ministrijas statuss, tās vadīšanu uzticot valdības ministram. Kā DFID darbības virzieni tika noteikti: divpusējās attīstības sadarbības politikas īstenošana; finanšu resursu sniegšana daudzpusējās attīstības sadarbības institūcijām; kā arī vienotas politikas īstenošanas nodrošināšana ar citām ministrijām attīstības valstu kontekstā, lai uzlabotu palīdzības sniegšanas kvalitāti un lietderīgumu. DFID lielā mērā tika veidota kā decentralizēta institūcija, kurai ir liela darbības autonomija un iespējas ietekmēt citu institūciju darbību.¹⁰⁹

DFID statuss sākumā radīja negatīvu reakciju citās ministrijās, taču pakāpeniski savstarpējās attiecības uzlabojās, ko apliecina, piemēram, ar Finanšu ministriju panāktā vienošanās, ka Apvienotās Karalistes izpilddirektors Pasaules Bankā vairs nebūs finanšu ministrs, bet gan valsts sekretārs starptautiskās attīstības jomā, finanšu ministram saglabājot šo pozīciju Starptautiskajā Valūtas fondā. Tāpat kā labās prakses piemērs ir minama DFID sadarbībā ar Tirdzniecības un ražošanas departamentu (*Department of Trade and Industry*) īstenotā lobēšana, lai Dohas tirdzniecības sarunu laikā tiktu pārrunāti arī attīstības jautājumi, kā arī uzsvērtā nepieciešamība pēc ES Kopējās lauksaimniecības politikas reformēšanas, lai nodrošinātu attīstības valstu lauksaimniecības produktu eksportam brīvu pieeju ES tirgum.

¹⁰⁸ Parliament of the United Kingdom. International Development Act 2002 (spēkā no 26.02.2002.). www.opsi.gov.uk (Office of Public Sector Information mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁰⁹ Barder, O. Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience. 2005, Working Paper no.70, pp. 13-14. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

DFID ietekme bija saskatāma arī politikas vadlīniju izstrādē, piemēram, apkārtējās vides jomā.¹¹⁰

Lai gan attiecībās ar citām institūcijām bija vērojami uzlabojumi, atsevišķos gadījumos DFID īstenotā attīstības sadarbība politika neguva virsroku, piemēram, 2001.gadā DFID nesekmīgi centās iebilst pret ieroču eksporta pieteikumu no kompānijas „British Aerospace” puses par militāro radaru sistēmas pārdošanu Tanzānijai.¹¹¹

Ar laiku DFID savā darbībā arvien lielāku nozīmi sāka piešķirt sabiedrībai, proti, veicināt britu sabiedrības izpratni par attīstības sadarbības nepieciešamību, sniedzot tai vairāk informācijas par pieņemtajiem lēmumiem, palīdzības mērķiem un mehānismiem un vienlaicīgi padarot savu darbību daudz caurskatāmāku. Rezultātā arvien lielāka britu sabiedrības daļa sāka uzskatīt attīstības jautājumus par ļoti nozīmīgiem, ko atspoguļo sabiedriskās aptaujas dati – ja 1999.gadā šādi domāja 17% aptaujāto, tad 2004.gadā šī proporcija jau bija 26%. DFID uzmanības koncentrēšanās uz sabiedrību savu izpausmi ieguva arī sekmīgā sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām, kas balstījās uz NVO finansēšanu. Sadarbības programmu vienošanos ietvaros, lai palīdzētu tām sasniegt izvirzītos stratēģiskos mērķus.¹¹²

Vienlaicīgi DFID darbība tika vērsta uz sadarbības veicināšanu ar citiem divpusējā un daudzpusējā attīstības sadarbībā iesaistītajiem donoriem, īpaši Pasaules Banku, lai palielinātu Apvienotās Karalistes starptautisko ietekmi attīstības veicināšanas kontekstā,¹¹³ kas izpaužas, piemēram, attīstības palīdzības apjomā, kas tiek novirzīts caur daudzpusējās sadarbības institūcijām. Pēdējos gados tiek akcentēta sadarbība ar jauniem donoriem – Ķīnu, Indiju un Dienvidāfrikas Republiku. Tāpat būtiska nozīme veiksmīgas DFID darbības nodrošināšanā ir cieša sadarbība ar attīstības valstīm – to valdībām un sabiedrību, kas tiek veicināta ar regulāra dialoga un kopīga lēmumu pieņemšanas procesa palīdzību.

DFID lielu uzmanību velta arī pētniecībai, ko apliecina 2008.gadā pieņemtā Globālās attīstības pētniecības stratēģija, kuras ietvaros ir definētas šādas prioritātes: radīt jaunas zināšanas; nodrošināt pētniecības rezultātu izmantošanu; kā arī radīt jaunas tehnoloģijas un paaugstināt kapacitāti veikt pētniecību.¹¹⁴ Attiecībā uz pētniecības jomām jāuzsver, ka tās pamatā izriet no Apvienotās Karalistes attīstības sadarbības politikas prioritātēm.

¹¹⁰ Barder, O. Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience. 2005, Working Paper no.70, pp. 19-25. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

¹¹¹ Turpat, p. 22

¹¹² Turpat, pp. 17-27

¹¹³ Turpat, p. 25

¹¹⁴ Department for International Development. Annual Report 2008, pp. 21,22. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).

Jānorāda, ka DFID palīdzības sniegšanā attīstības valstīm balstās uz sekojošiem principiem: palīdzībai ir jābūt vērstai uz atbalsta sniegšanu valsts transformācijai uz pašrealizējošu un pašpietiekamu sistēmu; efektīvai sadarbībai palīdzības sniegšanā jābalstās uz nabadzības mazināšanas un ANO MDG's sasniegšanas, cilvēktiesību ievērošanas un finanšu vadības nodrošināšanas principu pildīšanu; palīdzība ir efektīvāka, ja valstīm ir iespējas plānot tās izmantošanu, līdz ar to ir jānodrošina palīdzības sniegšanas paredzamība, ko DFID nodrošina 3 gadu periodam; saprotama ir noteiktu prasību izvirzīšana no donoru puses sniegtās palīdzības ietvaros, lai nodrošinātu atbildīgumu, taču no otras puses uzspiestas darbības ne vienmēr rada vēlamos rezultātus, līdz ar to ir jāizvērtē katras prasības iespējamā ietekme; jādarbojas caur attīstības valstu sistēmām, jo tādējādi tās tiek uzlabotas; noteiktiem mērķiem, īpaši nabadzības mazināšanai, ir jāizmanto tieša budžeta atbalsta sniegšana attīstības valstīm.¹¹⁵

Apvienotā Karaliste ir izveidojusi arī valstij pilnībā piederošo divpusējās attīstības sadarbības finanšu institūciju „CDC Group Plc”, kas ir viens no DFID būtiskākajiem mehānismiem nabadzīgo valstu privāto uzņēmumu atbalstam, lai veicinātu to izaugsmi un darbības paplašināšanu. Tāpat šai institūcijai ir vadošā loma investīciju nodrošināšanā attīstības valstu infrastruktūras projektiem.¹¹⁶

Politikas prioritātes un mērķi

Kopš 2000.gada līdz ar ANO Tūkstošgades deklarācijas pieņemšanu Apvienotās Karalistes attīstības sadarbības politikas prioritāte ir sasniegt MDG's, ko Apvienotā Karaliste apliecināja vēlreiz 2007.gadā, aicinot starptautisko sabiedrību rīkoties, lai MDG's tiktu īstenoti noteiktajā laikā – 2015.gadā.¹¹⁷ Tas tiek sekmēts, sniedzot lielāku atbalstu pašām nabadzīgākajām valstīm. 2002.gadā DFID panāca vienošanos, ka ir jāpalielina DFID sniegtās divpusējās palīdzības proporcija tieši valstīm ar zemiem ienākumiem no 78% uz 90%, kas izrietēja no pieņemtā fokusa uz nabadzības mazināšanu. Sākotnēji gan radās nesaprašanās divpusējā attīstības sadarbībā iesaistīto valdības institūciju vidū par to, ko DFID saprot ar nabadzības mazināšanu, proti, daļa pieņēma, ka palīdzība tiks sniegta nabadzības radīto vajadzību apmierināšanai, nevis cīņai pret tās cēloņiem, kā to bija iecerējis DFID, atspoguļojot savu ilgtermiņa pieeju attīstības sadarbības politikā un fokusu uz darbības rezultātu, nevis sniegto finanšu ieguldījumu.¹¹⁸ Attiecībā uz DFID nabadzības izpratni jānorāda, ka nabadzība tiek

¹¹⁵ Department for International Development. Annual Report 2008, pp. 88-94. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).

¹¹⁶ Turpat, p. 135

¹¹⁷ Turpat, p. 11

¹¹⁸ Barder, O. Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience. 2005, Working Paper no.70, pp. 17-23. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

mērīta pēc iedzīvotāju ienākumu līmeņa, ar nabadzīgiem saprotot tos iedzīvotājus, kuriem šis līmenis ir zemāks par 1 ASV dolāru dienā, un pēc tādiem rādītājiem kā, piemēram, tīra dzeramā ūdens un izglītības pieejamība un konfliktu un to draudu esamība.¹¹⁹

Pēc 2001.gada 11.septembra teroristu uzbrukumiem ASV arī britu ārpolitikā sāka dominēt drošības apsvērumi, kas tika attiecināti arī uz attīstības sadarbību. 2005.gadā tika pieņemts politikas plānošanas dokuments ar nosaukumu „Cīņoties pret nabadzību, lai veidotu ilgtspējīgu pasauli” (*Fighting Poverty to Build a Sustainable World*), kurā tika noteikts, ka drošības trūkums ir būtisks kavēklis MDG's sasniegšanā un nabadzība veicina konfliktu un tādu drošības draudu kā starptautiskā noziedzība un terorisms rašanos. Līdz ar to DFID attīstības sadarbības politikā tika iekļauta arī drošības dimensija, pievēršoties, piemēram, reģionālās drošības veicināšanai un ieroču izplatības kontrolēšanai.¹²⁰

2005.gadā Apvienotās Karalistes valdība pieņēma arī Ilgtspējīgas attīstības stratēģiju ar nosaukumu „Padarot drošāku nākotni” (*Securing the Future*), kurā ir izdalītas četras prioritārās jomas: ilgtspējīgs patēriņš un ražošana; klimata pārmaiņas un enerģētika; dabas resursu ilgtspējīga izmantošana un apkārtējās vides aizsardzība; kā arī ilgtspējīgu sabiedrības kopienu veidošanās.¹²¹

Apvienotās Karalistes attīstības sadarbības politikas prioritātes ir tikušas izceltas arī tās prezidentūru laikā, piemēram, G8 valstu vidū 2005.gadā, kā divas galvenās prioritātes izdalot Āfrikas attīstību un klimata pārmaiņu radītās negatīvās ietekmes mazināšanu, vienlaicīgi Apvienotā Karaliste uzsvēra arī nepieciešamību vismaz divas reizes palielināt attīstības palīdzības apjomu.¹²² Kopš tā laika šie jautājumi ir kļuvuši par britu attīstības sadarbības politikas prioritātēm.

2006.gadā tika pieņemts jauns britu attīstības sadarbības politikas plānošanas dokuments ar nosaukumu „Izskaužot nabadzību pasaulē: veicinot pārvaldi darboties nabadzīgo interesēs” (*Eliminating World Poverty: Making Governance Work for the Poor*), kas papildina 2005.gada dokumentā ietvertās vadlīnijas. Šajā dokumentā ir uzsvērtā nepieciešamība pēc daudzpusējās attīstības sadarbības institūciju – ANO, Pasaules Bankas, Starptautiskā Valūtas fonda, Pasaules Tirdzniecības organizācijas, ES – reformēšanas, jo tās vairs neatbilst 21.gadsimta realitātei, proti, šīs institūcijas ir saglabājušas to formu, kas tika izveidota pēc

¹¹⁹ Department for International Development. *Eliminating World Poverty: Making Governance Work for the Poor*. London, 2006, p. 12. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 29.03.2009.).

¹²⁰ Barder, O. *Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience*. 2005, Working Paper no.70, p. 18. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

¹²¹ Department for Environment, Food and Rural Affairs. *The UK Government Sustainable Development Strategy: Securing the Future*. London, 2005, p. 17. www.defra.gov.uk (Department for Environment, Food and Rural Affairs mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

¹²² Barder, O. *Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience*. 2005, Working Paper no.70, p. 23. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

Otrā pasaules kara, vadoties no tā laika apsvērumiem, un nespēj adekvāti reaģēt uz globālās vides radītajiem jaunajiem izaicinājumiem. Attiecīgās reformas ietvertu: ANO pārveidošanu, lai mazinātu darbības pārklāšanos starp vairākām ANO aģentūrām un palielinātu to atbildību par padarīto; efektīvākas ANO vadītas sistēmas izveidi cīņai pret humānām katastrofām; starptautisko finanšu institūciju atsaucīguma palielināšanu attiecībā pret attīstības valstu prioritātēm; reģionālo organizāciju lomas palielināšanu; ES attīstības sadarbības politikas un to īstenojošo institūciju pilnveidošanu; lielākas nozīmes veltīšanu iepriekšējiem sasniegumiem organizāciju vadošo personāliju atlasē; kā arī atbildīguma paaugstināšanu attīstības valstu priekšā savas darbības ietvaros, pildot starptautisko vienošanos ietvaros sniegtos solījumus. Tāpat, kā jau liecina nosaukums, liela uzmanība ir pievērsta labas pārvaldības jautājumam, kas ietver nepieciešamību pēc valsts kapacitātes (līmenis, līdz kuram valdībai ir finanšu un cilvēku resursi, vēlēšanās un leģitimitāte, īstenot savu darbību), atsaucīguma (līmenis, līdz kuram valdība ieklausās iedzīvotāju vēlmēs un rīkojas to īstenošanas vārdā) un atbildīguma (process, kura ietvaros sabiedrība spēj nodrošināt valdības atbildīgumu tās priekšā), kā arī cīņu pret politisko korupciju. Šajā politikas plānošanas dokumentā kā attīstības sadarbības politikas prioritātes ir izdalītas arī: drošība; ekonomiskā izaugsme; sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšana izglītības, veselības aprūpes, ūdensapgādes un sociālās aizsardzības jomās; kā arī klimata pārmaiņas un neatjaunojamo dabas resursu samazināšanās. Jānorāda, ka tieši ekonomiskā izaugsme tiek izdalīta kā ietekmīgākais mehānisms nabadzības mazināšanā,¹²³ tādējādi norādot uz ortodoksālās pieejas būtisko nozīmi britu skatījumā uz attīstību.

Ņemot vērā, ka šis darbs ir veltīts ES un tās dalībvalstu attīstības sadarbības politiku salīdzinājumam, būtiski plašāk aplūkot Apvienotās Karalistes politikas prioritātes attiecībā uz ES attīstības jomā. Šīs prioritātes ir: nodrošināt, ka citās ES politikās (lauksaimniecība, tirdzniecība, migrācija, klimata pārmaiņas, konfliktu novēršana), kas ir saistītas ar labklājības paaugstināšanu attīstības valstu iedzīvotājiem, tiek ņemti vērā attīstības sadarbības politikas mērķi un uzstādījumi; paaugstināt ES attīstības un humānās palīdzības sniegšanas kvalitāti un to ietekmi, īpaši valstīs ar zemu ienākumu līmeni; kā arī palielināt attīstības jautājumu politisko nozīmi, sadarbībā ar ES sekmējot reformu īstenošanu daudzpusējā attīstības sadarbībā iesaistītajās organizācijās. Tiek norādīts, ka šīs prioritātes ir izvirzītas, lai palielinātu ES ietekmi globālā līmenī attīstības sadarbības jomā. Briti arī īpaši izceļ savu atbalstu ES cilvēktiesību un īpaši sieviešu tiesību ievērošanas principam, kas tiek attiecināts arī uz attīstības valstīm. Par to, ka britu attīstības sadarbības politikā ES ir būtiska, liecina arī

¹²³ Department for International Development. Eliminating World Poverty: Making Governance Work for the Poor. London, 2006, pp. 8-77. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 29.03.2009.).

fakts, ka šobrīd aptuveni 20% DFID budžeta līdzekļu tiek novirzīti daudzpusējās sadarbības īstenošanai caur ES.¹²⁴ Būtībā tas tiek darīts, apzinoties, ka tādā veidā ir iespējams ietekmēt ES lēmumu pieņemšanu attiecībā uz attīstības valstīm īstenojamo politiku.

2006.gadā Apvienotās Karalistes valdība pieņēma vēl vienu politikas plānošanas dokumentu, kuru var attiecināt arī uz attīstības sadarbības jomu. Šajā dokumentā ar nosaukumu „Aktīvā diplomātija mainīgajai pasaulei” (*Active Diplomacy for the Changing World*) kā stratēģiskā prioritāte starptautiskajā sistēmā ir izcelta ilgtspējīgas attīstības veicināšana,¹²⁵ lai gan šī prioritāte britu attīstības sadarbības politikā jau ir tikusi akcentēta arī iepriekš.

Arvien lielāka uzmanība britu attīstības sadarbības politikā tiek pievērsta vājajām valstīm (*fragile states*), īpaši tām, kurās pastāv lielākie konflikta draudi un kurās ir vērojams mazākais progress MDG's sasniegšanā, ko apliecina fakts, ka pēdējos gados aptuveni vairāk nekā puse no DFID sniegtās divpusējās palīdzības tiek novirzīta tieši šīm valstīm.¹²⁶ Reģionālajā kontekstā lielākais palīdzības apjoms tiek sniegts nabadzīgajām valstīm Sahāras reģionā Āfrikā un Dienvidāzijā, taču DFID attīstības sadarbības politika ir vērsta arī uz valstīm ar vidēju ienākumu līmeni un uz Apvienotās Karalistes aizjūras teritoriju attīstību.¹²⁷

Lai īstenotu noteiktās attīstības sadarbības politikas prioritātes, Apvienotā Karaliste izmanto šāda veida palīdzības sniegšanu: atbalsts sektoru programmām, sniedzot finansējumu noteiktu sektoru, piemēram, veselības aprūpe vai izglītība, attīstībai; tiešs budžeta atbalsts, kas kļūst aizvien aktuālāks, piemēram, 2005.gadā sastādīja vairāk nekā 30% no britu oficiālās attīstības palīdzības; tehniskā palīdzība, kas vēl aizvien ieņem būtisku vietu Apvienotās Karalistes divpusējā attīstības sadarbībā, veidojot vidēji 1/3 no visas palīdzības, kas tiek novirzīta Āfrikas valstīm; ekspertīze, nodrošinot attīstības valstīm nepieciešamo zināšanu un prasmju pārnesi.¹²⁸

Palīdzības kvantitatīvie rādītāji

1970.gadā ANO Ģenerālā asambleja pieņēma lēmumu palielināt ārējās palīdzības apjomu līdz 0.7% no donovalsts IKP līmeņa. Arī Apvienotā Karaliste to akceptēja, taču sākotnēji nenoteica konkrētu laika termiņu, līdz kuram šis palielinājums būtu jāsasniedz.¹²⁹ Turklāt līdz

¹²⁴ Department for International Development. Working with the European Union: Europe for Development. London, 2008, pp. 1-20. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 28.03.2009.).

¹²⁵ Department for International Development. Eliminating World Poverty: Making Governance Work for the Poor. London, 2006, p. 13. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 29.03.2009.).

¹²⁶ Head of Evaluation. Independent Evaluation in DFID: Annual Report 2007/08, p. 11. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹²⁷ Department for International Development. Eliminating World Poverty: Making Governance Work for the Poor. London, 2006, p. 18. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 29.03.2009.).

¹²⁸ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, pp. 61,62,199

¹²⁹ Head of Evaluation. Independent Evaluation in DFID: Annual Report 2007/08, p. 22. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

pat 2002.gadam praksē britu palīdzības apjoms ievērojami atpalika no šī mērķa, piemēram, 1980.gadu vidū Apvienotās Karalistes oficiālā attīstības palīdzība veidoja vidēji 0.33% no IKP, bet 1990.gadu vidū – tikai 0.29%, lai gan absolūtajos skaitļos šis apjoms bija pieaudzis no aptuveni 1.06 miljardiem eiro (1.48 miljardi ASV dolāru) 1980.gadu vidū uz aptuveni 2.27 miljardiem eiro (3.18 miljardi ASV dolāru) 1990.gadu vidū.¹³⁰

2002.gadā pēc starptautiskās konferences, kas tika veltīta attīstības sadarbības finansējuma jautājumam un norisinājās tā paša gada martā Monterejā, Meksikā, britu valdība sāka ievērojami paaugstināt ārējās palīdzības apjomu. 2004.gadā beidzot tika pieņemts arī lēmums par konkrētu termiņu, līdz kuram jāsasniedz ANO noteiktais 0.7% rādītājs no IKP, proti, 2013.gads.¹³¹ 2004.gadā Apvienotās Karalistes sniegtās attīstības palīdzības kopējais apjoms veidoja 0.47% no IKP jeb 7.68 miljardus eiro (10.77 miljardi ASV dolāru).¹³² 2006.gadā tas jau bija pakāpies līdz 0.51% no IKP, bet 2007.gadā noslīdēja līdz 0.36% no Apvienotās Karalistes IKP līmeņa, tādējādi arī mazinot britu iespējas līdz 2010.gadam sasniegt 0.56% no IKP, kā to paredz ES kopējā apņemšanās.¹³³

Kopš 2002.gada ik gadu ir ticis palielināts DFID budžets, kas 2007.gadā sastādīja 6.02 miljardus eiro (5.3 miljardi sterliņmārciņu), no kuriem 39.74 miljonus eiro (35 miljoni sterliņmārciņu) veidoja attīstības valstu ārējo parādu dzēšana, un ir plānots, ka vēlākais 2011.gadā tas sasniegs 8.97 miljardus eiro (7.9 miljardi sterliņmārciņu). Jānorāda, ka DFID sniegtās oficiālās attīstības palīdzības apjoms gan parasti ir mazāks par britu attīstības sadarbības kopbudžetu, kuru līdz 2011.gadam, lai īstenotu ES vienošanos par palīdzības apjoma rādītājiem, ir plānots palielināt līdz 10.33 miljardiem eiro (9.1 miljards sterliņmārciņu),¹³⁴ kas tādējādi būtu lielāks nekā plānotais DFID budžeta apjoms.

Neskaitot DFID, Apvienotajā Karalistē attīstības sadarbību īsteno arī finanšu institūcijas, piemēram, „CDC Group Plc” 2007.gadā attīstības valstīs investēja 447.88 miljonus eiro (412 miljoni sterliņmārciņu), vienlaicīgi piesaistot attiecīgajiem projektiem arī citu ārējo investoru kapitālu 741.57 miljonu eiro (653 miljoni sterliņmārciņu) apmērā,¹³⁵ kas liecina par veiksmīgu šīs institūcijas darbības stratēģiju.

¹³⁰ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, p. 56

¹³¹ Barber, O. *Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience*. 2005, Working Paper no.70, pp. 22,23. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

¹³² Organisation for Economic Development and Co-operation. *Development Cooperation Report 2006. OECD Journal on Development*. 2007, vol. 8, no. 1. www.oecd.org (Organisation for Economic Development and Co-operation mājaslapa; aplūkota 20.04.2009.).

¹³³ Commission of the European Communities. *The Monterrey Process on Financing for Development – the European Union's Contribution to Doha and beyond*. Annual Progress Report 2008. Brussels, 2008, p. 25. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 10.05.2009.).

¹³⁴ Department for International Development. *Annual Report 2008*, pp. 6-16. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).

¹³⁵ Turpat, p. 135

Attīstības sadarbības politikas prioritāšu īstenošanai Apvienotā Karaliste līdz 2010.gadam ir apņēmusies palielināt palīdzības apjomu: attīstības valstu tirdzniecības veicināšanai līdz 113.56 miljoniem eiro (100 miljoni sterliņmārciņu) gadā, pieņemot, ka šī palīdzība sniedz attīstības valstīm iespējas taisnīgākai un atvērtākai tirdzniecībai, kas ir nepieciešama ekonomiskās izaugsmes veicināšanā; sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšanai, piemēram, izglītības ietvaros līdz 1.14 miljardiem eiro (1 miljards sterliņmārciņu) gadā,¹³⁶ Āfrikas valstu attīstībai līdz vairāk kā 3.41 miljardam eiro (3 miljardi sterliņmārciņu) gadā, kas nozīmē palīdzības dubultošanu salīdzinājumā ar 2004.gadu, kad šim mērķim tika izlietoti 1.476 miljardi eiro (1.3 miljardi sterliņmārciņu).¹³⁷

Daudzpusējai attīstības sadarbībai Apvienotās Karalistes devums skaitliskā izteiksmē ir bijis salīdzinoši augsts, piemēram, laika periodā no 1996.-2000.gadam briti šim mērķim vidēji novirzīja 41% no kopējās sniegtās palīdzības apjoma iepretim citām DAC dalībvalstīm, kuru vidējais rādītājs attiecīgajā laika posmā bija 36%.¹³⁸ Arī pēdējos gados šis līmenis ir saglabāts nemainīgs, piemēram, 2007.gadā Apvienotā Karaliste daudzpusējās attīstības sadarbības organizācijām novirzīja 43% no kopējās palīdzības apjoma jeb 2.38 miljardus eiro (2.1 miljards sterliņmārciņu).¹³⁹

Apvienotā Karaliste ir kļuvusi par lielāko donoru, laika periodam no 2008.-2011.gadam sniedzot 2.42 miljardus eiro (2.13 miljardi sterliņmārciņu) Pasaules Bankas Starptautiskajai attīstības asociācijai (*International Development Association*), kas izsniedz finanšu kredītus un grantus aptuveni 80 pasaules nabadzīgākajām valstīm, un 2007.gadā bija lielākais donors Āfrikas Attīstības fondam (*African Development Fund*), ieguldot 473.38 miljonus eiro (417 miljoni sterliņmārciņu). Tāpat DFID ir ieguldījusi 408.66 miljonus eiro (360 miljoni sterliņmārciņu) Globālajā fonda cīņai pret AIDS, tuberkulozi un malāriju (*Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria*) darbībai laika periodam – 2008.-2010.gads, katru gadu atbalsta UNICEF ar vairāk nekā 113.56 miljoniem eiro (100 miljoni sterliņmārciņu). Attiecībā uz sniegtā ieguldījuma apjomu ES jānorāda, ka 2007.gadā Apvienotā Karaliste Eiropas Komisijai attīstības sadarbības mērķiem sniedza 1.09 miljardus eiro (964 miljoni sterliņmārciņu), kas veido 17.2% no kopējā Komisijas budžeta, kā arī nodrošina 14.82% no Eiropas Attīstības fonda budžeta laika periodam no 2008.-2013.gadam, kas sniedz palīdzību Āfrikas, Karību jūras un Klusā okeāna reģiona (ĀKK) valstīm, līdz ar to aptuveni 21% no

¹³⁶ Department for International Development. *Eliminating World Poverty: Making Governance Work for the Poor*. London, 2006, pp. 50-59. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 29.03.2009.).

¹³⁷ Department for International Development. *Annual Report 2008*, p. 3. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).

¹³⁸ Barder, O. *Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience*. 2005, Working Paper no.70, p. 25. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

¹³⁹ Department for International Development. *Annual Report 2008*, p. 108. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).

DFID attīstības sadarbībai veltītā budžeta tiek novirzīts caur ES struktūrām. Apvienotā Karaliste iegulda līdzekļus arī citās daudzpusējās attīstības sadarbības institūcijās, piemēram, Āzijas Attīstības fondā, ANO Attīstības programmā u.tml.¹⁴⁰

Ārējās palīdzības ietvaros briti, kā jau tika minēts, īsteno arī ārējo parādu dzēšanu attīstības valstīm, pilnībā šo parādu dzēšot tām, kuras tiek kvalificētas kā valstis ar zemu ienākumu līmeni, taču izmanto jau tā nelielos līdzekļus cīņai pret pastāvošo nabadzību.¹⁴¹

Vadoties no 2006.gada politikas plānošanas dokumenta „Izskaužot nabadzību pasaulē: veicinot pārvaldi darboties nabadzīgo interesēs” prioritātēm, Apvienotās Karalistes valdība sev par mērķi izvirzījusi Pārvaldības un caurredzamības fonda izveidošana ar budžetu 113.56 miljonu eiro (100 miljoni sterliņmārciņu) apmērā, lai stiprinātu attīstības valstu pilsoniskās sabiedrības un masu mediju iespējas uzturēt valdību atbildīgumu iedzīvotāju priekšā.¹⁴²

Īstenotās politikas novērtēšana

DFID darbība attīstības palīdzības sniegšanas jomā katru gadu tiek novērtēta no Apvienotās Karalistes parlamenta puses, kā to paredz 2002.gada Starptautiskās palīdzības akts. Šis novērtējums balstās uz DFID iesniegtā ikgadējā darbības atskaites ziņojuma bāzes.¹⁴³

DFID iekšienē jau 1970.gadu sākumā tika izveidots arī Novērtēšanas departaments (*Evaluation Department - EvD*), kas, piesaistot ārējus ekspertus, katru gadu veic DFID darbības izvērtējumu pa konkrētām valstīm (kopš 2005.gada), jomām un darbības sektoriem, kā arī sadarbojas ar citām ministrijām novērtējumos par jautājumiem, kas skar attīstību (tirdzniecība, drošība, apkārtējā vide), un ar citu donoru pārstāvjiem kopīgu novērtējumu veikšanā, atspoguļojot 2005.gada Parīzes deklarācijā noteiktos attīstības sadarbības efektivitātes paaugstināšanas principus. Tāpat EvD atbalsta arī attīstības valstu novērtēšanas institūcijas un starptautisku apmācību veikšanu par novērtēšanas jautājumiem. Lai nodrošinātu lielāku novērtētāju neatkarību un uzlabotu novērtēšanas kvalitāti, 2007.gadā tika izveidota Neatkarīgo padomdevēju komiteja attīstības efektivitātes jautājumos (*Independent Advisory Committee on Development Effectiveness*), kuras uzdevums ir apstiprināt EvD

¹⁴⁰ Department for International Development. Annual Report 2008, pp. 2-4, 115-124. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).

¹⁴¹ Department for International Development. Eliminating World Poverty: Making Governance Work for the Poor. London, 2006, p. 20. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 29.03.2009.).

¹⁴² Turpat, p. 27

¹⁴³ Parliament of the United Kingdom. International Development Act 2002 (spēkā no 26.02.2002.). www.opsi.gov.uk (Office of Public Sector Information mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

darbības plānu un DFID centrālās novērtēšanas prioritātes,¹⁴⁴ kā arī ziņot par savas darbības rezultātiem DFID vadītājam.¹⁴⁵

2007.gadā DFID sagatavoja un 2008.gadā publicēja Rezultātu darbības plānu (*Results Action Plan*), lai uzlabotu savas darbības efektivitāti, proti, pilnveidotu darbības rezultātu novērtēšanas mehānismu un izmantotu sasniegtos rezultātus kā pamatu lēmumu pieņemšanā par turpmākajiem pasākumiem un plānotu finanšu resursu pieejamību.¹⁴⁶

Arī starptautiskā līmenī Apvienotā Karaliste ir veicinājusi novērtēšanas nozīmes atzīšanu politikas uzlabošanai, līdz ar to DFID bija vadošais aktors starptautisko donoru tīkla – Tīklu tīkls ietekmes novērtēšanā (*Network of Networks on Impact Evaluation*) – izveidē 2006.gada nogalē, lai sekmētu kopīgu izpēti un darbības izvērtēšanu sniegtās palīdzības kvalitātes uzlabošanas nolūkos.¹⁴⁷

Līdz ar to ir iespējams secināt, ka Apvienotajai Karalistei attīstības sadarbības politika ir būtiska ārpolitikas sastāvdaļa un briti to, balstoties uz starptautiskās vides aktualitātēm un norisēm, kā arī uz pašu veiktu politikas īstenošanas novērtējumu, regulāri pilnveido un cenšas savām izvirzītajām prioritātēm gūt arī citu starptautisko donoru un attīstības valstu atbalstu.

2.2. Francijas attīstības sadarbības politika

Ieskats vēsturiskajā attīstībā

Francija ir viens no būtiskākajiem spēlētājiem starptautiskajā vidē attīstības sadarbības jomā, kas pamatā izriet no tās ciešajām vēsturiskajām saitēm ar partnervalstīm, kas šajā gadījumā ir attīstības valstis, un spējas kombinēt atšķirīgus mehānismus to attīstības veicināšanā. Ciešās saites ar attīstības valstīm politikas, ekonomikas, aizsardzības un citās jomās balstās Francijas kā koloniālās lielvaras pagātnē, kas līdzīgi kā Apvienotā Karaliste arī pēc koloniālisma sabrukuma 1940.gadu vidū turpina sniegt palīdzību savām bijušajām kolonijām, kas Francijas gadījumā pamatā ir Āfrikas valstis.

Francijas attīstības sadarbības institucionālā sistēma tika izveidota 1961.gadā apkārt Sadarbības ministrijai, kas īstenoja valdības noteikto politiku un nodrošināja grantu izsniegšanu attīstības valstīm, un Centrālo fondu ekonomiskajai sadarbībai (*Central Fund for*

¹⁴⁴ Evaluation Department. Forward Work Programme 2008/09. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁴⁵ Head of Evaluation. Independent Evaluation in DFID: Annual Report 2007/08, p. 1. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁴⁶ Department for International Development. Annual Report 2008, p. 99. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).

¹⁴⁷ Turpat, p. 103

Economic Co-operation), kas darbojās kā banka un izsniedza aizdevumus, un ko kopš 1998.gada sauc par Francijas Attīstības aģentūru (*French Development Agency - AFD*).¹⁴⁸

Laika periodā no 1970.gadu vidus līdz 1990.gadam Francijas attīstības sadarbības politikā bija vērojama zināma dalīšanās starp ortodoksālo un kritiski alternatīvo pieeju attīstībai, uzsverot gan ekonomiskās izaugsmes lomu, gan nepieciešamību izvērtēt katras valsts atsevišķo situāciju un pieņemot ilgtermiņa perspektīvu attīstības veicināšanā.¹⁴⁹

1998.gada sākumā Francijas valdība ar prezidenta piekrišanu pieņēma lēmumu par reformu veikšanu franču attīstības sadarbības politikā, lai palielinātu tās starptautisko nozīmi un efektivitāti, nodrošinātu tai būtisku vietu Francijas ārpolitikā un veicinātu sadarbību ar dažādām sabiedriskajām organizācijām šīs politikas īstenošanā. 1999.gadā attiecīgo reformu īstenošana tika uzsākta.¹⁵⁰

1998.gadā Francija izveidoja Prioritārās solidaritātes zonu (*Priority Solidarity Zone - ZSP*), lai ciešāk nostiprinātu sniegtās attīstības palīdzības fokusu uz noteiktu valstu skaitu. Kopš 2004.gada ZSP ietilpst 55 valstis – bijušās Francijas kolonijas Āfrikā un citas Sahāras reģiona valstis, kas kopā veido 43 no 55 ZSP valstīm, kā arī Tuvo Austrumu, Indoķīnas pussalas, Karību jūras un Klusā okeāna reģiona valstis un Afganistāna.¹⁵¹

Būtiski minēt, ka arī Francija tāpat kā Apvienotā Karaliste ir mainījusi savu pieeju attiecībā uz attīstības palīdzības piesaistīšanu savu ražotāju preču eksportam, proti, apmaiņā pret palīdzību saņēmējvalstij ir jāsniedz piekļuve tās tirgum importa precēm no Francijas. Tādējādi, piemēram, kopš 2002.gada AFD sniegtā palīdzība vairs netiek sniegta, balstoties uz šādas piesaistes nosacījumiem. Tomēr atšķirībā no Apvienotās Karalistes, kur šāda pieeja ir noteikta kā pretlikumīga, Francija zināmu palīdzības proporciju attīstības valstīm uz šādiem nosacījumiem turpina sniegt vēl šobrīd.¹⁵²

Pēc 2004.gada OECD DAC sagatavotā Francijas attīstības sadarbības politikas izvērtējuma Francijas valdība apņēmas īstenot sekojošas rekomendācijas: skaidrāk nodefinēt un efektīvāk īstenot palīdzības sniegšanas mērķus un prioritātes; kā arī, balstoties uz MDG's, izstrādāt

¹⁴⁸ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, p. 49. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

¹⁴⁹ Padayachee, V. Development Issues for the Future: A South African Perspective. *European Journal of Development Research*. 2009, vol.21, no.1, p 15

¹⁵⁰ Evolution of the Scheme. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

¹⁵¹ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, pp. 43,44. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

¹⁵² Turpat, p. 62

sektorālo politiku stratēģijas.¹⁵³ 2006.gadā, balstoties uz 2005.gadā pieņemtās Parīzes deklarācijas principiem, Francija arī uzņēma kursu uz palīdzības sniegšanas efektivitātes paaugstināšanu, apņēmoties stimulēt attīstības valstu kapacitātes celšanu, īpaši, pārvaldes līmenī, pilnveidot darbības rezultātu novērtēšanu, veicināt kompetenču un darbības sadali starp donoru attīstības sadarbības organizācijām un nodrošināt sniegtās palīdzības paredzamību.¹⁵⁴ Tā rezultātā 2006.gada nogalē tika apstiprināts Palīdzības efektivitātes rīcības plāns.

Institucionālais mehānisms

1999.gada reformu rezultātā tika veiktas būtiskas izmaiņas franču attīstības sadarbības politikas institucionālajā mehānismā. Lai veicinātu darbības koordināciju starp ministrijām, tika izveidota Starpministriju komiteja starptautiskās sadarbības un attīstības jautājumos (*Inter-ministerial Committee for International Co-operation and Development - CICID*), apvienojot 12 ministrus, kuru darbības jomas ir vistiešāk saistītas ar attīstību. Šīs komitejas vadīšana ir uzticēta premjeram, un tās sanāksmes notiek vismaz reizi gadā. CICID funkcijas ir starptautiskās sadarbības un attīstības sadarbības politikas (gan divpusējās, gan daudzpusējās) prioritāšu un principu noteikšana, īstenošanas koordinēšana un novērtēšana, kā arī vienotas pieejas sekmēšana starp dažādām sektorālajām un ģeogrāfiski noteiktajām politikām. Tāpat tā nosaka attīstības valstis, kuras ietilpst Prioritārās solidaritātes zonā un uz kurām tiek fokusēta divpusējās palīdzības sniegšana. Reformu rezultātā sabiedrības līdzdalības nodrošināšanai tika izveidota Augstākā padome starptautiskās sadarbības un attīstības jautājumos (*Higher Council for International Co-operation and Development - HCCI*), kuru veido sabiedrisko organizāciju pārstāvji un kuras uzdevums ir veicināt vienotas politikas veidošanu un īstenošanu kopā ar valdību, sniedzot tai rekomendācijas.¹⁵⁵

Pēc 1999.gada Francijas divpusējās attīstības sadarbības politikas īstenošana tika uzticēta Ārlietu ministrijai (diplomātijas centrs), kas vēlāk kļuva par Ārlietu un Eiropas lietu ministriju, un Ekonomikas un finanšu ministrijai (finanšu centrs), kas pēc laika tika pārdēvēta par Ekonomikas, finanšu un nodarbinātības ministriju. Šīs ministrijas veic palīdzības sniegšanas specializācijas, vadības un kontroles, kā ar monitoringa funkcijas. 2004.gadā CICID atkārtoti uzsvēra tieši Ārlietu un Eiropas lietu ministrijas vadošo lomu oficiālās attīstības palīdzības stratēģiskajā plānošanā un uzraudzībā, nosakot, ka tās darbības jomas ir

¹⁵³ Conclusions from CICID Meeting on July, 2004. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁵⁴ Conclusions from CICID Meeting on June, 2006. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁵⁵ Institutional Mechanism. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

arī: atbalsts likuma varas nodrošināšanai; attīstības valstu reformas; atbalsts sadarbības veicināšanai nevalstisko aktoru starpā; palīdzība franciski runājošajām valstīm un franču valodas apguves iespēju nodrošināšana; sadarbība kultūras un zinātnes jomās; augstākā izglītība; un arī pētniecība.¹⁵⁶ Ārlietu un Eiropas lietu ministrija īsteno ne tikai divpusējo Francijas attīstības sadarbības politiku, bet arī uzrauga veselības aprūpei paredzēto līdzekļu sadali un palīdzības sniegšanu ANO aģentūrām, savukārt Ekonomikas, finanšu un nodarbinātības ministrija atbild par daudzpusējās sadarbības īstenošanu ar attīstības bankām un atsevišķiem fondiem.¹⁵⁷

Kopš 2007.gadā arī Imigrācijas, integrācijas, nacionālās identitātes un līdzattīstības ministrija ir iesaistīta attīstības sadarbības politikas plānošanas procesā, veidojot imigrācijas politiku un veicinot palīdzības saņēmējvalsts un vienlaicīgi arī Francijas attīstību.¹⁵⁸

Ministriju darbību ZSP un arī ārpus ZSP esošajās valstīs ar vidēju ienākumu līmeni ekonomiskās attīstības, infrastruktūras, apkārtējās vides un privāto uzņēmumu atbalsta jomās, pamatā izsniedzot aizdevumus vai atsevišķos gadījumos – ziedojumus, nodrošina Francijas Attīstības aģentūra, kas no vienas puses darbojas kā attīstības banka, gūstot ieņēmumus no savas darbības un vienlaicīgi sekmējot saņēmējvalsts ekonomisko izaugsmi, taču no otras puses sadarbībā ar Francijas vēstnieku attiecīgajā valstī īsteno attīstības sadarbību. 2004.gadā AFD darbība tika paplašināta arī uz lauksaimniecības, lauku un pilsētu attīstības, veselības aprūpes, pamatizglītības un profesionālās apmācības jomām.¹⁵⁹ 2005.gadā tika nolemts, ka no 2006.gada sākuma AFD būs atbildīga arī par tehniskās palīdzības projektu īstenošanu un tiem nepieciešamā finansējuma nodrošināšanu.¹⁶⁰ Šobrīd AFD pārraudzībā ir aptuveni 2/3 no kopējās Francijas sniegtās divpusējās oficiālās palīdzības apjoma.¹⁶¹

Attīstības sadarbību partnervalstīs īsteno arī Sadarbības un kultūras birojs (*Co-operation and Cultural Action Office - SCAC*), kura tāpat kā AFD darbību koordinē Francijas vēstnieks attiecīgajā valstī un kura darbība ir saistāma ar kultūras daudzveidības veicināšanu.¹⁶²

¹⁵⁶ Conclusions from CICID Meeting on July, 2004. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁵⁷ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, p. 49. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

¹⁵⁸ Turpat, pp. 49,50

¹⁵⁹ Institutional Mechanism. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

¹⁶⁰ Conclusions from CICID Meeting on May, 2005. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁶¹ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, p. 51. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

¹⁶² Turpat, p. 17

2004.gadā, lai uzlabotu starpministriju darbības organizāciju, tika noteikta Stratēģiskās orientācijas un programmēšanas konferenču (*Strategic Orientation and Programming Conference - COSP*) rīkošana reizi gadā. COSP ietvaros ir jānodrošina visu ministriju darbības koordinācija attiecībā uz oficiālās palīdzības sniegšanu, jāapstiprina sadarbības dokumenti ar attīstības valstīm, piemēram, līgumi par ārējo parādu mazināšanu un attīstības veicināšanu, un sektorālās stratēģijas, jāizveido indikatīva programma resursu sadalei pa valstīm un sektoriem un jānodrošina vienotība starp divpusējās un daudzpusējās palīdzības sniegšanu, pamatojoties uz iepriekšējās darbības rezultātiem.¹⁶³

Francija ir izveidojusi Prioritārās solidaritātes fondu (*Priority Solidarity Fund - PSF*), kas kalpo Ārlietu ministrijas īstenoto palīdzības projektu finansēšanai institucionālajā, sociālajā, kultūras un pētniecības jomā valstīs, kas ietilpst ZSP. Šis fonds uzrauga Palīdzības un sadarbības fonda (*Aid and Co-operation Fund*) darbību. PSF savā darbībā balstās uz sekojošu principu ievērošanu: pielāgošanās katras attīstības valsts vajadzībām – specializācija; palīdzības efektivitātes paaugstināšana, izmantojot noteiktu projektu īstenošanas pieeju; projektu realizācijas balstīšana uz sadarbības līgumiem; attīstības valstu NVO atbalstīšana, lai veicinātu demokrātijas un pilsoniskās sabiedrības attīstību; atklātības nodrošināšana, sadarbojoties ar citiem donoriem.¹⁶⁴

Lai uzlabotu iekšēju darbības koordināciju starp attīstības sadarbības politikas veidošanā un īstenošanā iesaistītajām institūcijām, 2006.gadā tikai izveidots Eiropas lietu ģenerālsekretariāts (*General Secretariat for European Affairs*).¹⁶⁵

Līdzīgi kā Apvienotā Karaliste arī Francija atzīst nepieciešamību sadarboties ar daudzpusējā attīstības sadarbībā iesaistītajām starptautiskajām un reģionālajām organizācijām, lai uzlabotu palīdzības sniegšanas kvalitāti, kā arī veicināt franču sabiedrības izpratni par šādas politikas īstenošanas būtiskumu, vienlaicīgi piesaistot privātpersonu ziedojumus attīstības valstu iedzīvotāju labklājības celšanai.¹⁶⁶ Tā rezultātā, piemēram, 2007.gada dati liecina, ka 83% aptaujāto francūžu uzskata, ka Francijai ir svarīga loma humānās palīdzības un attīstības sadarbības jomā, savukārt 75% norādīja, ka Francijai ir ļoti liela nozīme tikai attīstības veicināšanā, bet 42% aptaujāto domā, ka līdzšinējā attīstības sadarbības politika nav bijusi efektīva. Saistībā ar Francijas attīstības sadarbības prioritātēm jānorāda, ka sabiedrība par tām

¹⁶³ Conclusions from CICID Meeting on May, 2005. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁶⁴ Priority Solidarity Fund. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

¹⁶⁵ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, pp. 36-37. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

¹⁶⁶ Conclusions from CICID Meeting on May, 2005. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

ir par maz informēta, jo, piemēram, 88% no aptaujātajiem francūžiem nekad nebija dzirdējuši par MDG's.¹⁶⁷

Kopumā jānorāda, ka Francija šāda sarežģīta institucionālā mehānisma pastāvēšanu uzskata par labu, jo tādējādi ir iespējams problēmu risināšanā izmantot atšķirīgu zināšanu un prasmju kombinēšanu un pielāgot attīstības sadarbības politikas īstenošanu katram gadījumam un katrai valstij atsevišķi.¹⁶⁸

Politikas prioritātes un mērķi

Atšķirībā no Apvienotās Karalistes Francija neizstrādā vispārīgus attīstības sadarbības politikas plānošanas dokumentus un šīs politikas prioritātes tiek noteiktas CICID sanāksmju laikā, kopš 2005.gada sektorālu stratēģiju ietvaros un kopš 2006.gada arī valsts budžetam pievienotā politisko vadlīniju dokumentā.¹⁶⁹

Francija bija viena no pirmajām valstīm, kura sekmēja dokumenta „Humānās palīdzības donoru darbības principi un labā prakse” (*Principles and Good Practice of Humanitarian Donorship*) pieņemšanu 2003.gadā, Stokholmā. Humānās palīdzības jomā Francija tiek uzskatīta par uzticamu donoru un aktīvu dalībnieku dažādos šim jautājumam veltītos forumos,¹⁷⁰ kas ļauj secināt, ka humānās palīdzības sniegšana ir viena no franču attīstības sadarbības politikas prioritātēm, lai gan atsevišķa stratēģiskā ietvardokumenta šajā jomā Francijai nav.

2004.gadā notikušās CICID sanāksmes laikā kā prioritāte attiecībā uz attīstības valstīm tika izvirzīta selektīvāku programmu īstenošana, ZSP ietvaros koncentrējoties uz Āfrikas valstīm un novirzot tām aptuveni 2/3 no kopējā Francijas divpusējās attīstības sadarbības budžeta, palielinot sniegtās palīdzības apjomu pašām nabadzīgākajām valstīm, lai līdz 2012.gadam sasniegtu ANO mērķi – 0.15% no IKP, paplašinot palīdzības ģeogrāfisko fokusu, izveidojot ZSP valstu attīstības novērtēšanas sistēmu, krīzes skartajās valstīs koncentrējoties uz sabiedrības pamatvajadzību apmierināšanu un atbalsta sniegšanu pārvaldes institūcijām, kā arī saglabājot palīdzības sniegšanu valstīm, kurās tiek runāts franču valodā. Tāpat kā prioritātes tika izvirzītas: MDG's sasniegšana, īpaši pievēršoties izglītības, udensapgādes, veselības aprūpes un cīņas pret AIDS izplatību, lauksaimniecības un pārtikas drošības, infrastruktūras attīstības Sahāras reģionā, apkārtējās vides aizsardzības un privātās uzņēmējdarbības attīstības jomās, izstrādājot tajās atsevišķas darbības stratēģijas; iesāktās politikas turpināšana labas

¹⁶⁷ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, p. 30. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

¹⁶⁸ Turpat, p. 26

¹⁶⁹ Turpat, pp. 11-15

¹⁷⁰ Turpat, p. 21

pārvaldības veicināšanā, kultūras daudzveidības sekmēšanā, augstākās izglītības un pētniecības iespēju nodrošināšanā; dialoga uzturēšana ar sadarbības valstu valdību pārstāvjiem, sagatavojot partnerības līgumus 3 gadu periodam, kuros ņemtas vērā attiecīgo valstu nabadzības mazināšanas stratēģijas.¹⁷¹

2005.gada CICID sanāksmes laikā kā attīstības sadarbības politikas ģeogrāfiskās prioritātes tika saglabātas Āfrika un pašas nabadzīgākās valstis, kā arī uzsvars tika likts uz nepieciešamību pēc lielākas starptautisko un vietējo nevalstisko aktoru iesaistes politikas īstenošanā caur konsultāciju procesu. Sektorālajā politikā atkārtoti tika izdalītas augstākā izglītība un pētniecība, lai palielinātu attīstības valstu ietekmi starptautiskajā vidē. Tāpat tika likts uzsvars uz likuma varas, cilvēktiesību un demokrātijas principu realizēšanas veicināšanu, kā arī noteikts, ka turpmāk attīstības palīdzība ZSP valstīm tiks sniegta, izvērtējot to ieņēmumu līmeni, pārvaldes darbību, vājuma pakāpi un ņemot vērā arī citas Francijas attīstības sadarbības politikas prioritātes.¹⁷²

Būtisks jauninājums Francijas attīstības sadarbības politikas prioritātēs tika ieviests pēc 2006.gada CICID tikšanās, proti, tika atzīta migrācijas nozīme attīstības procesos, norādot, ka attīstības valstu migranti spēj palīdzēt nabadzības mazināšanā savās valstīs. CICID izdalīja arī sekojošas prioritātes migrācijas jomā: atbalstīt migrantu aktivitātes, kas vērstas uz to valstu attīstības veicināšanu, no kurām šie migranti ir nākuši, piemēram, laika periodam no 2006.-2008.gadam šim mērķim veltot aptuveni 22 miljonus eiro; palīdzēt migrantiem īstenot naudas pārvedumus uz to dzimtajām valstīm no tām valstīm, kurās tie šobrīd dzīvo un strādā; veicināt mobilitāti un zināšanu un prasmju pārvirzīšanu starp diasporām, kas dzīvo Francijā, un to dzimtajiem reģioniem attīstības valstīs; izmantot attīstības valstu speciālistu zināšanas Francijas īstenojamās sadarbības aktivitātēs šajās valstīs. Atkārtoti CICID tikšanās laikā tika uzsvērts, ka Āfrika arī turpmāk būs Francijas attīstības sadarbības politikas prioritāte, taču šoreiz tika norādīts, ka šī kontinenta labklājības uzlabošana tiks veicināta, pamatojoties uz Jaunās partnerības Āfrikas attīstībai (*New Partnership for Africa's Development*) stratēģiju, kas tika pieņemta 2001.gadā, un sadarbojoties ar Āfrikas Attīstības fondu.¹⁷³

2006.gadā franču attīstības sadarbības politikas prioritātēs tika ietverta arī sabiedrisko labumu nodrošināšana globālā mērogā, cīnoties pret globālās sasilšanas un slimību izplatības sekām,

¹⁷¹ Conclusions from CICID Meeting on July, 2004. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁷² Conclusions from CICID Meeting on May, 2005. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁷³ Conclusions from CICID Meeting on June, 2006. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

veicinot bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un labas pārvaldības principu nostiprināšanos attīstības valstīs.¹⁷⁴ Līdz ar to ir redzams fokuss uz ilgtspējīgas attīstības sekmēšanu.

Šobrīd kā Francijas attīstības sadarbības pamatprioritātes ir saglabājušās – ekonomiskās izaugsmes veicināšana, nabadzības mazināšana un sabiedrisko labumu nodrošināšana globālā mērogā, kā OECD norāda savā 2008.gada izvērtējumā. Tāpat 2007.gadā Francijas attīstības sadarbībā kā būtiska prioritāte tika izdalītas vājās valstis, norādot uz nepieciešamību tajās veicināt valsts pārvaldes institūciju leģitimitātes atgūšanu sabiedrības acīs un atjaunot saites starp abām šīm pusēm, tādējādi radot atbilstošus apstākļus nabadzības mazināšanai un ilgtspējīgai attīstībai.¹⁷⁵

Izvirzīto prioritāšu īstenošanu Francijas veic, izmantojot šādus palīdzības sniegšanas veidus: projektu realizācija, kuras ietvaros tiek sniegts tiešs ieguldījums attīstības valstu budžetā, bet Francija saglabā tiesības veikt pārbaudi katra projekta īstenošanas posmā un bieži veic arī projekta izdevumu segšanu; budžeta programmu atbalsts, nodrošinot finanšu resursus konkrētām attīstības valstu sektorālajām politikām; budžeta atbalsts, kas tiek sniegts attīstības valstīm attīstības veicināšanai, pamatojoties uz to ekonomikas politiku, ko atbalsta Starptautiskais Valūtas fonds, un nabadzības mazināšanas stratēģiju;¹⁷⁶ tehniskā palīdzība, kas pamatā tiek sniegta īstermiņa ekspertīzes veidā; kā arī attīstības valstu ārējo parādu dzēšana.

Palīdzības kvantitatīvie rādītāji

1980.gadu vidū Francijas sniegtās oficiālās attīstības palīdzības apjoms absolūtajos skaitļos bija relatīvi zems, sastādot aptuveni 2.204 miljardus eiro (3.08 miljardi ASV dolāru), lai gan proporcionāli tas veidoja 0.62% no Francijas IKP.¹⁷⁷ 1990.gados kopējās palīdzības rādītāji turpināja saglabāties zemi absolūtajos skaitļos, piemēram, laika posmam no 1992.-1996.gadam šīs palīdzības kopapjoms bija aptuveni 5.804 miljardi eiro (8.109 miljardi ASV dolāru), un sāka samazināties arī proporcionāli, 1990.gadu vidū veidojot 0.59% no IKP. 2000.gadā šīs tendences daļēji mainījās, pieaugot Francijas oficiālās attīstības palīdzības kopapjomam.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Conclusions from CICID Meeting on June, 2006. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁷⁵ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, pp. 12-20. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

¹⁷⁶ Aid Instruments. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

¹⁷⁷ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, p. 56

¹⁷⁸ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, pp. 39,79. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

2002.gadā Monterejā notikušās konferences laikā Francija tās prezidenta personā tāpat kā Apvienotā Karaliste apņēmas palielināt sniegtās oficiālās attīstības palīdzības apjomu, 2007.gadā sasniedzot 0.5% un 2012.gadā – 0.7% no valsts IKP līmeņa, kas gan nevar tikt vērtēts kā ievērojams kāpums, jo jau 2002.gadā sniegtās attīstības palīdzības apjomā Francija bija sasniegusi 0.38% no IKP, savukārt 2003.gadā – 0.41%.¹⁷⁹ 2004.gadā šis rādītājs pieauga līdz 0.42% no IKP. 2005.gadā Francija pauda atbalstu ES aicinājumam dalībvalstīm palielināt oficiālās attīstības palīdzības apjomu, 2010.gadā sasniedzot 0.56% no IKP,¹⁸⁰ ko var skaidrot ar jau 2002.gadā uzņemto kursu šajā jautājumā. 2006.gadā Francijas sniegtās oficiālās attīstības palīdzības kopapjoms jau sastādīja 0.47% no IKP jeb 7.57 miljardus eiro (10.6 miljardi ASV dolāru). Tomēr šis palielinājums lielā mērā bija, pateicoties ārējo parādu samazināšanai, kas, 2005. un 2006.gadā veidoja aptuveni 2.7 miljardus eiro jeb 41% no kopējās attīstības palīdzības, nevis jaunu līdzekļu novirzīšanai. Turklāt 2007.gadā kopā ar citām ES dalībvalstīm Francijas valdība pieņēma lēmumu pārnest termiņu no 2012. un 2015.gadu mērķim sasniegt 0.7% no IKP oficiālās attīstības palīdzības apjomā.¹⁸¹

Sniegtās palīdzības apjoma rādītāji tomēr ļāva Francijai starp 23 OECD DAC dalībvalstīm¹⁸² 2007.gadā iegūt 3.vietu pēc oficiālās attīstības palīdzības kopapjoma rādītāja, kas attiecīgi bija 7.11 miljardi eiro (9.94 miljardi ASV dolāru), taču veidoja tikai 0.39% no IKP, pēc šī rādītāja ierindojot Franciju 11.vietā DAC dalībvalstu vidū.¹⁸³ Šie rādītāji arī nozīmē, ka pirmo reizi kopš 2002.gada bija vērojams Francijas sniegtās palīdzības kritums un netika sasniegts 2002.gadā uzstādītais mērķis 2007.gadam – 0.5% no IKP.

Aplūkojot plašāk Francijas sniegtās divpusējās palīdzības, kas, piemēram, 2006.gadā veidoja 73% no Francijas kopējās oficiālās attīstības palīdzības, struktūru, jānorāda, ka, piemēram, budžeta programmu atbalsts 2005.gadā sastādīja 29% no kopējās palīdzības apjoma, kas ir ievērojami zemāk nekā DAC dalībvalstu vidējais rādītājs – 46%. Saņēmējvalstu kontekstā jāuzsver, ka 2006.gadā aptuveni 70% no franču divpusējās attīstības palīdzības tika novirzīti Āfrikas valstīm un tikai 20% - pašām nabadzīgākajām valstīm. Savukārt saistībā ar atbalstāmajiem sektoriem jāmin, ka 2006.gadā infrastruktūrai un sabiedriskajiem

¹⁷⁹ Conclusions from CICID Meeting on July, 2004. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁸⁰ Conclusions from CICID Meeting on May, 2005. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁸¹ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, pp. 14,40,79. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

¹⁸² OECD DAC sastāvs: Apvienotā Karaliste, ASV, Austrālija, Austrija, Beļģija, Dānija, Eiropas Komisija, Francija, Grieķija, Itālija, Īrija, Japāna, Jaunzēlande, Kanāda, Luksemburga, Nīderlande, Norvēģija, Portugāle, Somija, Spānija, Šveice, Vācija, Zviedrija.

¹⁸³ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, pp. 11,39. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

pakalpojumiem (izglītībai, ūdensapgādei u.tml.) tika novirzīta lielākā daļa jeb 28% no oficiālās divpusējās attīstības palīdzības, tāpat salīdzinoši liels līdzekļu apjoms tika sniegts kultūras daudzveidības veicināšanai, bet tikai 8% ekonomikas infrastruktūrai un pakalpojumiem.¹⁸⁴

Pamatojoties uz savām attīstības sadarbības politikas prioritātēm, Francija, piemēram, 2006.gadā pieņēma lēmumu sniegt atbalstu: AFD aizdevumu veidā Sahāras reģiona valstu privātajiem uzņēmumiem, lai uzlabotu kontinenta ekonomisko stāvokli un veicinātu sabiedrībai un apkārtējai videi drošu attīstību, 3 gadus tērējot vairāk nekā 1 miljardu eiro; attīstības valstu veselības aprūpes sistēmas uzlabošanai 1.4 miljardus eiro laika periodam no 2006.-2008.gadam (no 2000.-2002.gadam šis apjoms bija tikai 50 miljoni eiro); cīņai pret klimata pārmaiņu radītajām sekām un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai PSZ ietilpstošajās valstīs, 2007.-2010.gadā sniedzot 70 miljonus eiro šiem mērķiem veltīto projektu līdzfinansēšanai.¹⁸⁵

Lai palielinātu savu ietekmi daudzpusējās attīstības sadarbības jomā, Francija 2005.gadā nolēma palielināt šim mērķim veltītās iemaksas tādās institūcijās kā ES, Āfrikas Attīstības fonds, Pasaules Bankas Starptautiskās attīstības asociācija, ANO aģentūras, piemēram, ANO darbībai atvēlot 20 miljonus eiro katru gadu laika posmā no 2005.-2007.gadam.¹⁸⁶ 2006.gadā Francija daudzpusējai attīstības sadarbībai novirzīja 27% no kopējā attīstības palīdzības budžeta jeb 2.355 miljardus eiro (3.29 miljardi ASV dolāru). 66% no šī apjoma saņēma ES, Pasaules Banka un Globālais fonds cīņai pret AIDS, tuberkulozi un malāriju. 2007.gadā šis apjoms bija pieaudzis līdz 2.56 miljardiem eiro (3.63 miljardi ASV dolāru).¹⁸⁷ Francija arī nodrošina 19.55% no Eiropas Attīstības fonda budžeta laika periodam no 2008.-2013.gadam, kas gan ir mazāk nekā iepriekšējā budžeta periodā, kad Francijas daļa bija 24.3%.¹⁸⁸

Jānorāda gan, ka Francija norādītajos oficiālās attīstības palīdzības apjomos ieskaita arī noteiktus izdevumus, kuri netiek novirzīti attīstības valstīm un kuru atbilstība oficiālajai attīstības palīdzībai var tikt apšaubīta. Pie šādiem izdevumiem tiek pieskaitītas: attīstības valstu studentu maksa par studijām Francijas augstskolās, kas, piemēram, 2006.gadā sastādīja

¹⁸⁴ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, pp. 14-46. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

¹⁸⁵ Conclusions from CICID Meeting on June, 2006. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁸⁶ Conclusions from CICID Meeting on May, 2005. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

¹⁸⁷ Organisation for Economic Co-operation and Development. StatExtracts. ODA by Donor. stats.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development statistikas mājaslapa; aplūkota 22.04.2009.).

¹⁸⁸ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, pp. 15,47. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

aptuveni 785.14 miljonus eiro (1.097 miljardi ASV dolāru); bēgļu uzņemšanas izmaksas; kā arī attīstības pētniecības izmaksas.¹⁸⁹

Īstenotās politikas novērtēšana

1999.gada franču attīstības sadarbības politikas reformu rezultātā tika izveidota starpministriju darba grupa šīs politikas novērtēšanas veikšanai. Šī darba grupa katru gadu sagatavoja ziņojumu par īstenotās politikas efektivitāti saistībā ar vienu vai divām Francijas attīstības sadarbības politikas prioritātēm,¹⁹⁰ kas liecina par to, ka katru gadu netika novērtēts viss franču divpusējās politikas spektrs, tādējādi mazinot politikas īstenošanā iesaistīto institūciju atbildību katras prioritātes īstenošanas kontekstā. Iespējams, ka šie trūkumi tika konstatēti, jo 2002.gadā tika izbeigta šīs starpministriju darba grupas darbība.¹⁹¹

Kopš 2004.gada Francija ir aktīvāk sekmējusi attīstības sadarbības politikas novērtēšanas sistēmas izveidi. Tā rezultātā 2006.gadā stājās spēkā Institucionālais akts finanšu likumdošanas jomā (*Institutional Act on Financial Legislation - LOLF*), kas padarīja attīstības sadarbības politikas īstenošanu daudz caurskatāmāku, sniedzot Francijas parlamentam plašākas iespējas uzraudzīt un novērtēt Francijas ārpolitikas sniegumu, ietverot arī attīstības sadarbību. LOLF arī sniedz parlamentam tiesības kontrolēt budžeta veidošanas procesu, tai skaitā ietekmēt sniedzamās palīdzības apjoma rādītājus. Ārpus LOLF Francijas parlamentam ir jāpieņem likumi, kas attiecas uz attīstības sadarbību,¹⁹² līdz ar to arī sniedzot tam iespējas pirms balsošanas izvērtēt šo likumu kvalitāti un nepieciešamību.

Iekšējās darbības novērtēšanas struktūras ir izveidotas arī Ārlietu un Eiropas lietu ministrijā, Finanšu, ekonomikas un nodarbinātības ministrijā un AFD, turklāt šīs struktūras savstarpēji sadarbojas, rīkojot neformālas tikšanās, kā arī veicina novērtējuma objektivitāti, to veicšanā pieaicinot ārējos ekspertus.¹⁹³

Kopumā tādējādi var secināt, ka līdzīgi kā Apvienotās Karalistes arī Francijas attīstības sadarbības politikā ir ieviestas būtiskas izmaiņas, piemēram, institucionālā mehānisma pārveidošanā, taču vienlaicīgi ir tikušas saglabātas noteiktas Francijas attīstības sadarbības vēsturiski nostiprinājušās prioritātes, piemēram, īpašs statuss Āfrikas valstīm, augstākās

¹⁸⁹ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, p. 42. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

¹⁹⁰ Evolution of the Scheme. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

¹⁹¹ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, p. 57. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

¹⁹² Turpat, pp. 12-30

¹⁹³ Turpat, p. 56

izglītības veicināšana un atbalsta sniegšana franču valodas un kultūras saglabāšanai attīstības valstīs.

2.3. Zviedrijas attīstības sadarbības politika

Ieskats vēsturiskajā attīstībā

Būtiskākā atšķirība Zviedrijas attīstības sadarbības politikas attīstībā salīdzinājumā ar Apvienoto Karalisti un Franciju ir koloniālo saišu neesamība, proti, Zviedrija nav bijusi koloniālā lielvara. Līdz ar to Zviedrijas preferences attiecībā uz palīdzības sniegšanu konkrētām valstīm nav balstītas vēlmē atbalstīt bijušās kolonijas un aizrobežu teritorijas, kā tas ir abu iepriekš aplūkoto valstu gadījumā. Tomēr jānorāda, ka arī Zviedrijas gadījumā ir vērojams vēsturiskais aspekts, jo sākotnēji atbalsts attīstības veicināšanai tika sniegta tām valstīm, kurās bija norisinājušās Zviedrijas reliģiskās misijas.¹⁹⁴

Zviedrijas attīstības sadarbības politikas oficiālais aizsākums bija 1952.gadā, kad tika izveidota pirmā valdības attīstības sadarbības institūcija – Centrālā Zviedrijas sadarbības komiteja (*Central Committee for Swedish Cooperation*). Pirmās valstis, kuras saņēma šīs komitejas sniegto palīdzību bija Etiopija un Pakistāna, un pirmie sadarbības projekti bija būvniecībā un skolotāju apmācībā.¹⁹⁵

1962.gadā tika pieņemts pirmais Valdības bills, nosakot šīs politikas principus, mērķus, prioritātes un īstenošanas mehānismu. Šajā bilā tika noteikts arī Zviedrijas attīstības sadarbības politikas virsmērķis – „uzlabot nabadzīgo cilvēku dzīves apstākļus”, kas nav mainījies vēl šobrīd. Šī mērķa īstenošanai kā politikas prioritātes tika izdalītas: miera un drošības nodrošināšana; solidaritāte attiecībā pret attīstības valstīm; kā arī tirdzniecība.¹⁹⁶

Tirdzniecības kontekstā ir būtiski norādīt, ka Zviedrijas 2002.gada Valdības bills nosaka, ka ir jāveicina tirdzniecības liberalizācija gan attiecībā uz lauksaimniecības un zivsaimniecības produktiem, gan – rūpniecības precēm un pakalpojumiem. Līdz ar to Zviedrija uzsver nepieciešamību attīstītajās valstīs neizmantot subsīdijas un eksporta atbalstu un ES atcelt visus ierobežojumus attīstības valstu importam, reformējot ES Kopējo lauksaimniecības politiku. Zviedrija arī neatbalsta attīstības palīdzības piesaisti eksporta veicināšanai, taču praksē neliela daļa Zviedrijas sniegtās palīdzības tomēr ir šādi piesaistīta, nodrošinot Zviedrijas uzņēmējiem brīvu piekļuvi noteiktu attīstības valstu tirgiem.¹⁹⁷

¹⁹⁴ History of Swedish Development Cooperation. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).

¹⁹⁵ Turpat.

¹⁹⁶ Turpat.

¹⁹⁷ Government Bill 2002/03:122. Shared Responsibility: Sweden's Policy for Global Development. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 16.04.2009.).

1978.gadā valdība papildināja Zviedrijas attīstības sadarbības prioritātes, ietverot: ekonomiskās izaugsmes veicināšanu; ekonomiskās un sociālās vienlīdzības nodrošināšanu; ekonomiskās un politiskās neatkarības sekmēšanu; kā arī demokrātijas attīstību. 1980.gadā fokuss tika novirzīts arī uz lauksaimniecības attīstību un izglītības līmeņa paaugstināšanu nabadzīgajās valstīs.¹⁹⁸

Attīstības sadarbības ietvaros Zviedrija jau ilgstoši ir sekmējusi ilgtspējīgas attīstības kā pieejas izveidošanos, aktualizēšanos un nostiprināšanos, par ko liecina Zviedrijas aktivitāte ANO konferences attiecībā uz apkārtējo vidi, kas norisinājās Stokholmā, 1972.gadā, organizēšanā, kā arī vēlākais atbalsts šādām ANO konferencēm 1992.gadā, Riodiženeiro, un 2002.gadā, Johanenburgā, ar kurām tiek saistīta ilgtspējīgas attīstības koncepta parādīšanās un nostiprināšanās starptautiskās politikas dienas kārtībā.¹⁹⁹ Tomēr jānorāda, ka tikai 1998.gadā Zviedrija oficiāli savas attīstības sadarbības politikas prioritātēs ietvēra vides aizsardzību un ilgtspējīgu dabas resursu izmantošanu,²⁰⁰ kas tādējādi norāda uz kritiski alternatīvo pieeju attīstībai Zviedrijas attīstības sadarbības politikas izstrādē un īstenošanā.

Kopš 1990.gadu sākuma Zviedrija attīstības sadarbības politikas ietvaros sniedz palīdzību Centrālās un Austrumeiropas valstīm demokratizācijas veicināšanai un sistēmisku pārmaiņu īstenošanai, un tuvākajā laikā nav gaidāma šīs palīdzības sniegšanas pārtraukšana, lai gan mērķi ir paplašināti, ietverot nabadzības riska mazināšanu, tuvināšanos ar ES un tās pieņemto vērtību īstenošanu.²⁰¹ Šāds attīstības palīdzības fokuss nav vērojams Apvienotās Karalistes un Francijas gadījumos.

„Zviedrijas attīstības sadarbību ir jāraksturo kvalitātei, procesa un rezultātu efektivitātei” – šādu mērķi Zviedrijas valdība izvirzīja 2007.gadā, vienlaicīgi uzsākot reformu īstenošanu šajā politikā, lai uzlabotu rezultātus nabadzības mazināšanā un MDG's īstenošanā, kā arī īstenotu Parīzes deklarācijā noteiktos principus. Attiecīgās reformas ietver, piemēram: fokusēšanos uz valstīm; īstenoto aktivitāšu uzraudzības pilnveidošanu; lielāku koncentrēšanos uz atsevišķiem sektoriem; esošo palīdzības sniegšanas mehānismu, tai skaitā budžeta atbalsta, pārskatīšanu; kā arī daudzpusējās attīstības sadarbības stratēģiskās vadības nodrošināšanu un kompetenču sadali starp šajā sadarbībā iesaistītajiem donoriem. Tiek pieņemts, ka fokusēšanās uz valstīm ir viena no būtiskākajām reformām, ļaujot Zviedrijai uzlabot sadarbību ar nozīmīgākajām

¹⁹⁸ History of Swedish Development Cooperation. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).

¹⁹⁹ Government Bill 2002/03:122. Shared Responsibility: Sweden's Policy for Global Development. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 16.04.2009.).

²⁰⁰ History of Swedish Development Cooperation. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).

²⁰¹ Ministry for Foreign Affairs. Focused Bilateral Development Cooperation. Stockholm, 2007. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).

partnervalstīm attīstības valstu vidū un nodrošinot augstu palīdzības sniegšanas kvalitāti bez administratīvo izmaksu palielināšanas.²⁰²

Institucionālais mehānisms

Zviedrijas attīstības sadarbības politikā ir iesaistītas visas ministrijas, ņemot vērā, ka attīstības veicināšanu ietekmē visas politikas jomas. Līdz ar to ir noteikta nepieciešamība pēc visu ministriju darbības koordinācijas un pieņemts princips, ka valdība kopumā, nevis kāda atsevišķa ministrija, ir atbildīga par attīstības sadarbības politikas īstenošanu, monitoringu un novērtēšanu.²⁰³ Tomēr praksē no valdības puses lielākā loma ir tieši Ārlietu ministrijai, kura izstrādā šīs politikas vadlīnijas un citus politikas plānošanas dokumentus, kā arī sadarbībā ar Zviedrijas Starptautiskās attīstības sadarbības aģentūru (*Swedish International Development Cooperation Agency - Sida*) un finanšu institūciju *Swedfund* īsteno attīstības sadarbības politiku.

Sida ir 1995.gadā dibināta valsts aģentūra, kas atrodas Ārlietu ministrijas pārraudzībā un kuras darbības mērķis ir palīdzēt nabadzīgajiem cilvēkiem uzlabot savus dzīves apstākļus. Līdz ar to Sida savā darbībā balstās uz valdības izstrādātajiem attīstības sadarbības politikas principiem. Sida Zviedrijas attīstības sadarbībā spēlē visbūtiskāko lomu, par ko liecina fakts, ka, piemēram, 2006.gadā 53% no Zviedrijas kopējās oficiālās attīstības palīdzības tika novirzīti tieši caur Sida.²⁰⁴

Sida savas darbības ietvaros īsteno divpusējo sadarbību ar attīstības valstīm, kā arī administrē attīstības palīdzības līdzekļu novirzīšanu ANO un ES. Sida atbild par attīstības palīdzības sniegšanu tādās jomās kā: izglītība; veselības aprūpe; privātā sektora attīstība; mājokļu nodrošināšana; likuma varas principa ievērošana; pētniecība; infrastruktūra; tirdzniecība; neatliekamās palīdzības sniegšana dabas un cilvēku izraisītu katastrofu upuriem.²⁰⁵ Sida attīstības valstīm sniedz gan finansiālu palīdzību programmu un projektu veidā, gan nepieciešamās zināšanas un prasmes, nosūtot uz tām savus ekspertus.

Sida ir atbildīga par aktoru veicinātas sadarbības, kuras īstenošanas nepieciešamība tika noteikta 2007.gadā, īstenošanu Zviedrijas attīstības sadarbības politikas ietvaros, izstrādājot principus, pieņemot lēmumus un īstenojot tos praksē. Lai palielinātu šīs sadarbības ietvaros izmantoto palīdzības instrumentu ietekmi, Sida ir jānodrošina to savstarpējā sinerģija,

²⁰² Ministry for Foreign Affairs. Focused Bilateral Development Cooperation. Stockholm, 2007. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).

²⁰³ Government Bill 2002/03:122. Shared Responsibility: Sweden's Policy for Global Development. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 16.04.2009.).

²⁰⁴ How Sweden and Sida Work with International Development Cooperation. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).

²⁰⁵ Sida's Mission. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).

jāizveido komunikācijas un informācijas ieguves kanāli, veicinot aktorus pašus iniciēt sadarbības veidošanos, kā arī jārada fiziskas un virtuālas tikšanās vietas attīstības valstu un Zviedrijas pārstāvjiem.²⁰⁶

Swedfund ir finanšu institūcija, kura pieder valstij un kuras darbības mērķis ir veicināt ilgtspējīgu ekonomisko attīstību, sniedzot darbības līdzfinansējumu un nodrošinot tehnisko palīdzību ekonomiski un sociāli veselīgiem un atbildīgiem pret apkārtējo vidi uzņēmumiem, kuriem vispār nav pieejams vai ir pieejams ierobežots finansējums, valstīs ar zemu vai vidēju ienākumu līmeni, īpaši fokusējoties uz Sahāras reģiona valstīm Āfrikā. Šī institūcija tika izveidota 1979.gadā un tās darbības pamatnostāja ir, ka ekonomiskā izaugsme ir būtisks priekšnoteikums valsts nabadzības mazināšanā un attīstības veicināšanā, jo uzņēmējdarbība nodrošina valsts ienākumus saņemto nodokļu veidā, rada darba vietas, palielina iedzīvotāju ieņēmumus darba algu veidā, nodrošina iedzīvotājiem preces un pakalpojumus ar augstu kvalitāti un zemu cenu u.tml., tāpēc uzņēmumi visās jomās (rūpniecība, lauksaimniecība, banku sektors utt.) ir aktīvi jāatbalsta, sniedzot tiem kapitālu, aizdevumus vai noteiktas garantijas.²⁰⁷ Tomēr jānorāda, ka *Swedfund* palīdzību saņemt nemaz nav tik viegli, jo attiecīgajam uzņēmumam ir jāatbilst virknei dažādu kritēriju, līdz ar to piedāvātā līdzfinansējuma saņemšanai liela daļa uzņēmumu nespēj kvalificēties. Tie uzņēmumi, kas spēj kvalificēties, var rēķināties ar ilgtermiņa palīdzību no *Swedfund* puses, kas ir vērtējams pozitīvi.

Tiek veicināta arī Zviedrijas attīstības sadarbības politikā iesaistīto institūciju savstarpējā sadarbība noteiktos gadījumos. *Swedfund*, piemēram, bieži attiecīgās valsts iekšējo apstākļu apzināšanai vēršas pēc palīdzības pie Zviedrijas vēstniecības šajā valstī, kas atrodas Ārlietu ministrijas pārraudzībā. Tāpat notiek arī sadarbība starp *Swedfund* un Sida, piemēram, dažādu prasmju apmaiņas programmu īstenošanā.²⁰⁸

Zviedrija nav izņēmums salīdzinājumā ar Franciju un Apvienoto Karalisti būtiskas nozīmes piešķiršanā sadarbībai ar daudzpusējās attīstības sadarbības politikas īstenošanā iesaistītajām starptautiskajām organizācijām, īpaši ar ANO un ES, un finanšu institūcijām, lai paaugstinātu ietekmi un īstenotu savus principus starptautiskā līmenī. Piemēram, attiecībā uz sadarbību ar ES Zviedrijas pozīcija ir tāda, ka ES sniedz iespējas zināšanu un ideju apmaiņai, kas ļauj Zviedrijai ietekmēt ES uz attīstības valstīm vērsto politiku, lai padarītu to vienlīdzīgāku un

²⁰⁶ Appendix to Government Decision. Actor-driven Cooperation for Global Development – Policy for Actor-driven Cooperation in Development Cooperation. Stockholm, 2007, p. 5. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).

²⁰⁷ Swedfund. Sustainability Report 2008. Stockholm, pp. 2-18. www.swedfund.se (Swedfund mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).

²⁰⁸ Turpat, pp. 22-24

ilgtspējīgāku. Kā šādas ietekmes rezultāts ir jāmin ES pieņemtais skatījums, ka attīstības sadarbības virsmērķis ir nabadzības mazināšana un ka ir nepieciešams fokusēties uz tām jomām attīstības sadarbības politikas ietvaros, kurās ES ir priekšrocības salīdzinājumā ar citiem donoriem. Šobrīd Zviedrija cenšas panākt ES Kopējās lauksaimniecības politikas reformēšanu un Eiropas Attīstības fonda integrēšanu kopējā ES budžetā.²⁰⁹

Zviedrijas valdība arī uzskata, ka ir nepieciešams atcelt robežas starp divpusējo un daudzpusējo attīstības sadarbību, jo tikai sadarbībā ar citiem donoriem, sadalot kompetences, ir iespējams sekmēt veiksmīgu valsts attīstību.²¹⁰

Zviedrijas attīstības sadarbības politikas īstenošanā būtiska ir arī NVO, privātā sektora, augstskolu un pētniecības institūciju iesaistīšanās, lai uzlabotu attīstības palīdzības kvalitāti un paaugstinātu tās efektivitāti, kā arī sekmētu sociālā kapitāla veidošanos attīstības valstīs.²¹¹ Būtiska ir arī pozitīvas attieksmes veidošanās veicināšana Zviedrijas sabiedrībā par attīstības sadarbības politikas nepieciešamību, ko Zviedrija īsteno sekmīgi, jo, piemēram, 2006.gada sabiedriskās aptaujas rezultāti liecina, ka 62% respondentu uzskata par nepieciešamu palielināt vai saglabāt līdzšinējā apjomā Zviedrijas sniegtās palīdzības apjomu. 2004.gadā šādi domāja tikai 49% aptaujāto,²¹² līdz ar to ir vērojami uzlabojumi sabiedrības izpratnē par attīstības sadarbības nozīmi globālo problēmu risināšanā.

Politikas prioritātes un mērķi

2002.gadā Zviedrijas valdība sagatavoja un 2003.gadā pieņēma politikas plānošanas dokumentu – bilu – ar nosaukumu „Dalītā atbildība: Zviedrijas politika globālai attīstībai” (*‘Shared Responsibility: Sweden’s Policy for Global Development’*). Šajā bilā ir noteikts Zviedrijas globālās attīstības politikas virsmērķis – „veicināt vienlīdzīgu un ilgtspējīgu attīstību”. Valdība arī noteica, ka šim mērķim ir jābūt ietvertam visās rīcībpolitikas jomās, piemēram, tirdzniecības, apkārtējās vides un drošības politikās. Zviedrijas globālās attīstības politikas ietvaros kā prioritātes tika izvirzītas: ANO Tūkstošgades deklarācijas ievērošana un MDG’s sasniegšana; ciešākas sadarbības veidošana starp visām attīstības veicināšanā iesaistītajām pusēm; sadarbības nostiprināšana ES ietvaros un globālā mērogā; atbalsta sniegšana ANO tās attīstības politikas īstenošanā. Globālās attīstības politikas īstenošanā Zviedrijas valdība 2003.gada bila ietvaros apņēmas balstīties uz divām perspektīvām – tiesību perspektīvas, kas balstās uz starptautiskajās cilvēktiesību konvencijās noteiktajiem

²⁰⁹ Government Bill 2002/03:122. Shared Responsibility: Sweden’s Policy for Global Development. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 16.04.2009.).

²¹⁰ Turpat.

²¹¹ Turpat.

²¹² Attitudes in Sweden to Development Cooperation in 2006. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).

principiem, un nabadzīgo cilvēku perspektīvas. Šīs perspektīvas izriet no pieņemtā principa, ka attīstība nevar tikt ārēji radīta vai uzspiesta un tās veicināšanai ir jābūt attiecīgās kopienas īstenotai, līdz ar to ir nepieciešams vairāk ieklausīties attīstības valstu iedzīvotājos un to vajadzībās, kuras dažādās sabiedrībās var būt atšķirīgas.²¹³

2003.gada Zviedrijas Valdības bills ir attiecināts arī uz attīstības sadarbības politiku, kas ir Zviedrijas globālās attīstības politikas sastāvdaļa. Kā attīstības sadarbības politikas mērķis tika noteikts – „veicināt tādas vides veidošanos, kas būtu atbalstoša pret nabadzīgo iedzīvotāju pašu centiem uzlabot savu dzīves kvalitāti”, līdz ar to attīstības palīdzība pamatā tiek koncentrēta uz pašām nabadzīgākajām valstīm, īpaši atbalstot ilgtspējīgu institūciju veidošanos valsts pārvaldē un sabiedrībā. Bills arī paredz, ka starptautiskās attīstības sadarbības politikas ietvaros tiek īstenota Zviedrijas sadarbība ar Centrālās un Austrumeiropas valstīm, un nosaka nepieciešamību paaugstināt attīstības sadarbības politikas efektivitāti, uzlabojot valstu savstarpējo koordināciju un nodrošinot ciešāku sadarbību starp tām ES un citu starptautisko organizāciju ietvaros. Zviedrijas politikas prioritātes ir arī: krīžu vadība un cilvēku drošība; atsevišķu sabiedrības grupu diskriminācijas mazināšana un dzimumu līdztiesības veicināšana; demokrātijas un labas pārvaldības izveides sekmēšana; vides aizsardzība un ilgtspējīga dabas resursu izmantošana; ekonomiskās izaugsmes veicināšana, tai skaitā taisnīgu starptautiskās tirdzniecības normu pieņemšanas un īstenošanas sekmēšana, lai palielinātu nabadzīgo valstu iespējas vienlīdzīgai dalībai šajā tirdzniecībā, un ārējo investīciju piesaistīšana attīstības valstīm; sociālā attīstība un drošība, aktīvi valsts nākotnei svarīgu lēmumu pieņemšanā iesaistot pilsonisko sabiedrību; kā arī globālo publisko pakalpojumu nodrošināšana, īpaši veselības aprūpes un izglītības ietvaros. Zviedrija arī norāda uz nepieciešamību uzlabot migrācijas iespējas attīstības valstu iedzīvotājiem, tāpat kā Francija atzīstot, ka tai ir pozitīva ietekme uz šo valstu labklājības līmeņa paaugstināšanu, kā arī uz kultūras daudzveidības saglabāšanas nozīmi.²¹⁴

Zviedrijas attīstības sadarbības politikas, kas veidota vienlīdzīgas un ilgtspējīgas attīstības veicināšanai, īstenošanai ir nepieciešama līdzdalība no dažādu aktoru puses, kā tiek norādīts valdības 2007.gada lēmumā. Līdzdalība attīstības sadarbībā galvenokārt tiek attiecināta uz attīstības valstu ar zemu un vidēju ienākumu līmeni pārvaldes un sabiedrības iesaistīšanos šajā procesā, lai izveidotu tādu sadarbību, kas pastāvētu ilgtermiņā arī bez finansiāla atbalsta sniegšanas oficiālās attīstības palīdzības budžeta ietvaros un balstītos uz iesaistīto pušu ieinteresētību tajā un skaidru atbildības sadali. Šādas sadarbības veidošanos Zviedrija vēlas

²¹³ Government Bill 2002/03:122. Shared Responsibility: Sweden's Policy for Global Development. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 16.04.2009.).

²¹⁴ Turpat.

veicināt dažādās jomās (kultūrā, ekonomikā, pētniecībā u.tml.) un dažādos līmeņos (institucionālā, valsts pārvaldes, pilsoniskās sabiedrības, reģionālā u.tml.), lai pamatā nodrošinātu nabadzīgo iedzīvotāju vajadzību apmierināšanu un prioritāšu īstenošanu.²¹⁵

2007.gadā Zviedrijas valdība pieņēma politikas vadlīnijas, kurās ir noteikti kritēriji, pēc kuriem tiek izvēlētas valstis, uz kurām tiek novirzīta Zviedrijas divpusējā attīstības palīdzība. Šie kritēriji ir nabadzība, efektivitāte, cilvēktiesību ievērošana un demokrātiska pārvalde, kā arī Zviedrijas līdzšinējās sniegtās palīdzības radītā pievienotā vērtība, kuri tiek vērtēti pēc noteiktiem rezultātīvajiem rādītājiem, piemēram, nabadzības līmenis tiek noteikts, aplūkojot IKP uz vienu iedzīvotāju, IKP pieaugumu, nepietiekama uztura līmeni bērnu vidū, ar HIV/AIDS saslimušo skaitu, esošās situācijas pasliktināšanās iespējas, Tautas attīstības indeksu, Džini koeficientu un pamatizglītību ieguvušo skaitu. Fokuss uz valstīm līdz ar to nosaka Zviedrijas attīstības sadarbības politikas īstenošanu ar mērķi pēc iespējas efektīvāk palīdzēt attīstības valstīs radīt tādas apstākļus, kas sekmētu nabadzīgo iedzīvotāju iespējas paaugstināt savu labklājību. Šajās vadlīnijās tiek uzsvērtā nepieciešama saprast nabadzību kā daudzdimensionālu fenomenu, kura iedaba un rašanās cēloņi dažādās vidēs ir atšķirīgi.²¹⁶

2007.gadā tika veikta analīze par veiksmīgas attīstības sadarbības iespējām valstīs, kurās Zviedrija to īsteno. Rezultātā Zviedrija apņēmas nodrošināt lielāku attīstības sadarbības politikas fokusu uz: Āfriku; Centrālās un Austrumeiropas valstīm; miera un drošības nodrošināšanu; demokrātijas un cilvēktiesību ievērošanas veicināšanu; atsevišķām Āzijas valstīm, kurām netiek sniegts regulārs atbalsts. Vienlaicīgi Zviedrija nolēma, sākot ar 2008.gadu, pakāpeniski pārtraukt iesaistīšanos attīstības veicināšanā vai mainīt palīdzības sniegšanas veidus noteiktos reģionos un valstīs, piemēram, Latīņamerikā,²¹⁷ kas liecina par vēlmi samazināt palīdzības saņēmējvalstu skaitu un attīstības sadarbības politikas prioritāšu maiņu.

2009.gada Budžeta bilā Zviedrijas valdība izdala trīs prioritātes attīstības sadarbības politikā: demokrātija un cilvēktiesības, fokusējoties uz pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, demokrātiskajām institūcijām un procedūrām, likuma varu un demokratizācijā iesaistītajiem aktoriem; apkārtējā vide un klimats, pievēršoties adaptācijai klimata pārmaiņām, enerģētikai, vides drošībai un ūdensapgādei; dzimumu līdztiesība un sieviešu loma attīstībā, koncentrējoties uz sieviešu līdzdalību politikā un lomu ekonomikā, seksuālo un reproduktīvo

²¹⁵ Appendix to Government Decision. Actor-driven Cooperation for Global Development – Policy for Actor-driven Cooperation in Development Cooperation. Stockholm, 2007, pp. 1-3. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).

²¹⁶ Ministry for Foreign Affairs. Department for Development Policy. Guidelines: Decisive Factors for Country Focus. Stockholm, 2007. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 13.04.2009.).

²¹⁷ Ministry for Foreign Affairs. Focused Bilateral Development Cooperation. Stockholm, 2007. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).

veselību, vardarbību pret sievietēm un cilvēku tirdzniecību. Šo prioritāšu ietvaros valdība 2009.gadā plāno īstenot četras speciālās iniciatīvas: demokrātijas un izteikšanās brīvības; klimata pārmaiņu un vides aizsardzības; grūtniecības un tās aprūpes; pārtikas cenu palielināšanās ietekmes mazināšanas jomā. Tāpat 2009.gadā valdībā ir apņēmusies turpināt iesāktās aktivitātes humānās palīdzības sniegšanā un atbalsta sniegšanā Austrumeiropas valstīm demokrātijas stiprināšanā, vienlīdzīgas un ilgtspējīgas attīstības veicināšanā, ciešākas saiknes veidošanā ar ES un tās pamatvērtību pārņemšanā.²¹⁸

Lai īstenotu noteiktās attīstības sadarbības politikas prioritātes, Zviedrija izmanto sekojošus palīdzības veidus: humānā palīdzība dažādu krīžu gadījumos; atbalsts caur zviedru NVO; tehniskā palīdzība; starptautiska mēroga apmācību kursi;²¹⁹ granti; kredīti; garantijas, kuri tiek izvēlēti, balstoties uz katra atsevišķā gadījuma specifiku. Turklāt tiek norādīts, ka nepieciešamības gadījumā Sida var attīstīt jaunas palīdzības formas.²²⁰ Kā palīdzības instrumentu Zviedrija izmanto arī ārējo parādu dzēšanu, taču attiecinot to tikai uz tām attīstības valstīm, kurām šie parādi ir ļoti augsti.²²¹

Palīdzības kvantitatīvie rādītāji

Zviedrija atzīst, ka pēc sniegtās attīstības palīdzības apjoma tās loma kopš 1980.gadu beigām/1990.gadu sākuma, kad tā noteiktās valstīs bija lielākais donors, ir ievērojami pazeminājusies un pēdējos gados Zviedrija labākajā gadījumā ir vidēja lieluma palīdzības sniedzējvalsts. Šis statuss ierobežo arī Zviedrijas spējas piesaistīt savām prioritātēm un priekšlikumiem citus starptautiskos donorus un attīstības valstis.²²²

Tāpat kā Apvienotā Karaliste un Francija arī Zviedrija bija apņēmusies sasniegt 1970.gadā ANO pieņemto iniciatīvu palielināt ārējās palīdzības apjomu līdz 0.7% no donorvalsts IKP līmeņa,²²³ taču jau iepriekš, proti, 1968.gadā Zviedrijas uzstādījums šajā rādītājā bija sasniegt 1% no IKP līdz 1970.gadu vidum.²²⁴ Jānorāda, ka laika posmā no 1980.gadu vidus līdz 2005.gadam Zviedrijas oficiālās attīstības palīdzības apjoms tomēr caurmērā neveidoja 1% no

²¹⁸ Ministry for Foreign Affairs. Fact Sheet on the Swedish Government's Budget Bill for 2009. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 13.04.2009.).

²¹⁹ Ministry for Foreign Affairs. Focused Bilateral Development Cooperation. Stockholm, 2007. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).

²²⁰ Appendix to Government Decision. Actor-driven Cooperation for Global Development – Policy for Actor-driven Cooperation in Development Cooperation. Stockholm, 2007, pp. 4,5. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).

²²¹ Government Bill 2002/03:122. Shared Responsibility: Sweden's Policy for Global Development. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 16.04.2009.).

²²² Ministry for Foreign Affairs. Focused Bilateral Development Cooperation. Stockholm, 2007. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).

²²³ Government Bill 2002/03:122. Shared Responsibility: Sweden's Policy for Global Development. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 16.04.2009.).

²²⁴ History of Swedish Development Cooperation. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).

IKP, saglabājoties vidēji 0.85% no Zviedrijas IKP, lai gan tika sasniegts 1982. un 1992.gadā un pēc tam tikai 2006.gadā.²²⁵

Saistībā ar Zviedrijas oficiālās palīdzības rādītājiem absolūtajos skaitļos jānorāda, ka kopš 1980.gadu vidus tie ir uzlabojušies. 1980.gadu vidū Zviedrijas sniegtā palīdzības kopapjoms bija aptuveni 565.42 miljoni eiro (790 miljoni ASV dolāru), 1990.gadu vidū – 1.26 miljardi eiro (1,76 miljardi ASV dolāru), bet 2005.gadā jau sasniedza aptuveni 2.15 miljardus eiro (3 miljardi ASV dolāru).²²⁶

2007.gadā Zviedrija starptautiskajai attīstības sadarbībai kopumā novirzīja jau aptuveni 2.795 miljardus eiro (29 miljardus zviedru kronu), kas sastādīja 0.93% no Zviedrijas IKP. 2/3 šīs palīdzības tika novirzītas divpusējās un 1/3 daudzpusējās attīstības sadarbības ietvaros.²²⁷ 2008.gadā šis apjoms bija jau 3.39 miljardi eiro (4.73 miljardi ASV dolāru) jeb 0.98% no IKP.²²⁸ 2009.gadā Zviedrijas attīstības palīdzības kopapjoms ir nedaudz krities, ņemot vērā ekonomikas recesiju pasaulē, un sastāda aptuveni 3.264 miljardus eiro (33.863 miljardi zviedru kronu) jeb 1% no Zviedrijas IKP, taču jāņem vērā, ka šajā apjomā ir iekļauti arī attīstības sadarbībā iesaistīto institūciju administrēšanas izdevumi un atbalsta līdzekļi Austrumeiropas valstīm,²²⁹ kuras nav klasificējamās kā attīstības valstis ar augstu nabadzības līmeni.

Attiecībā uz palīdzības saņēmējiem jānorāda, ka Zviedrija atbilstoši ANO rekomendācijām ir stingri noteikusi, cik liela oficiālās attīstības palīdzība daļa tiek novirzīta pašām nabadzīgākajām valstīm, proti, šī daļa veido vismaz 0.25% no Zviedrijas IKP.²³⁰ Attiecībā uz absolūto palīdzības lieluma jānorāda, ka šai valstu grupai tas kopš 2001.gada, kad sastādīja 233.08 miljonus eiro (325.66 miljoni ASV dolāru), ir pieaudzis vismaz divas reizes un 2007.gadā jau veidoja 535.72 miljonus eiro (748.5 miljoni ASV dolāru). Turklāt, daļēji Zviedrijas attīstības palīdzības saņēmējvalstis pēc ienākumu līmeņa, tieši pašas nabadzīgākās valstis regulāri ir saņēmušas lielāku atbalstu nekā citas valstis.²³¹

Aplūkojot Zviedrijas attīstības palīdzības sadalījumu pa sektoriem, jāmin, ka lielākā palīdzības daļa kopš 2001.gada ir novirzīta sociālās infrastruktūras attīstībai un sabiedrisko

²²⁵ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, pp. 56,71

²²⁶ Turpat, p. 56

²²⁷ Multilateral and Bilateral Development Cooperation. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).

²²⁸ Organisation for Economic Co-operation and Development. StatExtracts. ODA by Donor. stats.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development statistikas mājaslapa; aplūkota 22.04.2009.).

²²⁹ Ministry for Foreign Affairs. Fact Sheet on the Swedish Government's Budget Bill for 2009. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 13.04.2009.).

²³⁰ Government Bill 2002/03:122. Shared Responsibility: Sweden's Policy for Global Development. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 16.04.2009.).

²³¹ Organisation for Economic Co-operation and Development. StatExtracts. ODA by Donor. stats.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development statistikas mājaslapa; aplūkota 22.04.2009.).

pakalpojumu nodrošināšanai, kas ietver, piemēram, izglītības un veselības aprūpes sistēmu sakārtošanu. Kopš 2006.gada otrs pēc ieguldīto līdzekļu apjoma ir ražošanas sektors, sniedzot palīdzību lauksaimniecības, zivsaimniecības un arī industriālās ražošanas veicināšanai attīstības valstīs. Līdz ar to kopš 2006.gada tikai trešajā vietā ir ekonomikas infrastruktūras attīstība un pakalpojumu nodrošināšana, kas laika periodā no 2001.-2006.gadā bija otra lielākā palīdzības saņēmējgrupa.²³²

Būtiska nozīme Zviedrijas sniegtās attīstības palīdzības kontekstā ir arī *Swedfund*, kurš laika periodā no 1979.-2008.gadam bija investējis līdzekļus vairāk nekā 200 uzņēmumos, kas atrodas vairāk nekā 60 pasaules valstīs. 2008.gadā šī institūcija sadarbojās ar 71 uzņēmumu, investējot to darbībā kopumā aptuveni 128.19 miljonus eiro (1.33 miljardi zviedru kronu).²³³

Saistībā ar Zviedrijas daudzpusējo attīstības sadarbību jānorāda, ka, piemēram, 2005.gadā Zviedrija ieguldīja 144.58 miljonus eiro (1.5 miljardi zviedru kronu) ES attīstības sadarbības politikas īstenošanai, vienu daļu ieguldot ES budžetā un otru daļu – Eiropas Attīstības fondā.²³⁴ Šis apjoms gan ir palielinājies, jo, piemēram, laika periodam no 2008.-2013.gadam Zviedrijas ieguldījums Eiropas Attīstības fondā veido aptuveni 621 miljonu eiro jeb 2.74% no šī fonda kopējā budžeta attiecīgajam periodam.²³⁵ Līdz ar to ir redzams, ka Zviedrijai tāpat kā jau aplūkotajai Apvienotajai Karalistei un Francijai ir būtiska līdzdalība daudzpusējā attīstības sadarbībā un ietekmes nostiprināšana ES šīs politikas veidošanā un īstenošanā ar sniegto ieguldījumu palīdzību.

Kopumā Zviedrija daudzpusējai attīstības sadarbībai 2005.gadā veltīja 791.58 miljonus eiro (1.106 miljardi ASV dolāru), 2007.gadā 1.01 miljardu eiro (1.407 miljardi ASV dolāru), bet 2008.gadā jau 1.073 miljardus eiro (1.499 miljardi ASV dolāru),²³⁶ kas liecina par Zviedrijas vēlmi uzlabot savu pozīciju šajā jomā starptautiskajā vidē.

Īstenotās politikas novērtēšana

2003.gada Valdības bills „Dalītā atbildība: Zviedrijas politika globālai attīstībai” nosaka, ka valdībai vienu reizi gadā ir jāiesniedz parlamentam atskaites ziņojums par sasniegtajiem rezultātiem un progresu globālās attīstības, tai skaitā attīstības sadarbības, politikas īstenošanā. Tāpat šī bila ietvaros valdība ir apņēmusies nodrošināt novērtējuma veikšanu par

²³² Organisation for Economic Co-operation and Development. StatExtracts. ODA by Donor. stats.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development statistikas mājaslapa; aplūkota 22.04.2009.).

²³³ Swedfund. Sustainability Report 2008. Stockholm, p. 17. www.swedfund.se (Swedfund mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).

²³⁴ Ministry for Foreign Affairs. Development Cooperation in the EU. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).

²³⁵ The EU's Development Cooperation. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).

²³⁶ Organisation for Economic Co-operation and Development. StatExtracts. ODA by Donor. stats.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development statistikas mājaslapa; aplūkota 22.04.2009.).

Zviedrijas sniegumu MDG's īstenošanas veicināšanā un rezultātiem palīdzības apjoma palielināšanā, balstoties uz starptautisko donoru vienošanos 2002.gadā, Monterejā notikušās konferences laikā, kā arī sadarbībā ar citiem palīdzības sniedzējiem un šīs palīdzības saņēmējiem izvērtēt iekšējo un ārējo darbību ietekmi uz nabadzības mazināšanu konkrētos attīstības valstu reģionos un valstīs. Šo novērtējumu īstenošanai valdība plānoja izveidot atsevišķu neatkarīgu institūciju.²³⁷

Kopš 2006.gada Zviedrijas attīstības sadarbības politikas īstenošanas novērtēšana ir nodota valsts finansētai institūcijai – Zviedrijas Attīstības novērtēšanas aģentūrai (*Swedish Agency for Development Evaluation - SADEV*). SADEV tāpat kā šāda veida citu valstu institūciju mērķis ir paaugstināt Zviedrijas attīstības sadarbības politikas efektivitāti, sniedzot priekšlikumus pastāvošo problēmu novēršanai un uzlabojumu veikšanai.²³⁸

Par to, ka Zviedrijai ir būtiska attīstības sadarbības politikas uzlabošana liecina arī fakts, ka 2007.gadā *Swedfund* izveidoja speciālu novērtēšanas grupu (*Peer Review Group*), kuras uzdevums ir izvērtēt fonda sniegto investīciju ietekmi.²³⁹ Jānorāda, ka Francijas gadījumā šāda atsevišķu attīstības sadarbībā iesaistīto institūciju novērtēšana nav vērojama, savukārt Apvienotajā Karalistē par šo politikas jomu ir atbildīga tikai viena institūcija, līdz ar to šajā gadījumā nav iespējams to salīdzināt ar Zviedriju.

Tādējādi ir iespējams secināt, ka arī Zviedrija līdzīgi kā Apvienotā Karaliste un Francija piešķir lielu nozīmi attīstības sadarbības politikai, turklāt dara to citu motīvu, nevis koloniālo saišu vadīta, kā tas ir lielā mērā vērojams britu un franču gadījumā. Arī Zviedrija tāpat kā abas pārējās aplūkotās valstis laika gaitā ir ieviesusi pārmaiņas attīstības sadarbības jomā, turklāt noteiktos gadījumos it panākusi arī citas valstis un starptautiskās organizācijas pieņemt Zviedrijai būtiskos mērķus un prioritātes, piemēram, ilgtspējīgas attīstības veicināšanu vai nepieciešamību reformēt ES Kopējo lauksaimniecības politiku.

Lai izceltu Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas attīstības sadarbības priekšrocības un trūkumus salīdzinošajā perspektīvā, nākamajā darba apakšnodaļā tiks sniegts šīs politikas izvērtējums.

²³⁷ Government Bill 2002/03:122. Shared Responsibility: Sweden's Policy for Global Development. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 16.04.2009.).

²³⁸ About the Agency www.sadev.se (Swedish Agency for Development Evaluation mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).

²³⁹ Swedfund. Sustainability Report 2008. Stockholm, p. 3. www.swedfund.se (Swedfund mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).

2.4. Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas attīstības sadarbības politikas vērtējums

Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējās attīstības sadarbības politikas vērtējums tiks sniegts attiecībā uz tās vēsturisko attīstību, institucionālā mehānisma ietekmi uz šīs politikas īstenošanu, izvirzītajiem mērķiem un prioritātēm, sniegtās palīdzības kvantitatīvajiem rādītājiem un izveidoto īstenotās attīstības sadarbības politikas novērtēšanas mehānismu.

Būtiski norādīt, ka, izvērtējot donoru īstenoto attīstības sadarbības politiku, ir grūti izdalīt katra atsevišķā donora ieguldījumu attīstības valstu iedzīvotāju labklājības celšanā un nabadzības mazināšanā, ņemot vērā, ka bieži sastopama ir situācija, kad vienā attīstības valstī vienlaicīgi darbojas vairāki donori – ne tikai atsevišķas valstis, bet arī starptautiskās organizācijas un finanšu institūcijas, līdz ar to šī darba ietvaros netiks atsevišķi pa reģioniem un konkrētām valstīm aplūkoti dati par sasniegto progresu attīstības valstu nabadzības mazināšanā un iedzīvotāju labklājības veicināšanā, kas ietver, piemēram, IKP pieauguma rādītājus vai Tautas attīstības indeksu.

Turpmāk šīs darba apakšnodaļas ietvaros tiks sniegts atsevišķs izvērtējums par katras aplūkotās valsts attīstības sadarbības politiku.

Apvienotā Karaliste

Britu attīstības sadarbības politikai ir samērā senas saknes, kas saistītas ar valsts kā koloniālās lielvaras pagātni. Apvienotā Karaliste arī pēc bijušo koloniju neatkarības iegūšanas ir centusies tām sniegt īpašu atbalstu, lai saglabātu savu ietekmi un tirdzniecības saites. Sākotnējā attīstības posmā britu attīstības sadarbības politika lielā mērā bija balstīta uz pašu britu, īpaši ekonomiskajām, interesēm, piesaistot palīdzības sniegšanu preču tirdzniecībai ar attīstības valstīm, kas tika atzīta par neētisku un pat pretlikumīgu tikai 21.gadsimta sākumā, lai gan briti to sekmēja jau kopš 1920.gadu beigām.

Laika gaitā Apvienotās Karalistes attīstības sadarbības politikas principi un mērķi ir mainījušies starptautiskās politikas dienas kārtības jautājumu aktualitātes ietekmē, īpaši izdalāma šajā kontekstā ir ANO Tūkstošgades deklarācijas pieņemšana, kas guva plašu starptautisko rezonansi, par attīstības sadarbības virsmērķi nosakot MDG's sasniegšanu un novirzot fokusu tieši uz nabadzības mazināšanas nepieciešamību. Arī briti tāpat kā liela daļa citu starptautisko donoru pieņēma šo virsmērķi un fokusu. Tomēr arī Apvienotā Karaliste pati ir noteikusi starptautisko dienas kārtību attīstības sadarbības kontekstā, dažādu augsta līmeņa starptautisko konferenču un forumu ietvaros un savu prezidentūru laikā starptautiskajās

organizācijās aktualizējot tieši britiem būtiskus jautājumus. Šo ietekmi starptautiskajā vidē nodrošina arī Apvienotās Karalistes politiskās sistēmas uzbūve, kas sniedz premjeram ļoti lielu ietekmi un noteicošo pozīciju arī attiecībā uz britu ārpolitikas veidošanu bez nepieciešamības konsultēties ar citu politisko partiju pārstāvjiem.

Savu ietekmi gan divpusējā, gan daudzpusējā attīstības sadarbībā Apvienotā Karaliste cenšas nostiprināt, ne tikai samērā regulāri pieņemot jaunus politikas plānošanas dokumentus un papildinot savas prioritātes, bet arī pastāvīgi palielinot savas sniegtās attīstības palīdzības apjomus, kas 2006.gadā jau sastādīja vairāk nekā 6 miljardus eiro un ierindoja Apvienoto Karalisti 1.vietā ES dalībvalstu vidū pēc šī rādītāja.²⁴⁰ 2007.gadā briti šo pozīciju gan zaudēja, tomēr vietu pirmajā trijniekā ES dalībvalstu vidū saglabāja. Tomēr, neskatoties uz lielo sniegtās palīdzības apjomu, kā norāda Ovens Barders (*Owen Barder*), Apvienotās Karalistes attīstības sadarbības politikā viena no būtiskākajām problēmām ir cenšanās darīt pārāk daudz un pārāk daudzās valstīs, kas mazina sniegtās palīdzības lietderīgumu.²⁴¹

Saistībā britu attīstības sadarbības institucionālo mehānismu ir jāmin O.Bardera secinājumu, kā lielākais ieguldījums šīs politikas attīstībā ir vienas institūcijas, proti, DFID, izveidošana, kas ir atbildīga par visu Apvienotās Karalistes sniegto attīstības palīdzību, tādējādi samazinot administratīvās izmaksas atsevišķu struktūru uzturēšanā un veicinot vienotas politikas īstenošanu. DFID priekšrocība ir arī tai piešķirtās pilnvaras ietekmēt citu valsts pārvaldes institūciju politiku veidošanu un īstenošanu, kas ir saistītas ar attīstības jautājumiem. O.Barders kā pozitīvu iezīmi izdala arī DFID spēju izveidot līdz šim, izņemot atsevišķus gadījumus (piemēram, iepriekš minēto „British Aerospace” lietu), veiksmīgu sadarbību ar citām attīstības sadarbībā iesaistītajām institūcijām gan vietējā, gan starptautiskā mērogā.²⁴²

Apvienotās Karalistes novērtēšanas institūcijas EvD veiktajā novērtējuma ziņojumā par 2007./08.gadu kā DFID darbības labākie sasniegumi tika arī izdalīti: inovatīvu pieeju un jaunu palīdzības instrumentu izmantošana; palīdzības programmu ietvaros sniegtā budžeta atbalsta izlietošana sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšanai izglītībā, veselības aprūpē un HIV/AIDS jomā; konfliktu novēršana un miera uzturēšana; efektīvas sadarbības veidošana ar citām daudzpusējās un divpusējās attīstības sadarbības institūcijām; attīstības valstu nacionālo statistikas sistēmu izveide; Parīzes deklarācijas principu pildīšana un citu donoru veicināšana darīt to pašu, kā rezultātā 2008.gadā, Akrā, Ganā, tika parakstīta atkārtota vienošanās no starptautisko palīdzības sniedzēju puses Parīzes deklarācijā noteikto principu iedzīvināšanai;

²⁴⁰ European Commission. EU Donor Atlas 2008. EU Aid Resources. fs2.bbj.it/# (EU Donor Atlas 2008 mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

²⁴¹ Barder, O. Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience. 2005, Working Paper no.70, p. 28. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).

²⁴² Turpat, pp. 28-30

darbinieku profesionalitātes un darbības elastīguma sekmēšana; starptautiskās attīstības sadarbības reformu vadīšana; lēmumu pieņemšanas decentralizācija, šajā procesā arvien vairāk iesaistot attīstības valstis; kā arī sniegtā finansējuma lietderīga izmantošana. Savukārt kā jomas, kurās DFID nepieciešami uzlabojumi, norādītas: vienotu lēmumu pieņemšanas ātrums un efektivitāte; stratēģiskā plānošana, iesaistot ne tikai attīstības valstu valdības, bet arī pilsonisko sabiedrību un balstoties uz ilgtermiņa analīzi, nevis īstermiņa kontekstu; darbības izvērtēšana, izmantojot adekvātus kritērijus un pievēršoties tiem rādītājiem, kas ir būtiski attīstības valstīm, nevis britu sabiedrībai; kā arī caurredzamības, uzticamības un paredzamības nodrošināšana.²⁴³

Attiecībā uz īstenotās attīstības sadarbības politikas novērtēšanu jānorāda arī V.Īsterlija izdarītais secinājums, ka salīdzinājumā ar citām valstīm Apvienotā Karaliste īsteno plašāku un neatkarīgāku savas attīstības sadarbības novērtēšanu,²⁴⁴ kas ir vērtējams pozitīvi, ņemot vērā, ka novērtēšanas rezultāti ļauj apzināt līdz šim, iespējams, neievērotu trūkumus un regulāri pilnveidot politikas veidošanas un īstenošanas mehānismu.

Saistībā ar palīdzības rezultātīvajiem rādītājiem DFID ikgadējā progresa ziņojumā par 2008.gadu, kas tika iesniegts Apvienotās Karalistes parlamentam, tika norādīts, ka veiksmīgu projektu īstenošanā DFID rādītājs vidēji ir uzlabojies par 5% salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, sasniedzot 80% līmeni,²⁴⁵ proti, ir panākts, ka 80% DFID realizēto projektu ir uzskatāmi par veiksmīgiem, tomēr, ņemot vērā, ka šo projektu veiksmē ir atkarīga arī no citu donoru aktivitātēm, minētais rādītājs nevar tikt saistīts tikai ar DFID nopelniem un līdz ar to nav uzskatāms par objektīvu.

Īstenošanās attīstības sadarbības kontekstā ir būtiski aplūkot arī Globālās attīstības centra (*Center for Global Development*) reitingu, kas tiek publicēts katru gadu kopš 2003.gada, par industriāli attīstīto valstu ieguldījumu attīstības veicināšanā, mērot to pēc rādītājiem sniegtās palīdzības, tirdzniecības, investīciju, migrācijas, apkārtējās vides, drošības un tehnoloģiju jomās. 2008.gadā Apvienotā Karaliste starp 22 analizētajām valstīm²⁴⁶ tika ierindota 6.vietā. 2008.gadā britu labākie rādītāji bija investīciju un apkārtējās vides jomā, savukārt sliktākie – migrācijas un tehnoloģiju jomā. Šis reitings kopumā norāda gan uz kāpumiem un kritumiem, gan zināmu stagnāciju britu attīstības sadarbības politikā, jo 2003.gadā Apvienotā Karaliste

²⁴³ Head of Evaluation. Independent Evaluation in DFID: Annual Report 2007/08, pp. 2-25. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

²⁴⁴ Easterly, W. *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done so Little Good*. New York, London: Penguin Books, 2006, p. 201

²⁴⁵ Department for International Development. Annual Report 2008, p. 6. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).

²⁴⁶ Apvienotā Karaliste, ASV, Austrālija, Austrija, Beļģija, Dānija, Dienvidkoreja, Francija, Grieķija, Itālija, Īrija, Japāna, Jaunzēlande, Kanāda, Nīderlande, Norvēģija, Portugāle, Somija, Spānija, Šveice, Vācija, Zviedrija.

šajā reitingā kopā ar Austriju atradās 7.vietā, 2004.gadā – 6.vietā, 2005.gadā – 5.vietā, 2006.gadā kopā ar Jaunzēlandi – arī 5.vietā, bet 2007.gadā jau nokrita uz 10.vietu kopā ar Austrāliju.²⁴⁷

Kopumā līdz ar to ir iespējams secināt, ka Apvienotajai Karalistei attīstības sadarbība ir būtiska ārpolitikas joma, kas regulāri tiek papildināta un pilnveidota atbilstoši notikumiem globālajā vidē un vēlmei mazināt attīstības valstu problēmas, vienlaicīgi aktualizējot arī sev aktuālus jautājumus, piemēram, klimata pārmaiņu radīto negatīvo ietekmi. Tomēr jāuzsver arī, ka, neskatoties uz ilgstošo šīs politikas attīstību, tās ietvaros tomēr vēl aizvien ir saskatāmi noteikti trūkumi, kas kavē Apvienoto Karalisti pilnībā realizēt visu tās potenciālu attīstības sadarbības jomā, ņemot vērā tās ietekmi pasaules politikā un ekonomikā.

Francija

Kā jau tika norādīts iepriekš, arī Francijas tāpat kā Apvienotās Karalistes attīstības sadarbības politika attīstījās tās koloniālās vēstures vadīta, turklāt atšķirībā no britiem atsevišķas attīstības sadarbības prioritātes laika gaitā nemaz nav mainījušās un ir palikušas tādas pašas kā sākumā, piemēram, palīdzības sniegšanā noteiktais pamatfokuss uz Āfriku, novirzot tās iedzīvotāju labklājības veicināšanai 2/3 no kopējā oficiālās divpusējās attīstības palīdzības apjoma, un kultūras daudzveidības saglabāšanas veicināšana, ietverot atbalstu franču valodas apmācībai.

Francijas attīstības sadarbības kontekstā ir būtiski izcelt tās 1998.gadā izveidoto Prioritārās solidaritātes zonu, ka nosaka, kuras valstis būs galvenās ārējās palīdzības saņēmējas, turklāt papildus jautājumus nerada arī fakts, ka lielākā daļa šo valstu atrodas Āfrikā. ZSP atbalsta projektu īstenošanai pat tika izveidota atsevišķa institūcija – Prioritārās solidaritātes fonds, kas savā darbībā specializējas tikai uz ZSP valstīm. Apvienotās Karalistes un Zviedrijas gadījumā šāda atsevišķu valstu izcelšana attīstības sadarbības politikas ietvaros nav saskatāma, lai gan arī tās kā būtisku prioritāti izdala Āfrikas attīstības veicināšanu.

Neskatoties uz vēsturisko tradīciju lielo nozīmi franču divpusējās attīstības sadarbībā, starptautiskās politikas dienas kārtības maiņas ietvaros arī Francija, lai nezaudētu savu ietekmi starptautiskajā līmenī, ir ieviesusi izmaiņas savās prioritātēs, piemēram, noteikusi par tādu MDG's īstenošanu līdz 2015.gadam, kā arī izvirzījusi jaunas prioritātes kā sabiedrisko pakalpojumu pieejamība globālā mērogā, ko no Francijas ir pārņēmuši arī citi starptautiskie donori. Saistībā ar Francijas attīstības sadarbības politikas prioritātēm ir jāuzsver arī tajās iekļautā migrācija, kas tradicionāli Francijai ir bijis ļoti sensitīvs jautājums, līdz ar to

²⁴⁷ The Commitment to Development Index. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

demonstrējot politisko gribu šo nostāju mainīt atbilstoši globālajai situācijai. Tomēr ar politisko gribu vien ir par maz, ir nepieciešams arī īstenot noteiktās aktivitātes, ko lēnām Francija dara, 2007.gadā izveidojot Imigrācijas, integrācijas, nacionālās identitātes un līdzattīstības ministriju un aktīvi atbalstot Eiropas Imigrācijas pakta pieņemšanu.

OECD DAC 2008.gada izvērtējumā, kas katrai DAC dalībvalstij tiek veikts reizi 4 vai 5 gados, kā Francijas attīstības sadarbības politikas pozitīvā iezīme tiek izdalīta jaunu, inovatīvu pieeju attīstīšana finanšu ieguvē un starptautiskās kopienas mobilizēšanā darīt to pašu, piemēram, 2006.gadā Francija noteica starptautisko solidaritātes nodokli avio biļetēm, kura ieņēmumi tiek novirzīti UNITAID medikamentu iegādei attīstības valstu vajadzībām. Saistībā ar nepilnībām tiek norādīts, ka Francijai ir nepieciešams pilnveidot savu stratēģisko pieeju attīstības sadarbībai un nodrošināt, ka palīdzība tiek sniegta, vadoties no skaidri noteiktiem mērķiem un primārā fokusa uz nabadzības mazināšanu. Francija tiek aicināta sekmēt lielāku ģeogrāfisko koncentrāciju uz pašām nabadzīgākajām un vājajām valstīm, lai paaugstinātu attīstības sadarbības politikas ietekmes līmeni, kā arī optimizēt institucionālo mehānismu, nosakot stingru mandātu sadalījumu starp politikas veidošanā un īstenošanā iesaistītajām struktūrām, izveidojot vienu centrālo institūciju, kas būtu atbildīga tikai par palīdzības sniegšanu un pieņemot vienotu palīdzības sniegšanas stratēģiju, jo, neskatoties uz veiktajām institucionālajām reformām, vēl aizvien nav izveidota skaidra starpministriju sadarbības struktūra. Tāpat tiek uzsvērta nepieciešamība veicināt franču sabiedrības izpratni par attīstības sadarbības nozīmi, piemēram, sekmējot attiecīgu izglītības programmu izveidošanu, uzlabot darbības novērtēšanas sistēmu, kā arī īstenot politikas īstenošanā iesaistīto struktūru cilvēkresursu plānošanu un to kvalifikācijas celšanu.²⁴⁸

Francijas attīstības sadarbības politikas institucionālā mehānisma kontekstā arī jānorāda, ka šis mehānisms padara konkrētās politikas īstenošanu centralizētu, nevis tiek veicināta decentralizācija, kā tas ir Apvienotās Karalistes gadījumā. Attīstības sadarbības politikas centralizācija var radīt problēmas tajos gadījumos, kad Francijas prezidents un premjers pārstāv atšķirīgas politiskās partijas. Ja starp viņiem rastos nesaskaņas, viņi var censties veicināt iekšējus konfliktus starp ministrijām, kuras ir atbildīgas par attīstības sadarbības politikas īstenošanu, kā rezultātā CICID kā starpministriju institūcijas darbības produktivitāte var tikt mazināta, starpministriju sadarbība traucēta un nepieciešamo uzlabojumu īstenošana kavēta. Jāuzsver arī, ka tik daudzu institūciju iesaistīšanās attīstības sadarbībā ir dārga, ņemot

²⁴⁸ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, pp. 11-40. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

vērā to uzturēšanas izdevumus, turklāt šie līdzekļi varētu tikt izmantot mērķtiecīgāk, novirzot tos tieši attīstības valstu labklājības sekmēšanai.

No iesaistītajām institūcijām tieši AFD ir plašākās pilnvaras Francijas attīstības sadarbības politikas īstenošanā, tomēr jāatceras, ka AFD savu darbību regulāri ir nepieciešams saskaņot ar Francijas vēstnieku attiecīgajā valstī, Ārlietu un Eiropas lietu ministriju un Ekonomikas, finanšu un nodarbinātības ministriju, līdz ar to būtiski ierobežojot AFD spējas operatīvi rīkoties un nepieciešamības gadījumos patstāvīgi pieņemt lēmumus.

2006.gada pārskatā par Parīzes deklarācijas monitoringu (*2006 Survey on Monitoring the Paris Declaration*) tika norādīts, ka Francija ir orientējusies uz attīstības valstu pārvaldes kapacitātes paaugstināšanu, lai nodrošinātu veiksmīgu palīdzības izmantošanu, un starptautisko donoru savstarpējās koordinācijas sekmēšanu, aktīvi atbalstot ES Rīcības kodeksa par pienākumu sadali attīstības politikā (*EU Code of Conduct on Division of Labour in Development Policy*) izstrādi, kas tika pieņemts 2007.gada maijā. Taču arī šajā novērtējumā tiek norādīts, ka Francijai ir nepieciešama spēcīgāka politiskā griba, lai īstenotu Parīzes deklarācijā noteiktos principus attiecībā uz regulāciju, kas pašlaik ir par daudz sadrumstalota starp atsevišķām institūcijām, un harmonizāciju, jo šobrīd Francijas tāpat kā Apvienotās Karalistes attīstības sadarbības politika ir vērsta uz pārāk daudzām valstīm un sektoriem vienlaicīgi, kā arī lai sagatavotu un realizētu rīcības plānu šīs deklarācijas ieviešanai.²⁴⁹

Francijas sniegtās attīstības palīdzības kvantitatīvo rādītāju kontekstā jāuzsver, ka kopš 2000.gada šīs palīdzības apjoms ir pieaudzis un kopš 2002.gada arī Francija tāpat kā Apvienotā Karaliste ir apņēmusies sasniegt 0.7% no valsts IKP attīstības sadarbībai novirzīto līdzekļu apjomā līdz 2015.gadam. Līdz 2007.gadam Francija bija noteikusi mērķi sasniegt 0.5% no IKP apmēra, taču to neīstenoja, kas liecina par īstenoto darbību neatbilstību norādītajiem principiem un tādējādi zināmā mērā ļauj apšaubīt Francijas kā uzticama donora vietu starptautiskajā vidē.

Attiecībā uz Francijā pastāvošajām iespējām attīstības sadarbības politikas novērtēšanā ir būtiski minēt, ka šāda prakse Francijas gadījumā ir salīdzinoši jauna un tai nav tik dziļi nostiprinājušās tradīcijas kā Apvienotajā Karalistē. Līdz ar to ir skaidrs, ka pagaidām izveidotais novērtēšanas mehānisms vēl nav sniedzis vēlamus rezultātus un Francija pamatā vadās no starptautisko organizāciju veiktajos attīstības sadarbības novērtējumos ietvertajiem priekšlikumiem un norādēm.

²⁴⁹ Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008, pp. 18-60. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).

Saistībā ar Francijas īstenoto attīstības sadarbības politiku jānorāda, ka Globālās attīstības centra 2008.gada reitingā par ieguldījumu attīstības veicināšanā Francija starp 22 valstīm ir ierindota tikai 16.vietā, tātad par 10 vietām zemāk kā Apvienotā Karaliste. Labākie rādītāji Francijai 2008.gadā bija tehnoloģiju un apkārtējās vides jomā, taču pārlicinoši zemākie – drošības jomā, pārējos rādītājos, t.sk. migrācijas jomā, Francija starp aplūkotajām valstīm atradās aptuveni pa vidu. Attiecībā uz iepriekšējo gadu reitingiem jāmin, ka 2003.gadā Francija kopā ar Šveici atradās 13.vietā, 2004.gadā – 14.vietā, 2005.gadā – atkal 13.vietā, 2006.gadā – 14.vietā un 2007.gadā – 15.vietā.²⁵⁰ Salīdzinājumam var minēt, ka Apvienotās Karalistes sliktākais rādītājs ir bijusi 10.vieta 2007.gadā.

Līdz ar to ir redzams, ka kopumā Francijas attīstības sadarbības politikā ir vērojamas konstantas problēmas, kuras, neskatoties uz valdības īstenotajām reformām, pagaidām nav tikušas mazinātas, pat drīzāk otrādi, balstoties uz Globālās attīstības centra datiem, var secināt, ka to izpausme katru gadu kļūst arvien negatīvāka un parādās arī citas problēmas. Tomēr, neskatoties uz to, Francija turpina saglabāt savu ietekmi starptautiskā mērogā attīstības valstu kritiskās situācijas uzlabošanas jomā un cenšas īstenot praksē arī citu aktoru sniegtās rekomendācijas īstenotās politikas uzlabošanai, par ko daļēji liecina arī realizētās institucionālās reformas.

Zviedrija

Vēsturiskās attīstības kontekstā Zviedrijas attīstības sadarbības politika, kā jau tas tika minēts iepriekš, būtiski atšķiras no Apvienotās Karalistes un Francijas gadījumiem tās kā koloniālās lielvaras pagātnes saišu neesamībā. Līdz ar to arī Zviedrijas palīdzības saņēmējvalstis netika noteiktas, balstoties uz šādu vēsturisko pieredzi. Būtībā tas ļauj arī vērtēt Zviedriju kā unikālu gadījumu, ņemot vērā tās vēlmi palīdzēt citu valstu attīstības veicināšanā bez iepriekšējas sadarbības saiknes izveidošanās.

Zviedrijas institucionālais mehānisms divpusējās attīstības sadarbības politikas veidošanai un īstenošanai atšķiras no Apvienotās Karalistes, kur to veic viena centrālā institūcija, un Francijas, kur šīs funkcijas ir sadalītas starp virkni dažādu institūciju un to struktūrvienību. Zviedrijas gadījumā tās ir trīs galvenās institūcijas – Ārlietu ministrija, Sida un *Swedfund*, kuru funkcijas ir nodalītas. Praksē gan bieži šīs institūcijas savstarpēji sadarbojas un savā darbībā balstās uz Valdības bilos noteiktajiem principiem un prioritātēm. Jānorāda, ka Zviedrijas gadījumā valdība ir pieņēmusi pozīciju, ka tā kopumā, nevis kāda atsevišķa ministrija ir atbildīga par Zviedrijas attīstības sadarbības politikas īstenošanu, tādējādi norādot

²⁵⁰ The Commitment to Development Index. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

uz šīs politikas būtisko lomu valsts ārpolitikā. Dažādu ministriju iesaistīšanās attīstības sadarbības politikas veidošanā un īstenošanā gan tiek veicināta arī Apvienotajā Karalistē un Francijā, tomēr to valdības nav pieņēmušas šādu nostāju un principu.

Saistībā ar Zviedrijas attīstības sadarbības politikas prioritātēm jāuzsver tās ilgstošā orientācija uz ilgtspējīgas attīstības veicināšanu un nabadzīgo cilvēku labklājības uzlabošanu. Pat ekonomiskās izaugsmes jomā tiek ietverta nepieciešamība nodrošināt apkārtējās vides aizsardzību un ilgtspējīgu dabas resursu izmantošanu. Salīdzinoši jaunāka ir Zviedrijas pievēršanās starptautisko daudzpusējās attīstības sadarbības institūciju, piemēram, ANO, un to politiku kā ES Kopējās lauksaimniecības politiku reformēšanas veicināšanai, lai tās pielāgotu mūsdienu situācijai un padarītu attīstības valstis vienlīdzīgākas institūciju veidošanā un politiku principu noteikšanā un īstenošanā. Šajā gadījumā Zviedrija atšķiras no Apvienotās Karalistes un Francijas, kuras tikai virspusēji un netieši norāda uz šādu reformu nepieciešamību, turklāt jāuzsver, ka ES Kopējās lauksaimniecības politikas reformas viens no lielākajiem pretiniekiem ir tieši Francija, līdz ar to norādot uz Zviedrijas un Francijas pretējo nostāju un iespējamajām nesaskaņām šajā jautājumā, ņemot vērā, ka ES šobrīd veic izvērtējumu par šīs reformas īstenošanas iespējām un ir izteikusi vēlmi to jau drīzumā uzsākt.

Kvantitatīvo rādītāju sakarā Zviedrija arī izceļas citu donorvalstu un donororganizāciju vidū, sniegtās oficiālās palīdzības apjomā vidēji sasniedzot virs 0.9% no IKP un atsevišķos gadījumos pat 1% no IKP, kas ir Zviedrijas noteiktais mērķis jau kopš 1968.gada, tātad vēl pirms ANO 1970.gadā pieņēma mērķi nodrošināt 0.7% no IKP sniegtās oficiālās attīstības palīdzības apjomā. Absolūtajos skaitļos Zviedrijas pozīcija gan nav tik pārliecinoša un ir iespējams to pat iedalīt pie vidējiem donoriem, šajā ziņā ievērojami atpaliekot no Apvienotās Karalistes un Francijas. Zviedrija šo statusu labi apzinās, līdz ar to īpaši pievēršas savas ietekmes nostiprināšanai daudzpusējās attīstības sadarbības organizācijās un dažādu augsta līmeņa pasākumu rīkošanai un līdzdalībai tajos, aktīvi paužot savu atbalstu ilgtspējīgai attīstībai un cilvēktiesību un dzimumu līdztiesības ievērošanai un gūstot arī citu iesaistīto aktoru atsaucību šajos jautājumos.

Arī Zviedrija tāpat kā Apvienotā Karaliste tiek vērtēta pozitīvi īstentās savas attīstības sadarbības politikas novērtēšanas kontekstā, piemēram, R.Ridels norāda, ka Zviedrijai šajā ziņā ir ilgstošāka pieredze nekā citām valstīm, t.sk. Francijai, un ka tā cenšas ņemt vērā novērtējumos norādītos ieteikumus attīstības sadarbības uzlabošanai.²⁵¹ Būtiski arī uzsvērt, ka Zviedrija ir izveidojusi īpašas novērtēšanas struktūras atsevišķu attīstības sadarbībā iesaistīto institūciju darbības kvalitātes un rezultativātes izvērtēšanai, kas norāda uz centieniem īstenot

²⁵¹ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, p. 168

noteikto mērķi, ka „Zviedrijas attīstības sadarbību ir jāraksturo kvalitātei, procesa un rezultātu efektivitātei”.

Zviedrijas īstenotā attīstības sadarbības politika kopš 2003.gada ir uzlabojusies, par ko liecina Globālās attīstības centra 2008.gada reitings, kurā par ieguldījumu attīstības veicināšanā Zviedrija starp 22 valstīm kopā ar Norvēģiju ir ierindota augstajā 2.vietā, atpaliekot tikai no Nīderlandes, apsteidzot Apvienoto Karalisti un ievērojami izvirzoties priekšā Francijai. Iepriekšējo gadu reitingos Zviedrijas pozīcija ir bijusi šāda: no 2003.-2005.gadam – 3.vieta, bet 2006. un 2007.gadā – 4.vieta, kas arī šajā gadījumā ir augstāka nekā Apvienotajai Karalistei un Francijai. Labākie rādītāji 2008.gadā Zviedrijai bija ārējās palīdzības jomā, kurā Zviedrijai ir augstākais rezultāts visu analizēto valstu vidū, tāpat labi rādītāji bija migrācijas jomā, bet zem valstu vidējā – tehnoloģiju, drošības un apkārtējās vides jomā,²⁵² kas pēdējā jautājuma sakarā ir pārsteidzoši, ņemot vērā Zviedrijas pozicionēšanos kā ilgtspējīgas attīstības veicinātājam un apkārtējās vides degradācijas mazinātājam pasaules mērogā. Līdz ar to gan tomēr var secināt, ka Zviedrijas īstenotā attīstības sadarbības politika attiecīgajā laika posmā kopumā ir bijusi veiksmīga, neskatoties uz nelielajiem kritumiem reitingā no 2006.-2007.gadam.

Tādējādi var secināt, ka Zviedrija attīstības sadarbības politikas kontekstā ievērojami atšķiras no Apvienotās Karalistes un Francijas, kurām savstarpēji ir diezgan daudz līdzību, ņemot vērā to vēsturisko attīstību. Tas gan nenozīmē, ka Zviedrijai līdz ar to šajā jomā ir mazāk sasniegumu, tieši pretēji tā, piemēram, daudz aktīvāk par Franciju ir centusies ieņemt būtisku vietu starptautisko donoru vidū un ir regulāri uzlabojusi savas īstenotās politikas rādītājus. Līdzīgi ir rīkojusies arī Apvienotā Karaliste, bet, kā redzams no Globālās attīstības centra veiktās analīzes rezultātiem, Zviedrija vismaz laika posmā no 2003.gada ir bijusi veiksmīgāka nekā Apvienotā Karaliste.

Ņemot vērā, ka šis darbs ir veltīts Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas un Eiropas Savienības attīstības sadarbības politiku izpētei un salīdzināšanai, nākamā darba nodaļa tiks veltīta ES daudzpusējās attīstības sadarbības gadījuma aplūkojumam un izvērtējumam.

²⁵² The Commitment to Development Index. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

3. Eiropas Savienības daudzpusējā attīstības sadarbības politika

Eiropas Savienība ir kļuvusi par vienu no ietekmīgākajām starptautiskajām organizācijām, ko lielā mērā var izskaidrot ar tās orientāciju uz ekonomiskās attīstības veicināšanu ES un starptautiskā līmenī, izveidojot pasaulē lielāko vienoto tirgu, un patiecoties arī īstenotajai ārpolitikai,²⁵³ dibinot virkni diplomātisko pārstāvniecību trešajās valstīs, noslēdzot sadarbības līgumus ar attīstības valstīm, kā arī nodrošinot savu pieņemto vērtību izplatīšanos pasaulē.²⁵⁴

Attīstības sadarbības jomā jāuzsver, ka ES ir pasaulē lielākais attīstības palīdzības sniedzējs attīstības valstīm, kā arī humānās palīdzības nodrošinātājs. Tāpat ES ir arī nozīmīgākais tirdzniecības partneris lielākajai daļai attīstības valstu un viens no vadošajiem spēlētājiem ar tirdzniecību saistītās starptautiskajās sarunās, piemēram, Pasaules Tirdzniecības organizācijas ietvaros.²⁵⁵

Tomēr ne tikai ES ekonomikas politika un ārpolitika ir palīdzējusi ES palielināt savu starptautisko ietekmi, liela nozīme šajā procesā ir arī ES paplašināšanās politikai, jo katra jauna dalībvalsts nodrošina ES īstenotajai politikai papildus atbalstu.²⁵⁶ Turklāt būtiski, ka līdz ar pievienošanos ES katra jaunā dalībvalsts apņemas īstenot noteiktus ES principus un politikas, tādējādi jau sākotnēji apzinoties nepieciešamību zināmā mērā pakārtot savas nacionālās intereses un darboties ES labā.

Jānorāda, ka pastāv arī uzskats, ka ES pakāpeniski zaudē savu ekonomisko ietekmi, ņemot vērā tās lēnos vai nemainīgos ekonomiskās izaugsmes rādītājus, neelastīgo darba tirgu, demogrāfiskās problēmas un ievērojamo atkarību no resursu, īpaši enerģētikas jomā, piegādātājiem. Tādēļ, lai savu starptautisko ietekmi nemazinātu, ES ir jāņem vērā šīs problēmas, jācenšas vairāk realizēt praksē sava statusa radītās priekšrocības un jāturpina paplašināšanās politika gan jaunu dalībvalstu, gan partnervalstu kontekstā.²⁵⁷

ES starptautiskajai ietekmei problēmas rada arī nespēja noteikt, kam ir tiesības paust vienotu Eiropas viedokli par aktuāliem jautājumiem ārpolitikā – vai to var darīt kāda no ES dalībvalstīm, institūcijām un tās pārstāvošajām personālijām? Šī jautājuma risinājums ir ietverts Lisabonas līgumā, bet vēl aizvien nav skaidra šī līguma nākotne, līdz ar to pagaidām minētā problēma savu aktualitāti nav zaudējusi. Kā vēl viena ES problēma tiek minēta nespēja

²⁵³ Smith, M. The EU as an International Actor. In: Richardson, J. (ed.) *European Union: Power and Policy-Making*. 2nd ed. London; New York: Routledge, 2001, pp. 284,285

²⁵⁴ Marsh, S., Mackenstein, H. *The International Relations of the European Union*. Edinburgh, Harlow: Pearson Longman, 2005, pp. 52-54

²⁵⁵ Department for International Development. Working with the European Union: Europe for Development. London, 2008, p.1. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 28.03.2009.).

²⁵⁶ Peterson, J., Smith, M. E. The EU as a Global Actor. In: Bomberg, E., Stubb, A. (eds.) *The European Union: How Does It Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2003, p. 196

²⁵⁷ Marsh, S., Mackenstein, H. *The International Relations of the European Union*. Edinburgh, Harlow: Pearson Longman, 2005, pp. 52-55

panākt vienotību politiska rakstura jautājumos, kas ir dalībvalstu un ES institūciju kopējā kompetencē (pie šādām jomām ir pieskaitāma arī ES attīstības sadarbības politika), kaut gan tas nav raksturīgs tām rīcībpolitikas jomām, kurās ES institūcijām pieder noteicošā autoritāte.²⁵⁸ Tāpat neviennozīmīga ir arī citu starptautisko organizāciju attieksme pret ES, proti, ne visās šajās organizācijās ES ir atzīts kā vienots aktors, saglabājot balsstiesības katrai ES dalībvalstij atsevišķi un Eiropas Komisijai šādas tiesības nesniedzot.²⁵⁹

Apzinoties šo ES starptautisko pozīciju un ietekmi, turpmāk šīs nodaļas ietvaros tiks aplūkota viena no ES īstenotās ārpolitikas jomām, kas ir šī konkrētā darba analīzes objekts, proti, daudzpusējā attīstības sadarbība, tāpat kā Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas gadījumā sniedzot ieskatu šīs politikas vēsturiskajā attīstībā, aplūkojot tās īstenošanai izveidoto institucionālo mehānismu, izvirzītos attīstības sadarbības politikas mērķus un prioritātes, attīstības valstīm sniegtās palīdzības kvantitatīvos rādītājus, iespējas īstenošanās politikas novērtēšanai, kā arī 3.2.apakšnodaļas ietvaros dodot ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikas izvērtējumu.

3.1. Eiropas Savienības attīstības sadarbības politika

Ieskats vēsturiskajā attīstībā

ES attīstības sadarbības politika ir izveidojusies, ņemot vērā attiecīgo vēsturisko kontekstu, ES stratēģiskos jeb ekonomiskos apsvērumus un pieņemtās morāles vērtības. Vēsturiski nozīmīgākais faktors ES attīstības sadarbības veidošanās procesā bija atsevišķu ES dalībvalstu koloniālā pagātne, tās ietekme ir vērojama vēl šobrīd. Stratēģiski tieši globalizācija ir palielinājusi savstarpējās atkarības attiecības starp attīstītajām valstīm, arī ES dalībvalstīm, un attīstības valstīm. Attīstītās valstis ir atkarīgas no attīstības valstu izejmateriālu piegādes un gala produktu noieta tirgiem, tādēļ iespēja šos tirgus zaudēt ir viens no būtiskākajiem apsvērumiem, kas ietekmē ES vēlmi palīdzēt attīstības valstīm. Kā morāls motivācijas faktors attīstības veicināšanai nabadzīgajās valstīs kalpoja arī Eiropā izplatītās cilvēciskās vērtības un ticība vienlīdzībai, pieņemot, ka attīstības sadarbība ir vienīgais veids, kā palīdzēt nabadzīgo cilvēku dzīves apstākļu uzlabošanā.²⁶⁰ Tāpat ES attīstības sadarbības politikas attīstībā ir vērojama tendence uz reģionālo koncentrēšanos, attīstības sadarbību attiecinot uz noteiktiem reģioniem, un zināmā mērā arī uz globālo koncentrēšanos, aptverot iespējami lielu skaitu attīstības valstu.

²⁵⁸ Peterson, J., Smith, M. E. The EU as a Global Actor. In: Bomberg, E., Stubb, A. (eds.) *The European Union: How Does It Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2003, p. 197

²⁵⁹ Marsh, S., Mackenstein, H. *The International Relations of the European Union*. Edinburgh, Harlow: Pearson Longman, 2005, p. 56

²⁶⁰ Usherwood, S. Development Cooperation. In: Glöckler, G., Junius, L., Scappucci, G., Usherwood, S., Vassallo, J. *Guide to EU Policies*. London: Blackstone Press Limited, 1998, pp. 214,215

ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikas pirmie principi ir ietverti Romas līgumā,²⁶¹ piemēram, norādot Eiropas Ekonomiskās Kopienas ārējās palīdzības sniegšanas mērķus attiecībā uz attīstības valstīm un noteiktām Francijas, Apvienotās Karalistes, Dānijas un Nīderlandes aizjūras teritorijām,²⁶² tādējādi arī atspoguļojot ES attīstības sadarbības politikas dalīto raksturu, no vienas puses pārstāvēt ES, bet no otras – dalībvalstu intereses.

Adekvātu likumisko bāzi ES attīstības sadarbības politika ieguva līdz ar Māstrihtas līguma noslēgšanu 1992.gadā, nosakot, ka ES attīstības palīdzības sniegšanai ir jābūt koordinētai, vienotai un papildinošai ES dalībvalstu attīstības sadarbības politikas.²⁶³ Šie principi ES attīstības sadarbības politikas veidošanā un īstenošanā ir aktuāli vēl šobrīd, ar koordināciju saprotot dalībvalstu un ES attīstības sadarbības politiku saskaņošanu, papildināšanu – ES un tās dalībvalstu īstenoto attīstības sadarbības politiku savstarpēju papildināšanu, bet vienotību – citu ES īstenoto politiku (tirdzniecības, migrācijas, drošības) ietekmes uz attīstību ņemšanu vērā.²⁶⁴

Māstrihtas līgumā arī pirmo reizi tika skaidri noteiktas ES attīstības sadarbības politikas prioritātes: attīstības valstu, īpaši pašu nabadzīgāko, ilgtspējīgas sociālās un ekonomiskās attīstības veicināšana; atbalsta sniegšana attīstības valstu pakāpeniskai integrācijai starptautiskajā ekonomikā; palīdzības sniegšana cīņā pret nabadzību; labas pārvaldības veidošanās sekmēšana; cilvēktiesību un likuma varas ievērošana; kā arī demokrātijas attīstība un konsolidācija. Tāpat šajā līgumā ir noteikts, ka ES institūcijām un dalībvalstīm ir jāņem vērā savas saistības un pieņemtie mērķi citās starptautiskajās institūcijās, t.sk. ANO,²⁶⁵ kas ir attiecināms arī uz attīstības sadarbību.

Kopš Māstrihtas līguma pieņemšanas ES attīstības sadarbības politikā ir bijusi vērojama sniegtās palīdzības sasaiste ar noteiktu nosacījumu izpildi no šīs palīdzības saņēmēja puses, piemēram, apņemšanos veicināt demokrātijas attīstību un cilvēktiesību ievērošanu. Tāpat kā princips ir pieņemts sankciju paredzēšana gadījumos, ja attīstības valsts kā ārējās palīdzības saņēmējs nepilda savas apņemšanās, kas ir ietvertas ar ES noslēgtajā sadarbības līgumā.²⁶⁶

²⁶¹ Usherwood, S. Development Cooperation. In: Glöckler, G., Junius, L., Scappucci, G., Usherwood, S., Vassallo, J. *Guide to EU Policies*. London: Blackstone Press Limited, 1998, p. 215

²⁶² Granell, F. Can the Fifth Enlargement Weaken the EU's Development Cooperation? *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*. 2005, vol.5, no.24, pp. 1-14

²⁶³ Head of Evaluation. Independent Evaluation in DFID: Annual Report 2007/08, p. 20. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

²⁶⁴ Usherwood, S. Development Cooperation. In: Glöckler, G., Junius, L., Scappucci, G., Usherwood, S., Vassallo, J. *Guide to EU Policies*. London: Blackstone Press Limited, 1998, pp. 215,216

²⁶⁵ Keukeleire, S., MacNaughtan, J. *The Foreign Policy of the European Union*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2008, pp. 210-212

²⁶⁶ Marsh, S., Mackenstein, H. *The International Relations of the European Union*. Edinburgh, Harlow: Pearson Longman, 2005, p. 66

Laika gaitā gan ES ārējā spiediena rezultātā vairākās jomās ir atteikusies no šādas palīdzības sasaistes, piemēram, pārtikas nodrošināšanā un tehniskās ekspertīzes sniegšanā.²⁶⁷

Tomēr tikai 2000.gadā sekoja Eiropas Komisijas un ES dalībvalstu kopīgais paziņojums attiecībā uz attīstības sadarbības politiku, kas bija pirmais reālais mēģinājums panākt darbības vienotību starp šīm pusēm, izdalot tās attīstības sadarbības jomas, kurās bija atzīta Eiropas Kopienas palīdzības radītā pievienotā vērtība. Praksē gan šis mērķis nerealizējās politisku un operacionālu iemeslu dēļ.²⁶⁸

Laika gaitā ES ir noslēgusi daudzus starptautiskos līgumus par tirdzniecības un attīstības sadarbību, kas tiek saukti par „privilēģiju piramīdu”. Šie līgumi atspoguļo tirdzniecības un palīdzības sniegšanas centrālo lomu ES īstenotajā ārpolitikā, piemēram, 1990.gados ES koncentrējās uz bijušo PSRS valstu attīstības veicināšanu, sniedzot tām tirdzniecības iespējas un palīdzību, piemēram, PHARE (*Poland and Hungary: Aid for the Reconstruction of Europe*) programmas ietvaros. Tomēr palīdzības saņēmējvalstu kontekstā lielākais ES fokuss ir bijis uz tās dalībvalstu bijušajām kolonijām.²⁶⁹

Attīstības sadarbības politikas īstenošanai ES noslēdz sadarbības līgumus ar noteiktām valstu grupām. Piemēram, ar Āfrikas, Karību jūras un Klusā okeāna (ĀKK) reģiona valstīm (sākotnēji tās bija 70 valstis) šāds sadarbības līgums bija Lomē konvencija (*Lomé Convention*), kas pirmo reizi tika noslēgta 1975.gadā un pēc tam atkārtoti parakstīta ik pēc 5 gadiem. Lomē konvencija ir līgums, kas veido institucionālu ietvaru attiecību regulēšanai starp iesaistītajām pusēm, šī līguma ietvaros pārstāvētas tiek ĀKK reģiona valstis, ES kā vienots aktors un atsevišķas ES dalībvalstis. Tā nosaka nepieciešamību tirdzniecības liberalizācijas principu ieviešanā ĀKK valstīm attīstības veicināšanai, ES attīstības sadarbības saistības un ietver sekojošas ES attīstības sadarbības politikas prioritātes: cilvēktiesību ievērošana; politisko sadarbības nosacījumu ievērošana; decentralizācijas principa ieviešana; apkārtējās vides aizsardzība.²⁷⁰

2000.gadā Lomē konvenciju aizstāja Kotonū līgums (*Cotonou Agreement*), kurš tika parakstīts jau ar 78 ĀKK reģiona valstīm, stājās spēkā 2003.gadā un noteiks ES un ĀKK sadarbību līdz 2020.gadam, ik pēc 5 gadiem veicot tā īstenošanas novērtēšanu. Šis līgums ir līdzīgs iepriekšējai konvencijai mērķu un principu ziņā, tomēr kā nozīmīgs jauninājums jāmin

²⁶⁷ Organisation for Economic Development and Co-operation. Development Cooperation Report 2007. www.sourceoecd.org (Organisation for Economic Development and Co-operation mājaslapa; aplūkota 08.05.2009.).

²⁶⁸ Commission of the European Communities. EU Code of Conduct on Division of Labour in Development Policy. Brussels, 2007, p. 4. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 08.05.2009.).

²⁶⁹ Smith, M. The EU as an International Actor. In: Richardson, J. (ed.) *European Union: Power and Policy-Making*. 2nd ed. London; New York: Routledge, 2001, pp. 290,291

²⁷⁰ Usherwood, S. Development Cooperation. In: Glöckler, G., Junius, L., Scappucci, G., Usherwood, S., Vassallo, J. *Guide to EU Policies*. London: Blackstone Press Limited, 1998, pp. 221,222

noteiktais mērķis sadarbību starp ES un ĀKK valstīm veidot vienlīdzīgu. Turklāt tiek uzsvērtā arī cīņa pret nabadzību, attīstības valstis integrējot starptautiskās tirdzniecības sistēmā, kas daļēji jau tika ietverts Lomē konvencijā, un veicinot šo valstu savstarpējo sadarbību.²⁷¹ Tas liecina, ka šis līgums ir noslēgts, lai veicinātu ilgtspējīgu attīstības valstu ekonomisko attīstību un līdz ar to samazinātu šajās valstīs aktuālo nabadzības problēmu.

Institucionālais mehānisms

ES ir pieņēmusi noteiktas lēmumu pieņemšanas metodes tieši attiecībā uz ārpolitiku: Kopienas līmeņa lēmumu pieņemšana, ietverot procesus, kas ir tipiski Eiropas Kopienai; Savienības līmeņa lēmumu pieņemšana – procesi, kas attīstījušies mijiedarbībā starp dalībvalstīm un ES institūcijām, balstoties uz noslēgtajiem līgumiem; kā arī sadarbības kārtību, kas ir izveidojusies kā ES atbildes reakcija uz sarežģīto politisko un ekonomisko vidi, kurā tā ir iesaistīta, un uz neviendabīgajām attiecībām starp iesaistītajiem aktoriem (pamatā ES dalībvalstīm).²⁷²

Attīstības sadarbības kontekstā būtiskākais ir sadarbības kārtības modelis, jo tas tiek izmantots, pieņemot lēmumus attiecībā uz ES ārpolitiku, tātad arī attīstības sadarbību. Lielā mērā ES savā ārpolitikā veido atsevišķu sadarbības kārtību, jo institucionālo un politisko struktūru ietvaros pastāvīgi tiek īstenota noteikta sadarbība starp iesaistītajiem aktoriem, veidojot jaunus ārpolitikas plānošanas dokumentus. Bieži šie aktori ir arī attīstības valstis, kurām ES sniedz palīdzību nabadzības mazināšanai. Jānorāda gan, ka lēmumu pieņemšanā ārpolitikas kontekstā ir saskatāmi arī Kopienas un Savienības līmeņa lēmumu pieņemšanas veidi,²⁷³ līdz ar to pārstāvēt arī dalībvalstu intereses un vienlaicīgi radot situāciju, kad ir grūti panākt vienošanos, jo dalībvalstīm šīs intereses var savstarpēji atšķirties.²⁷⁴

Saistībā ar ES institūciju lomu attīstības sadarbības politikas veidošanā un īstenošanā jānorāda, ka Eiropas Komisijai ir likumdošanas iniciatīvas un sarunu uzsākšanas ar trešo pusi tiesības, tā atbild par sarunu vešanu un līgumu noslēgšanu ar trešajām valstīm un citām starptautiskajām institūcijām, pēc līgumu noslēgšanas nodrošina to īstenošanu, kā arī administrē ES attīstības sadarbības politikas īstenošanai paredzēto budžetu.²⁷⁵ Līdz ar to ir redzams, ka Eiropas Komisijai arī sadarbībā ar attīstības valstīm vienlaicīgi ir 3 identitātes – tā ir politisks aktors, pilda attīstības aģentūras un budžeta sadales funkcijas. Starptautisko

²⁷¹ The European Union. EU-UN Development Cooperation. europa-eu-un.org (European Union @ United Nations mājaslapa; aplūkota 05.05.2009.).

²⁷² Smith, M. The EU as an International Actor. In: Richardson, J. (ed.) *European Union: Power and Policy-Making. Second Edition*. London; New York: Routledge, 2001, p. 295

²⁷³ Turpat, pp. 297,298

²⁷⁴ Peterson, J., Smith, M. E. The EU as a Global Actor. In: Bomberg, E., Stubb, A. (eds.) *The European Union: How Does It Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2003, p. 195

²⁷⁵ Keukeleire, S., MacNaughtan, J. *The Foreign Policy of the European Union*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2008, pp. 89-91

līgumu noslēgšanai Eiropas Komisijai ir nepieciešama arī Eiropas Parlamenta piekrišana, turklāt Parlamentam ir būtiska ietekme arī uz ES kopbudžeta veidošanu, jo tas šo budžetu apstiprina. Liela ietekme ir arī Eiropas Padomei, jo tā, konsultējoties arī Parlamentu, ES īstenotajā attīstības sadarbības politikā pieņem gala lēmumus attiecībā uz politikas vadlīnijām, prioritātēm u.tml., līdz ar to Komisijai ir nepieciešams jau iepriekš ņemt vērā dalībvalstu nostāju attiecībā uz konkrēto jautājumu, lai nodrošinātu tā apstiprināšanu no Padomes puses, gūstot kvalificētā vairākuma atbalstu.²⁷⁶ Tādējādi ir redzams, ka lēmumu pieņemšanā attiecībā uz attīstības sadarbības politiku ir nepieciešams Eiropas Komisijas, Parlamenta un Padomes atbalsts, jo katra no šīm institūcijām var noteiktā līmenī ietekmēt šīs ES politikas īstenošanu.

Eiropas Komisijas ārpolitika veidojas tās iekšējās struktūrās: Ārējo attiecību ģenerāldirektorāta (*Directorate-General for External Relations – DG RELEX*); Attīstības ģenerāldirektorāta (*Directorate-General for Development – DG Development*); Tirdzniecības ģenerāldirektorāta (*Directorate-General for Trade – DG Trade*); Humānās palīdzības ģenerāldirektorāta (*Directorate-General for Humanitarian Aid - ECHO*); kā arī Eiropas Palīdzības aģentūras (*Europe Aid Agency - EuropeAid*) ietvaros. Visu šo struktūru darbība tieši veido arī ES attīstības sadarbības politiku, taču jānorāda, ka to kompetences ir savstarpēji nodalītas. *DG Development* nodarbojas ar ES attīstības sadarbības politikas formulēšanu un atbild par attīstības sadarbības īstenošanu ar ĀKK valstīm. *DG RELEX* ir atbildīga par ES ārpolitiku un īsteno arī ES attīstības sadarbības politiku ar Āzijas, Latīņamerikas, Tuvo Austrumu un ES kaimiņvalstīm. *DG Trade* veido ES tirdzniecības politiku, pārstāv ES tirdzniecības sarunu procesā un pārrauga ES tirdzniecības līgumu īstenošanu ar mērķi nodrošināt ES tirdzniecības interešu aizstāvību un veicināt tirdzniecības liberalizāciju pasaulē.²⁷⁷

ECHO tika izveidots 1992.gadā un līdz 2005.gadam tika saukts par Eiropas Kopienas humānās palīdzības biroju (*European Community Humanitarian Aid Office*), nosakot, ka tā funkcija ir ES humānās palīdzības sniegšana. ECHO ne tikai pats īsteno humānās palīdzības sniegšanu, bet arī novirza šī mērķa īstenošanai finanšu līdzekļus ANO, Sarkanā krusta kustībai un nevalstiskajām organizācijām. ECHO savas darbības ietvaros orientējas arī uz jau aizmirstu krīžu seku risināšanu. ECHO darbība līdz šim ir bijusi veiksmīga, par ko liecina ES ieņemtā pozīcija kā pasaulē lielākajam humānās palīdzības nodrošinātājam.²⁷⁸ Būtiski minēt, ka ECHO savas atbildības jomas ietvaros sadarbojas arī ar *DG RELEX* un *DG*

²⁷⁶ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, pp. 67,68

²⁷⁷ Keukeleire, S., MacNaughtan, J. *The Foreign Policy of the European Union*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2008, pp. 86-89

²⁷⁸ Turpat, pp. 86-89

Development,²⁷⁹ kas norāda uz centieniem uzlabot sniegtās palīdzības rezultātīvos rādītājus un pašu palīdzības kvalitāti.

2001.gadā tika izveidota *EuropeAid*. Šīs aģentūras darbības funkcijas ir visu ES ārējās palīdzības projektu un programmu īstenošana, uzraudzība un novērtēšana,²⁸⁰ kuru pildīšana līdz tās izveidošanai bija dažādu struktūrvienību kompetencē. Šo funkciju īstenošanai *EuropeAid* pārraudzībā nonāca arī aptuveni 80% no ES kopējās attīstības palīdzības apjoma. Būtiski, ka līdz ar *EuropeAid* izveidošanu visu attīstības projektu īstenošana no sākuma līdz beigām pārgāja vienas administratīvās struktūrvienības kompetencē, paātrinot projektu īstenošanu un uzlabojot to kvalitāti,²⁸¹ vienlaicīgi paaugstinot arī ES kopējās īstenotās attīstības sadarbības politikas rezultativitāti. Neskatoties uz to, ka ES daudzpusējās attīstības sadarbības īstenošana ir *EuropeAid* kompetencē, tās principu un prioritāšu noteikšana ir Eiropas Komisijas funkcija,²⁸² līdz ar to nevar *EuropeAid* darbību raksturot kā pilnīgi individuālu, jo tā ir lielā mērā atkarīga no Komisijas politiskajiem uzstādījumiem.

Tāpat ES attīstības sadarbības politikas īstenošanā ir iesaistītas arī Eiropas Komisijas delegācijas trešajās valstīs, kuras palīdz ES politikas prioritātes iedzīvināt praksē, īpaši tirdzniecības un attīstības sadarbības jomās. Šobrīd šādas delegācijas darbojas 123 pasaules valstīs.²⁸³

ĀKK valstīm paredzētās attīstības palīdzības sniegšanu īsteno jau 1957.gadā dibinātais Eiropas Attīstības fonds (*European Development Fund - EDF*), kura darbība laika gaitā ir kļuvusi fleksiblāka un rezultatīvāka.²⁸⁴ Būtiski, ka EDF budžets veidojas no brīvprātīgām ES dalībvalstu iemaksām, kuru apjoms nav stingri noteikts, līdz ar to ļaujot valstīm pašām izvērtēt nepieciešamību un vēlmi investēt līdzekļus ĀKK valstu attīstības veicināšanai. Turklāt jānorāda arī, ka EDF nav iekļauts ES kopbudžetā, līdz ar to tajā uzkrātos līdzekļus nav iespējams izmantot citiem ES attīstības sadarbības politikas mērķiem.

ES attīstības sadarbības īstenošanā ir iesaistīta ar Eiropas Investīciju banka (*European Investment Bank - EIB*), kura tika izveidota 1958.gadā ar mērķi sekmēt vienota Eiropas tirgus izveidošanos, taču šobrīd ir kļuvusi par pasaulē lielāko multilateriālo banku, kura vienlaicīgi darbojas gan attīstītajās, gan attīstības valstīs. Attīstības valstīm EIB nodrošina nepieciešamo

²⁷⁹ Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007, p. 68

²⁸⁰ Grimm, S. Aid Disbursement and Effectiveness. European Development Cooperation to 2010 Briefing, 2004. www.odi.org.uk (Overseas Development Institute mājaslapa; aplūkota 06.05.2009.).

²⁸¹ The European Union. EU-UN Development Cooperation. europa-eu-un.org (European Union @ United Nations mājaslapa; aplūkota 05.05.2009.).

²⁸² Department for International Development. Working with the European Union: Europe for Development. London, 2008, p. 17. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 28.03.2009.).

²⁸³ Turpat, p. 27

²⁸⁴ Department for International Development. Eliminating World Poverty: Making Governance Work for the Poor. London, 2006, p. 77. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 29.03.2009.).

finansējuma sniegšanu, kura lielums izriet no savstarpēji noslēgto līgumu satura. 2006.gadā EIB tika noteikts mandāts veicināt ciešāku sadarbību un koordināciju ar Eiropas Komisiju un starptautiskajām institūcijām, lai paaugstinātu sniegto aizdevumu un grantu pozitīvo ietekmi uz ekonomisko izaugsmi un valsts attīstību.²⁸⁵

Lai optimizētu administratīvās izmaksas un padarītu finanšu resursu novirzīšanu vienkāršāku, ES 2006.gadā izveidoja 9 finanšu instrumentus, apvienojot ES ārpolitikas ģeogrāfiskās un tematiskās prioritātes, kuru ietvaros laika periodam no 2007.-2013.gadam tiks īstenota ES ārpolitikas jomām paredzēto resursu sadale. Uz attīstības sadarbības politikas jomu attiecas Attīstības sadarbības instruments (*the Instrument for Development Cooperation - DCI*), Eiropas demokrātijas un cilvēktiesību instruments (*the European Instrument for Democracy and Human Rights - EIDHR*), Stabilitātes instruments (*the Instrument for Stability - IfS*) un humānā palīdzība, turpmāk ietverot arī pārtikas nodrošināšanu. DCI ietvaros atbalsts tiks sniegts Latīņamerikas, Āzijas, Tuvo Austrumu un Dienvidāfrikas valstīm, tāpat DCI nodrošinās arī noteiktu sektorālo programmu īstenošanu, piemēram, sociālajā jomā.²⁸⁶ Attīstības sadarbība ar pārējiem attīstības reģioniem jeb ĀKK valstīm, kā jau tika minēts, tiek finansēta no EDF budžeta.

Ārpus ES struktūrām iesaistītas tiek arī dalībvalstu attīstības sadarbību īstenojošās institūcijas, kuru darbība tika aplūkota Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas gadījumu izpētes ietvaros. Šīs institūcijas parasti arī nodrošina lielākas finanšu palīdzības sniegšanu nekā ES, tomēr tās ir pārāk dažādas un, neskatoties uz uzlabojumiem savstarpējā koordinācijā, tā noteiktos gadījumos netiek īstenota, tādējādi mazinot sniegtās palīdzības efektivitāti. ES attīstības sadarbībā ir iesaistītas arī interešu grupas, taču to loma šajā politikā ir salīdzinoši maza, jo tās parasti pārstāv grupas ar nelielu ietekmi vai pauž abstraktas idejas attiecībā uz veidiem, kā palielināt sniegtās palīdzības radītos ieguvumus nabadzīgo valstu iedzīvotājiem,²⁸⁷ nevis reāli līdzdarbojas ES attīstības sadarbības politikas veidošanā un īstenošanā.

ES attīstības sadarbības politiku daudz lielākā mērā iespaido izveidotais ES rotējošās prezidējošās valsts princips, jo katras prezidentūras katra konkrētā ES dalībvalsts var izvirzīt ES dienas kārtībā savas prioritātes, kuru īstenošana var ietekmēt arī attīstības sadarbību, piemēram, Francija savas 2008.gada prezidentūras laikā izcēla klimata pārmaiņu negatīvo

²⁸⁵ Department for International Development. Working with the European Union: Europe for Development. London, 2008, p. 29. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 28.03.2009)

²⁸⁶ European Commission. Annual Report 2007 on the European Community's Development Policy and the Implementation of External Assistance in 2006. Brussels, 2007, pp. 3,4. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

²⁸⁷ Usherwood, S. Development Cooperation. In: Glöckler, G., Junius, L., Scappucci, G., Usherwood, S., Vassallo, J. *Guide to EU Policies*. London: Blackstone Press Limited, 1998, p. 217

ietekmi un nepieciešamību risināt globālo pārtikas krīzi, ko ES arī ņēma vērā un centās īstenot.²⁸⁸

ES veicina arī attīstības valstu pilsoniskās sabiedrības un citu nevalstisko aktoru, piemēram, uzņēmēju, iesaistīšanos valsts attīstības procesā un līdzdalību attiecīgo lēmumu pieņemšanas procesos, lai nodrošinātu attīstības stratēģiju ilgtspēju, atbilstību reālajām vajadzībām un uzlabotu to kvalitāti un īstenošanas produktivitāti. Šīs sadarbības ietvaros tiek veicināta arī sociālā un politiskā dialoga veidošanās. ES īsteno sadarbību ar NVO arī, lai veicinātu nodarbinātības palielināšanos, balstoties uz dzimumu līdztiesības principiem, un vienlaicīgi paaugstinātu iedzīvotāju ienākumus un sekmētu sabiedrības saliedētību, kas ir būtisks priekšnoteikums tautas attīstībai.²⁸⁹ Šīs sadarbības ietvaros ES attiecīgajiem nevalstiskajiem aktoriem nodrošina finansiāla atbalsta sniegšanu.²⁹⁰

Savas attīstības sadarbības politikas ietvaros ES arī aktīvi sadarbojas ar attīstības valstīm, jaunajām donorvalstīm – Krieviju, Ķīnu, Indiju, Brazīliju un Dienvidāfrikas Republiku, citām starptautiskajām organizācijām un finanšu institūcijām, kuras arī nodarbojas ar palīdzības sniegšanu attīstības valstīm. Piemēram, šobrīd ir kļuvusi daudz intensīvāka ES sadarbība ar ANO un Āfrikas Savienību. Šīs sadarbības mērķis ir veicināt starptautisku palīdzības sniegšanas partnerību, lai kopīgiem spēkiem cīnītos pret attīstības valstu problēmām un uzlabotu sniegtās attīstības palīdzības kvalitāti un rezultativitāti.²⁹¹ Tāpat Eiropas Komisijas mērķis ir panākt, lai tā arvien biežāk var pārstāvēt ES kā vienotu aktoru starptautiskajās institūcijās, nevis katra dalībvalsts saglabā savu atsevišķo vietu un balsi,²⁹² rezultātā palielinot ES starptautisko ietekmi.

Politikas prioritātes un mērķi

Kopš 1999.gada ES ir izdalījusi vairākas darbības jomas attīstības sadarbības politikas kontekstā, kurās ES ir zināmas priekšrocības salīdzinājumā ar citiem palīdzības donoriem, t.sk. ES dalībvalstīm, ņemot vērā ES pieredzi un kapacitāti. Šīs jomas ir: tirdzniecība; reģionālā integrācija un sadarbība; ekonomiskā politika; transporta nodrošināšana, bez kuras

²⁸⁸ Mackie, J., Koeb, E., Tywuschik, V. Challenges for ACP-EU Relations in 2009. *InBrief*. 2008, no.22, p.2. www.ecdpm.org (European Centre for Development Policy Management mājaslapa; aplūkota 11.05.2009.).

²⁸⁹ Commission of the European Communities. The European Union Development Policy: The European Consensus on Development (2006/C 46/01). ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

²⁹⁰ Marsh, S., Mackenstein, H. *The International Relations of the European Union*. Edinburgh, Harlow: Pearson Longman, 2005, p. 65

²⁹¹ Department for International Development. Working with the European Union: Europe for Development. London, 2008, pp. 21,22. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 28.03.2009.).

²⁹² Commission of the European Communities. The Monterrey Process on Financing for Development – the European Union's Contribution to Doha and beyond. Annual Progress Report 2008. Brussels, 2008, p. 43. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 10.05.2009.).

ekonomiskā attīstība nav iespējama; pārtikas nodrošināšana un lauksaimniecības attīstība; kā arī labas pārvaldības veidošana.²⁹³

Kā viens no ietekmīgākajiem starptautiskajiem aktoriem ES savā attīstības sadarbības politikā ir uzstādījusi globāla līmeņa mērķi – optimizēt globalizācijas radīto zaudējumu un ieguvumu sadali un padarīt to vienlīdzīgāku starp bagātajiem un nabadzīgajiem.²⁹⁴

Kopš 2001.gada arī ES līdzīgi kā iepriekš darbā aplūkotās ES dalībvalstis kā vienu no būtiskākajām attīstības sadarbības politikas prioritātēm ir izdalījusi drošības veicināšanu pasaulē, palīdzot attīstības valstīm attīstīties, jo tieši šīs valstis var tikt uzskatītas kā viens no lielākajiem nedrošības draudiem ne tikai terorisma, bet arī neārstējamu slimību izplatības dēļ. 2003.gadā ES pieņēma arī Eiropas Drošības stratēģiju ar nosaukumu „Droša Eiropa labākā pasaulē” (*A Secure Europe in a Better World*), kurā tika norādīts, ka „drošība ir galvenais attīstības priekšnoteikums”,²⁹⁵ jo tikai drošā un labi funkcionējošā valstī neradīsies tādas situācijas, kad militāri, reliģiski vai citi radikāli noskaņoti grupējumi spēs iegūt varu un leģitimitāti sabiedrības acīs.²⁹⁶ Taču drošības veicināšana nebūtu jānostāda pār attīstību, jo arī attīstība ir drošības priekšnoteikums, nevis tikai otrādi, līdz ar to ir jāņem vērā, ka attīstības un drošības sekmēšana ir savstarpēji savienojamas, nevis nodalāmas prioritātes.

2005.gadā ES Eiropas Komisijas un ES dalībvalstu vārdā pieņēma jaunu attīstības sadarbības politikas plānošanas dokumentu ar nosaukumu „Eiropas konsenss attīstībai” (*The European Consensus on Development*), kurš ir kļuvis par ES attīstības sadarbības politikas veidošanas un īstenošanas pamatdokumentu. Šajā dokumentā ir norādīts, ka ES attīstības sadarbības politikas virsmērķis ir nabadzības mazināšana pasaulē, palīdzības sniegšanu fokusējot uz pašām nabadzīgākajām valstīm, veicinot ilgtspējīgu attīstību un MDG's sasniegšanu. Tāpat šis dokuments arī nosaka ES attīstības sadarbības politikas prioritātes: padziļināta politiskā dialoga veidošanu ar attīstības valstīm, lai attīstības valstis savā attīstības procesā ievērotu tādas ES pārstāvētās vērtības kā cilvēktiesības, demokrātiskums un likuma vara, veidotu efektīvu attīstības valstu pārvaldes sistēmu un cīnītos pret pastāvošo korupciju; attīstības valstīs nepieciešamo ekonomisko un institucionālo reformu īstenošanas atbalstīšana, piemēram, stimulējot veikt decentralizāciju valsts pārvaldes struktūrā, lai palielinātu vietējo pārvaldes struktūru ietekmi un nostiprinātu to lomu valsts pārvaldes sistēmā; infrastruktūras,

²⁹³ The European Union. EU-UN Development Cooperation. europa-eu-un.org (European Union @ United Nations mājaslapa; aplūkota 05.05.2009.).

²⁹⁴ Commission of the European Communities. The European Union Development Policy: The European Consensus on Development (2006/C 46/01). ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

²⁹⁵ Maxwell, S., Rogerson, A., Grimm, S., Leiteritz, R. Revising the EU Development Policy: Issues and Options. London: Overseas Development Institute, 2004, pp. 1-11. www.odl.org.uk (Overseas Development Institute mājaslapa; aplūkota 06.05.2009.).

²⁹⁶ Keukeleire, S., MacNaughtan, J. *The Foreign Policy of the European Union*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2008, p. 211

komunikāciju un transporta sistēmas attīstība; tirdzniecības īstenošana un reģionālās integrācijas veicināšana; apkārtējās vides aizsardzības un ilgtspējīgas dabas resursu izmantošanas sekmēšana; enerģētikas politikas sakārtošana un tīra dzeramā ūdens pieejamības nodrošināšana; lauku attīstība un teritoriālā plānošana; lauksaimniecības attīstība, nodrošinot pieejamību dabas un tehnoloģiskajiem resursiem, kā arī vēlāk veidojot partnerattiecības tirdzniecības jomā, un pārtikas drošība, lai palielinātu pārtikas piedāvājumu un mazinātu badu attīstības valstīs; konfliktu novēršana, lai veicinātu drošību attiecīgajā reģionā un arī pasaulē kopumā; vājo valstu izaugsmes sekmēšana; kā arī cilvēkkapitāla pašattīstības veicināšana, īstenojot MDG's veselības, izglītības, kultūras un dzimumu līdztiesības jomās un uzlabojot attīstības valstu iedzīvotāju dzīves apstākļus.²⁹⁷

2008.gadā ES, ņemot vērā nevienmērīgo progresu MDG's īstenošanas izpildes rādītājos, atkārtoti pauda stingru nostāju attiecībā uz MDG's sasniegšanu laicīgi, proti, līdz 2015.gadam, pieņemot noteiktu rīcības plānu.²⁹⁸

ES attīstības sadarbības politikas prioritātes šobrīd ietver arī klimata pārmaiņu radīto negatīvo seku risināšanu attīstības valstīs, par ko liecina Eiropas Komisijas izteiktais aicinājums veidot globāla mēroga aliansi, lai pret šīm problēmām kopīgi cīnītos. Tā rezultātā 2008.gadā tika izveidota Globālā klimata pārmaiņu alianse (*Global Climate Change Alliance*), apvienojot ES un attīstības valstis. Šobrīd šīs alianses mērķis ir panākt, ka attīstības valstu nabadzības mazināšanas stratēģiju ietvaros tiek iestrādāts arī klimata pārmaiņu jautājums.²⁹⁹ Tāpat ir aktualizējies ES akcents uz globālo sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšanu, īpaši veselības un apkārtējās vides jomā.³⁰⁰

ES ir pieņēmusi arī Ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, kura lielā mērā atspoguļo Eiropas konsensu attīstībai, uzsverot nepieciešamību veicināt apkārtējās vides aizsardzību un vienlaicīgi sekmēt arī ekonomisko izaugsmi.³⁰¹

Eiropas Komisija tāpat kā lielākā daļa ES dalībvalstu (22 no 27), ieskaitot Apvienoto Karalisti un Zviedriju, izdala kā attīstības sadarbības politikas prioritāti arī starptautisko donororganizāciju (Pasaules Bankas un Starptautiskā Valūtas fonda) reformēšanu, taču tikai

²⁹⁷ Commission of the European Communities. The European Union Development Policy: The European Consensus on Development (2006/C 46/01). ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

²⁹⁸ Department for International Development. Working with the European Union: Europe for Development. London, 2008, p. 2. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 28.03.2009.).

²⁹⁹ Turpat, 2008, p. 8

³⁰⁰ Commission of the European Communities. The Monterrey Process on Financing for Development – the European Union's Contribution to Doha and beyond. Annual Progress Report 2008. Brussels, 2008, p. 35. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 10.05.2009.).

³⁰¹ George, C. Sustainable Development and Global Governance. *The Journal of Environment & Development*. 2007, vol.16, no.1, p. 108

tādā veidā, lai nodrošinātu attīstības valstīm šajās organizācijās pārstāvniecību un noteiktas balsstiesības lēmumu pieņemšanas procesā.³⁰²

2005.gadā ES atbalstīja arī Politikas vienotības koncepta attīstības veicināšanai (*Concept of Policy Coherence for Development – PCD*) pieņemšanu, lai nostiprinātu praksē principu, ka attīstības valstu labklājības paaugstināšanu ietekmē ne tikai attīstības sadarbības politika, bet arī citas ES īstenotās politikas tirdzniecības, apkārtējās vides, drošības, lauksaimniecības un zivsaimniecības, sociālā, migrācijas, zinātnes, informācijas un komunikāciju tehnoloģiju izplatības, transporta un enerģētikas jomās. Kā pozitīvu PCD īstenošanas piemēru praksē jāmin reformas ES Kopējā lauksaimniecības politikā kopš 2003.gada, ievērojami samazinot eksporta un citu ražošanas subsīdiu maksājumus. ES ir arī apņēmusies līdz 2011.gadam lauksaimniecības ražošanas atbalsta maksājumus samazināt par 90% un līdz 2013.gadam pilnībā atteikties no eksporta subsīdijām saviem ražotājiem un par 70% samazināt cita veida atbalsta sniegšanu, nodrošinot tirdzniecības priekšrocības ES uzņēmumiem. Tāpat ES pakāpeniski īsteno reformas arī zivsaimniecības, migrācijas un citās jomās, lai īstētu PCD, taču vienlaicīgi nodrošinātu ieguvumus arī ES, nevis tikai attīstības valstīm.³⁰³

ES attīstības sadarbības politiku pamatā var klasificēt kā reģionālu, šīs sadarbības īstenošanu balstot uz noteiktiem līgumiem ar konkrētiem reģioniem. Attiecīgie līgumi ietver dažāda veida sadarbību un politisko dialogu un valstis, ar kurām šis līgums ir noslēgts, var īstēt šo sadarbību tādā veidā, kā vēlas.³⁰⁴ Labākais piemērs ES reģionālajai attīstības sadarbībai ir jau iepriekš minētais Kotonū līgums ar ĀKK valstīm, kurš nosaka šādu ES attīstības sadarbības politikas prioritāšu īstenošanas veicināšanu: efektīva valsts pārvalde; migrācija; pilsoniskās sabiedrības iesaistīšana dažādos valsts attīstības procesos; politiskā dialoga uzturēšana vietējā, reģionālā līmenī un ar ES; kā arī NVO iesaiste valsts attīstības veicināšanā un sadarbības procesā ar ES,³⁰⁵ lai attīstības veicināšanu padarītu pārredzamāku un decentralizētāku un vienlaicīgi veicinātu sabiedrības uzticamību valsts pārvaldes struktūrām un ārējiem palīdzības sniedzējiem.

Reģionāli līgumi ir noslēgti arī ar Vidusjūras reģiona, Latīņamerikas un Āzijas valstīm. Sadarbības līgumi ar Vidusjūras reģiona valstīm ietver tehnisko, finansiālo un ekonomisko

³⁰² Commission of the European Communities. The Monterrey Process on Financing for Development – the European Union's Contribution to Doha and beyond. Annual Progress Report 2008. Brussels, 2008, p. 41. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 10.05.2009.).

³⁰³ Commission of the European Communities. The EU Report on Policy Coherence for Development. Brussels, 2007, pp. 3-9. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 04.05.2009.).

³⁰⁴ European Parliament. Fact Sheets on the European Union. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004, p. 382

³⁰⁵ Turpat, pp. 391,392

sadarbību, kā arī palīdzības sniegšanu vides aizsardzībai, izglītības un zinātnes attīstībai.³⁰⁶ Šie sadarbības principi un prioritātes tiek attiecinātas arī uz Latīņameriku, papildinot tos ar sociālās kohēzijas un reģionālās integrācijas veicināšanu. Āzijas gadījumā vairāk tiek izcelta politiskā dialoga un tirdzniecības veicināšana, kā arī lielākas attīstības palīdzības sniegšanas nepieciešamība.³⁰⁷

2005.gadā ES, neskatoties uz Kotonū līgumā ietvertu Āfrikas valstu īpašo statusu ES attīstības sadarbībā, pieņēma lēmumu izveidot jaunu stratēģiju tieši Āfrikas attīstības veicināšanai, lai palīdzētu tai sasniegt MDG's un risinātu iekšējos konfliktus. Šī stratēģija jeb dokuments ar nosaukumu „Āfrikas-ES stratēģiskā partnerība” (*The Africa-EU Strategic Partnership*) tika parakstīts tikai 2006.gadā, sniedzot pamatu ilgtermiņa sadarbības īstenošanai. Būtiski, ka ES šobrīd, ieskaitot ES dalībvalstu sniegto divpusējo attīstības palīdzību, ir lielākais donors Āfrikā.³⁰⁸

Kā jau tika minēts darba 2.nodaļā, 2007.gadā stājās spēkā ES Rīcības kodekss par pienākumu sadali attīstības politikā, kura mērķis ir paaugstināt vienotību un pienākumu sadali starp ES un tās dalībvalstīm kā attīstības palīdzības sniedzējiem, lai lietderīgi izmantotu pieejamos cilvēku un finanšu resursus, nodrošinātu palīdzības paredzamību un paaugstinātu donoru savstarpējās uzticības līmeni. Dokuments arī nosaka dimensijas, kurās šī pienākumu sadale ir jāīsteno: palīdzības saņēmējvalstu iekšienē; starp attīstības valstīm, lai neradītu situāciju, kad viena daļa attīstības valstu saņem lielu palīdzību, bet cita – nesaņem attīstības palīdzību vispār vai tikai ļoti mazu tās apjomu; starp sektoriem, fokusējoties uz tiem, kuros var sniegt labāku rezultātu, un līdz 2010.gadam panākot, ka vienā sektorā maksimālais donoru skaits ir 3; vertikālā līmenī, nodrošinot, ka viena donora dažādas struktūrvienības neveic vienas un tās pašas funkcijas; izmantoto atbalsta sniegšanas veidu līmenī, sekmējot darbības specializāciju. Jāuzsver gan, ka šis rīcības kodekss ir uzskatāms par „mīksto likumu” (*‘soft law’*), līdz ar to tajā noteikto principu izpilde ir brīvprātīga un fleksibla.³⁰⁹ ES Rīcības kodeksa par pienākumu sadali attīstības politikā pieņemšana būtībā liecina par atkārtotu jau 1992.gadā pieņemto ES attīstības sadarbības principu akcentēšanu un vienlaicīgi arī par problēmām to īstenošanā, ņemot vērā to atkārtotas uzsvēršanas nepieciešamību pēc 15 attīstības sadarbības īstenošanas gadiem. Turklāt „mīkstā likuma” statuss rada pamatu šaubām, ka šoreiz vēlamais rezultāts tiks sasniegts.

³⁰⁶ Usherwood, S. Development Cooperation. In: Glöckler, G., Junius, L., Scappucci, G., Usherwood, S., Vassallo, J. *Guide to EU Policies*. London: Blackstone Press Limited, 1998, pp. 223,224

³⁰⁷ European Commission. Annual Report 2007 on the European Community's Development Policy and the Implementation of External Assistance in 2006. Brussels, 2007, p. 3. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

³⁰⁸ Department for International Development. Annual Report 2008, p. 117. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).

³⁰⁹ Commission of the European Communities. EU Code of Conduct on Division of Labour in Development Policy. Brussels, 2007, pp. 3-10. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 08.05.2009.).

Būtiskas pārmaiņas un vienlaicīgi arī uzlabojumus ES attīstības sadarbības politikā var ienest plaši apspriestā Lisabonas līguma pieņemšana, stingri nosakot, ka ES attīstības sadarbības centrā nabadzības mazināšana, un līdz ar to palielinot ES dalībvalstu saistības šī mērķa īstenošanā. Līdz ar Lisabonas līguma pieņemšanu skaidru likumisko bāzi iegūtu arī humānās palīdzības sniegšana, balstoties uz neitralitātes, nediskriminācijas un taisnīguma principiem.³¹⁰

Noteikto attīstības sadarbības politikas mērķu un prioritāšu īstenošanai ES izmanto palīdzības sniegšanu un tirdzniecības iespēju nodrošināšanu. Palīdzība tiek sniegta, balstoties uz līgumiem, kas tiek noslēgti ar trešajām valstīm, piemēram, Kotonū līgums, vai garantējot to attīstības valstīm, ar kurām šādi līgumi nav noslēgti. Finansējums šai palīdzībai nāk no EDF, EIB un kopējā ES budžeta. Sniegtā palīdzība var tikt iedalīta arī sekojoši: humānā, finansiālā un tehniskā palīdzība; kā arī pārtikas nodrošināšana. Atkarībā no nepieciešamības ir iespējami arī citi palīdzības veidi, piemēram, ES novērotāju misijas attīstības valstīs notiekošo vēlēšanu laikā, lai nodrošinātu demokrātijas principu ievērošanu. ES izmanto arī tirdzniecību, lai nodrošinātu noteiktu attīstības valstu eksporta piekļuvi ES tirgum, šī eksporta radīto ienākumu drošību, kā arī veicinātu ES investīciju palielināšanos un ES eksporta noietu attīstības valstīs.³¹¹

Jāuzsver, ka ES īpaši būtiska ir tieši humānās palīdzības sniegšana, ko apliecina jau minētais ES kā lielākā šīs palīdzības nodrošinātāja statuss, kā arī 2007.gadā pieņemtais Humānās palīdzības konsenss (*'Humanitarian Consensus'*), kura ietvaros ir noteikti ES humānās palīdzības sniegšanas principi un prioritātes.³¹²

ES savas attīstības sadarbības ietvaros palīdzības veidu izvēlas katrai valstij atsevišķi, ņemot vērā tās īpašās vajadzības, pielāgošanās kapacitāti un iepriekšējos rezultātus,³¹³ lai gan pamatā ES tomēr vadās no saviem iekšējiem apsvērumiem, piemēram, no 2005.gada apņemšanās 50% no attīstības valstu valdībām paredzētā atbalsta sniegt caur valsts palīdzības programmām, kas ietver tiešu budžeta atbalstu un sektorālo programmu īstenošanu.³¹⁴ Valsts vajadzības tiek noteiktas, vadoties no tādiem rādītājiem kā iedzīvotāju skaits un nabadzības un sociālās attīstības līmenis. Savukārt pielāgošanās kapacitāte un iepriekšējie rezultāti tiek

³¹⁰ Department for International Development. Annual Report 2008, p. 117. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).

³¹¹ Usherwood, S. Development Cooperation. In: Glöckler, G., Junius, L., Scappucci, G., Usherwood, S., Vassallo, J. *Guide to EU Policies*. London: Blackstone Press Limited, 1998, p. 218

³¹² Department for International Development. Working with the European Union: Europe for Development. London, 2008, p. 18. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 28.03.2009.).

³¹³ Smith, K. E. *The Making of EU Foreign Policy: The Case of Eastern Europe*. Houndmills; Basingstoke: Macmillan Press Ltd., 1999, p. 70

³¹⁴ Department for International Development. Annual Report 2008, p. 84. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).

vērtēti, pamatojoties uz valsts politisko, ekonomisko un sociālo progresu, palīdzības radītājiem ieguvumiem un pieredzi attiecībā uz ārējo un iekšējo resursu izmantošanu attīstības veicināšanai.³¹⁵

Kopš 2001.gada atbilstoši attiecīgās valsts vajadzībām ES arī izstrādā konkrētu sadarbības stratēģiju, kurā tiek norādīts sniedzamās palīdzības apjoms un izdalīti sektori, kuros nepieciešamība pēc uzlabojumiem ir vislielākā.³¹⁶ Pārejas periodos, piemēram, ES attīstības valstīm sniedz pirmās nepieciešamības palīdzību, rehabilitācijas iespējas un veicina ilgtermiņa attīstību, sadarbojoties ar citām reģionālajām organizācijām un pilsonisko sabiedrību; savukārt pēckrīzes laikā tiek sniegta politiska un finansiāla palīdzība, lai atjaunotu valsts institūciju darbību un nodrošinātu valsts iedzīvotāju pamatvajadzību apmierināšanu. ES palīdzības sniegšana mainās arī atkarībā no valsts ienākumu līmeņa lieluma, piemēram, valstīm ar zemiem ienākumiem palīdzība tiek sniegta, vadoties no nabadzības mazināšanas stratēģijām un reformu īstenošanas nepieciešamības valsts pārvaldes struktūrā un ekonomikā.³¹⁷

Kopumā jānorāda, ka ES savu attīstības sadarbības politikas prioritāšu īstenošanai izmanto dažādus instrumentus, taču to izmantošanas mērķis ir vienots, proti, veicināt attīstības valstu attīstību ekonomikā, politikā un sociālajā jomā. Tomēr atklāts ir jautājums, vai visas ES politikas prioritātes ir vienlīdz nozīmīgas attīstības valstīm, jo, piemēram, lauksaimniecības attīstība un drošība pārtikas jomā ir daudz svarīgāka, lai uzlabotu attīstības valstu iedzīvotāju dzīves apstākļus, nekā, piemēram, demokrātijas konsolidācija. Tāpat ES vēl nav radījusi skaidru shēmu, pēc kuras vadoties, izvēlēties būtiskāko prioritāšu īstenošanu pēc iespējas efektīvāk un tālredzīgāk, ņemot vērā attīstības valstu un to iedzīvotāju vajadzības.

Palīdzības kvantitatīvie rādītāji

Kā jau tika norādīts iepriekš, ES ir lielākais attīstības palīdzības sniedzējs pasaulē, ja tiek ietverta ES dalībvalstu sniegtā palīdzība, piemēram, 2006.gadā ES sniegtā palīdzība veidoja 56.7% no pasaulē kopumā sniegtās oficiālās attīstības palīdzības un naudas izteiksmē sastādīja 47.7 miljardus eiro jeb 0.41% no ES kopējā IKP. 12.1 miljards no šī apjoma ir klasificējama kā jaunas palīdzības sniegšana, nevis esošo projektu turpināšana vai ārējo

³¹⁵ Commission of the European Communities. The European Union Development Policy: The European Consensus on Development (2006/C 46/01). ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

³¹⁶ Commission of the European Communities. EU Code of Conduct on Division of Labour in Development Policy. Brussels, 2007, p. 10. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 08.05.2009.).

³¹⁷ Commission of the European Communities. The European Union Development Policy: The European Consensus on Development (2006/C 46/01). ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

parādu atlaišana. Jānorāda gan, ka 2007.gadā ES attīstības palīdzības apjoms pirmo reizi kopš 2002.gada samazinājās, sastādot 46 miljardus eiro jeb 0.38% no ES IKP apjoma.³¹⁸

ES daudzpusējās attīstības sadarbības ietvaros Eiropas Komisijas sniegtās palīdzības apjoms ir mazāks par atsevišķu dalībvalstu sniegto palīdzību, proti, tas sastāda aptuveni vienu piekto daļu no kopējās dalībvalstu sniegtās palīdzības apjoma, piemēram, 2006.gadā šis apjoms bija tikai 17%.³¹⁹ Līdz ar to, ņemot vērā, ka ES attīstības sadarbības budžetu pamatā veido dalībvalstu iemaksas, ir jānorāda arī to nostāja attiecībā uz šo iemaksu apjomu. ES vecās dalībvalstis jeb ES 15 2002.gadā, balstoties uz Monterejas konferences rezultātiem, apņēmas no 2006.gada attīstības sadarbībai novirzīt ne mazāk kā 0.33% no to IKP,³²⁰ 2005.gadā šī apņemšanās jau bija līdz 2010.gadam sasniegt 0.51% no IKP, bet līdz 2015.gadam – 0.7% no šo valstu IKP, lai īstenotu MDG's un citas attīstības sadarbības politikas prioritātes.³²¹ Jaunajām dalībvalstīm, kuras iestājās ES pēc 2002.gada, gan šis mērķis ir noteikts mazāks, apzinoties to iespējas, proti, šīm valstīm līdz 2010.gadam ir attīstības palīdzībā jānovirza tikai 0.17% no to IKP līmeņa, kopā ar vecajām ES dalībvalstīm veidojot 0.56% no ES IKP. Tas nozīmē, ka vienlaicīgi dalībvalstis netieši ir apņēmušās arī palielināt to daudzpusējai attīstības sadarbībai paredzēto budžeta daļu, kas tiek novirzīta arī ES. Kā redzams, uz 2006.gadu nosprausto mērķi ES kopumā bija izpildījuši, lai gan atsevišķas ES dalībvalstis (Grieķija, Itālija, Portugāle) to nebija izdarījušas,³²² taču aktuāls ir jautājums, vai ES spēs izpildīt 2010.gadam noteikto mērķi, ņemot vērā šī brīža ekonomiskos apstākļus – proti, lielāko ekonomisko lejupslīdi ES vēsturē.

Pamatojoties uz attiecīgā brīža ES un tās dalībvalstu ekonomiskās izaugsmes rādītājiem, Eiropas Komisija arī izteica aicinājumu palielināt attīstības sadarbības politikai piešķirto līdzekļu lielumu un veltīt nevis 1%, bet gan 1.24% no ES IKP šim mērķim. Šo Komisijas aicinājumu noraidīja tās ES dalībvalstis, kuru devums ES budžetā ir viens no lielākajiem, t.sk. šī darba ietvaros aplūkotās – Francija, Zviedrija, Apvienotā Karaliste, lai gan atsevišķi tās, kā jau tika norādīts iepriekš, apņēmas palielināt savus attīstības sadarbības budžetus. Savukārt jaunās ES dalībvalstis, kuras pievienojās ES kopš 2004.gada, šādu pienesumu tuvākajā nākotnē, ņemot vērā to ekonomiskās izaugsmes negatīvos rādītājus, nespēs sniegt, turklāt tās

³¹⁸ Commission of the European Communities. The Monterrey Process on Financing for Development – the European Union's Contribution to Doha and beyond. Annual Progress Report 2008. Brussels, 2008, p. 6. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 10.05.2009.).

³¹⁹ Department for International Development. Annual Report 2008, p. 115. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).

³²⁰ Grimm, S. Aid Disbursement and Effectiveness. European Development Cooperation to 2010 Briefing, 2004. www.odi.org.uk (Overseas Development Institute mājaslapa; aplūkota 06.05.2009.).

³²¹ Commission of the European Communities. The European Union Development Policy: The European Consensus on Development (2006/C 46/01). ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

³²² Commission of the European Communities. The Monterrey Process on Financing for Development – the European Union's Contribution to Doha and beyond. Annual Progress Report 2008. Brussels, 2008, pp. 11-17. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 10.05.2009.).

pamatā orientējas uz atbalsta nodrošināšanu savām kaimiņvalstīm, nevis attīstības valstīm.³²³ Jānorāda arī, ka šobrīd no ES ik gadu izlietotās attīstības palīdzības tikai aptuveni 0.43% sastāda jauno dalībvalstu finansiālais ieguldījums,³²⁴ kas apstiprina pieņemumu par šo valstu nespēju tuvākajā nākotnē ievērojami uzlabot savu sniegumu šajā kontekstā.

Būtisks pienesums ES attīstības palīdzībai ir arī EIB noslēgtie līgumi ar ārpus ES esošajām valstīm, starp kurām lielākā daļa ir attīstības valstis. Šo līgumu vērtība, piemēram, 2007.gadā veidoja 6.4 miljardus eiro.³²⁵

Pievēršoties ES attīstības palīdzības sadalījumam, jānorāda, ka ES ir būtiska humānās palīdzības sniegšana, kas līdz 2004.gadam naudas izteiksmē kopā veidoja 6.5 miljardus eiro. Tajā pašā gadā ES humānā palīdzība tika nogādāta cilvēkiem 30 konfliktu zonās, vairāk nekā 85 valstīs un radīja 50 miljoniem cilvēku iespējas apmierināt pamatvajadzības. ES sniegtās humānās palīdzības un tās saņēmēju apjoms ik gadu mainās atkarībā no krīžu un katastrofu skaita.³²⁶ 2002.gadā ECHO arī noteica mērķi ik gadu 10% no humānai palīdzībai paredzētā budžeta novirzīt aizmirsto krīžu seku risināšanai, kas arī tiek īstenots, piemēram, 2004.gadā veidojot 239 miljonus eiro jeb 42% no ECHO kopbudžeta,³²⁷ tātad ievērojami pārsniedzot noteikto mērķi. Laika periodam no 2007.-2013.gadam ES humānai palīdzībai ir atvēlējusī jau 16.96 miljardus eiro jeb vidēji 2.5 miljardus gadā.³²⁸

Atsevišķu attīstības sadarbības politikas prioritāšu īstenošanai ES ir noteikusi arī minimālo palīdzības apjomu, kas katru gadu ir jānodrošina, piemēram, pārtikas nodrošināšanai ik gadu ES tērē vismaz 422 miljonus eiro.³²⁹ Tāpat ES ir arī apņēmusies tirdzniecības palīdzības veidā novirzīt attīstības valstīm vismaz 2 miljardus eiro gadā, sākot no 2010.gada.³³⁰

Daļu attīstības sadarbībai pieejamo resursu ES sadala arī pa atsevišķām tematiskajām jomām, piemēram, laika periodam no 2007.-2013.gadam migrācijas veicināšanai iedalot 380 miljonus eiro.³³¹ Tāpat arī ir iedalīts noteikts budžets ES izveidotajām struktūrām, piemēram, Globālās

³²³ Grimm, S. Aid Disbursement and Effectiveness. European Development Cooperation to 2010 Briefing, 2004. www.odi.org.uk (Overseas Development Institute mājaslapa; aplūkota 06.05.2009.).

³²⁴ Granell, F. Can the Fifth Enlargement Weaken the EU's Development Cooperation? *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*. 2005, vol.5, no.24, pp. 1-14

³²⁵ Department for International Development. Working with the European Union: Europe for Development. London, 2008, p. 29. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 28.03.2009)

³²⁶ European Parliament. Fact Sheets on the European Union. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004, p. 388

³²⁷ Commission of the European Communities. EU Code of Conduct on Division of Labour in Development Policy. Brussels, 2007, p. 11. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 08.05.2009.).

³²⁸ Keukeleire, S., MacNaughtan, J. *The Foreign Policy of the European Union*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2008, p. 117

³²⁹ European Parliament. Fact Sheets on the European Union. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004, p. 389

³³⁰ Commission of the European Communities. The EU Report on Policy Coherence for Development. Brussels, 2007, p. 5. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 04.05.2009.).

³³¹ European Commission. Annual Report 2007 on the European Community's Development Policy and the Implementation of External Assistance in 2006. Brussels, 2007, p. 2. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

klimata pārmaiņu alianšes darbībai laika periodam no 2008.-2010.gadam ir atvēlēti 300 miljoni eiro.³³²

Saistībā ar ES sniegtās palīdzības sadalījumu pa sektoriem jānorāda, ka, piemēram, 2006.gadā lielākā attīstības palīdzības apjoma daļa jeb 42% no ES attīstības sadarbības kopbudžeta tika novirzīti sociālās attīstības veicināšanai, norādot uz īpašu atbalstu cilvēkkapitāla attīstībai. Salīdzinoši liels ES ieguldījums 2006.gadā bija arī attīstības valstu ekonomiskās infrastruktūras attīstībai – 15% no ES kopējās attīstības palīdzības.³³³

Savukārt ES attīstības palīdzības saņēmēju kontekstā ir jāizceļ ĀKK valstis, kurām jau 1980.gadu beigās/1990.gadu sākumā ES novirzīja lielāko oficiālās attīstības palīdzības daļu, piemēram, Āfrikai sniegtā palīdzība 1991.-1992.gadā veidoja 51.1% no ES kopējās attīstības palīdzības. Kopš tā laikā proporcionāli šis apjoms ir samazinājies, piemēram, 2001.-2002.gadā sastādot 39.5% no ES attīstības sadarbībai novirzītajiem līdzekļiem, taču absolūtajos rādītājos tas saglabājās relatīvi stabils. 1996.-2000.gadā EDF sniegtās palīdzības kopapjoms ĀKK valstīm bija 12.97 miljardi eiro,³³⁴ 2003.-2008.gadā - 13.5 miljardi eiro,³³⁵ bet no 2008.-2013.gadam tas jau ir pieaudzis līdz 22.68 miljardiem eiro.³³⁶

Jānorāda, ka kopš 2005.gada ES ir apņēmusies novirzīt tieši Āfrikas valstīm vēl vismaz 50% no attīstības palīdzības apjoma kopējā pieauguma attiecīgajā gadā. Piemēram, laikā no 2005.-2006.gadam ES tādējādi Āfrikai novirzīja par 3.7 miljardiem eiro vairāk, nekā sākumā bija paredzēts, kopā sastādot 23.7 miljardus eiro.³³⁷

Salīdzinājumam jānorāda, ka DCI budžets, piemēram, laika periodam no 2007.-2013.gadam sastāda 16.96 miljardus eiro, tātad mazāk nekā EDF budžets ĀKK valstīm. Tas arī norāda uz ĀKK valstu privilēģēto statusu ES attīstības sadarbības politikā, jo DCI budžets ir paredzēts nabadzības mazināšanai un attīstības veicināšanai valstīs ārpus ĀKK.³³⁸

Saistībā ar atbalsta sniegšanu valstīm, vadoties no to ienākumu līmeņa, jānorāda, ka, piemēram, 2002.gadā valstis ar zemākajiem ienākumiem, kuras ES ir noteikusi kā prioritāras

³³² Mackie, J., Koeb, E., Tywuschik, V. Challenges for ACP-EU Relations in 2009. *InBrief*. 2008, no.22, p.6. www.ecdpm.org (European Centre for Development Policy Management mājaslapa; aplūkota 11.05.2009.).

³³³ European Commission. Annual Report 2007 on the European Community's Development Policy and the Implementation of External Assistance in 2006. Brussels, 2007, p. 11. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

³³⁴ Grimm, S. Aid Disbursement and Effectiveness. European Development Cooperation to 2010 Briefing, 2004. www.odi.org.uk (Overseas Development Institute mājaslapa; aplūkota 06.05.2009.).

³³⁵ European Parliament. Fact Sheets on the European Union. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004, p. 392

³³⁶ European Commission. Development and Relations with African, Caribbean and Pacific States. 10th EDF. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 07.05.2009.).

³³⁷ Commission of the European Communities. The Monterrey Process on Financing for Development – the European Union's Contribution to Doha and beyond. Annual Progress Report 2008. Brussels, 2008, pp. 6,13. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 10.05.2009.).

³³⁸ Keukeleire, S., MacNaughtan, J. *The Foreign Policy of the European Union*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2008, pp. 117,118

palīdzības sniegšanas kontekstā, palīdzības veidā saņēma 1.19 miljardus eiro (1.68 miljardi ASV dolāru) jeb 26% no ES kopējiem izdevumiem attīstības sadarbībai, savukārt valstis ar vidēju ienākumu līmeni saņēma 1.71 miljardu eiro (2.41 miljards ASV dolāru), kas veidoja 38% no ES kopējās attīstības palīdzības.³³⁹ Tomēr jāatceras, ka ārējā palīdzība ir paredzēta attīstības veicināšanai pasaulē kopumā, nevis tikai pašās nabadzīgākajās valstīs, tādēļ šādu ES sniegtās palīdzības sadali nebūtu jāvērtē pārāk kritiski, lai gan ES nevajadzētu aizmirst savu izvirzīto attīstības sadarbības politikas virsmērķi – nabadzības mazināšanu. Turklāt jānorāda, ka kopš 2003.gada šī tendence ir mainījies un valstis ar zemākajiem ienākumiem saņem lielāku ES palīdzību nekā valstis ar vidēju ienākumu līmeni, lai gan arī tām šis palīdzības apjoms ir saglabājies augsts.³⁴⁰

Jāuzsver arī, ka katru gadu Eiropas Komisijas īstenotās attīstības sadarbības ietvaros vidēji 8 miljardi eiro tiek sniegti oficiālās attīstības palīdzības veidā, taču attīstības valstīm no tās tiek novirzīti tikai 6 miljardi eiro, atlikušajai daļai nonākot potenciālo ES dalībvalstu un citu valstu, kuras nav klasificējamās kā attīstības valstis, rīcībā.³⁴¹

ES savas attīstības sadarbības politikas ietvaros iegulda līdzekļus arī citās daudzpusējās attīstības sadarbības institūcijās, piemēram, 2006.gadā Eiropas Komisijas ANO un Pasaules Bankai kopā novirzīja 1.5 miljardus eiro,³⁴² kas nav vērtējams kā liels apjoms, ņemot vērā ES iespējas.

Līdz ar to ir redzams, ka ES sniegtās attīstības palīdzības kvantitatīvie rādītāji lielā mērā sakrīt ar ES attīstības sadarbības politikas prioritātēm un vienlaicīgi atspoguļo sarežģīto ES attīstības sadarbībai paredzētā budžeta uzbūvi.

Īstenotās politikas novērtēšana

ES daudzpusējās attīstības sadarbības novērtēšanas kontekstā jāuzsver, ka 2002.gadā Eiropas Padome ES progresa novērtēšanu attiecībā uz attīstības palīdzības kvantitatīvajiem rādītājiem un īstenotās attīstības sadarbības efektivitātes līmeni uzticēja Eiropas Komisijai. Komisijai līdz ar to ir jāsaņem ikgadēji progresa ziņojumi, kuros ir jāietver esošās situācijas apraksts, kā arī jāsniedz rekomendācijas atklāto problēmu risināšanai un iespējami ātrākai noteikto

³³⁹ Grimm, S. Aid Disbursement and Effectiveness. European Development Cooperation to 2010 Briefing, 2004. www.odi.org.uk (Overseas Development Institute mājaslapa; aplūkota 06.05.2009.).

³⁴⁰ European Commission. Annual Report 2007 on the European Community's Development Policy and the Implementation of External Assistance in 2006. Brussels, 2007, p. 8. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

³⁴¹ Grimm, S. Aid Disbursement and Effectiveness. European Development Cooperation to 2010 Briefing, 2004. www.odi.org.uk (Overseas Development Institute mājaslapa; aplūkota 06.05.2009.).

³⁴² European Commission. Annual Report 2007 on the European Community's Development Policy and the Implementation of External Assistance in 2006. Brussels, 2007, p. 6. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).

politikas mērķu un prioritāšu sasniegšanai. Šo ziņojumu sagatavošanai ES veic dalībvalstu detalizētu, ikgadēju aptauju.³⁴³

ES attīstības sadarbības īstenošanas kvantitatīvo novērtēšanu, savukārt, atspoguļo ES Donoru atlants (*the EU Donor Atlas*), kas parāda visu ES dalībvalstu sniegtās attīstības palīdzības apjomu absolūtajos skaitļos un proporcionāli to IKP līmenim, kā arī atbalsta sadalījumu pa reģioniem, valstīm un sektoriem. Tiek veikti arī ikgadēji tematiskie novērtējumi, ņemot vērā ES pieņemtos attīstības sadarbības politikas plānošanas dokumentus, piemēram, ES Rīcības kodeksu par pienākumu sadali attīstības politikā, kā arī veicot izvērtējumus konkrētās attīstības valstīs. Tāpat ES ir noteikusi, ka pēc noteikta laika ir jāīsteno attiecīgo politikas plānošanas dokumentu pārskatīšana, nodrošinot to aktualitātes saglabāšanu caur papildinājumu un/vai labojumu veikšanu.³⁴⁴

Kopumā tādējādi var secināt, ka ES attīstības sadarbības politika laika gaitā ir piedzīvojusi būtiskas pārmaiņas, tajā pašā laikā noteiktus tās principus un prioritātes nemainot, piemēram, saglabājot ES dalībvalstu iespējas ietekmēt šīs ES ārpolitikas jomas veidošanu un īstenošanu.

Lai apzinātu ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikas veidošanas un īstenošanas priekšrocības un trūkumus, kā arī spētu salīdzināt ES attīstības sadarbību ar šī darba ietvaros aplūkoto ES dalībvalstu divpusējām attīstības sadarbības politikām, ir nepieciešams veikt tās izvērtējumu, kas tiks īstenots nākamās darba apakšnodaļas ietvaros.

3.2. Eiropas Savienības attīstības sadarbības politikas vērtējums

Attīstības sadarbības politikā Saimons Maksvels (*Simon Maxwell*), Endrjū Rodžersons (*Andrew Rogerson*), Svens Grims (*Sven Grimm*) un Ralfs Laiterics (*Ralf Leiteritz*) izdala šādas ES priekšrocības pretstatā tās dalībvalstīm: ES vērtības (demokrātija, likuma vara, cilvēktiesības) un lielāka politiskā neitralitāte palīdzības sniegšanā; attīstības sadarbības politikas spektrs; sniegtās palīdzības apjoms, ņemot vērā dalībvalstu iemaksas; reputācija starptautiskajā vidē; ekspertīzes iespēju nodrošināšana tās globālās pārstāvniecības ietvaros; starptautiskais statuss attīstības sadarbības jomā; kā arī cieša sadarbības saikne ar citiem donoriem un attīstības valstīm. Lai gan daļa šo salīdzinošo priekšrocību ES piemīt, tomēr autori norāda, ka ar tām nepietiek ES attīstības sadarbības politikas īstenošanai un uzlabošanai, jo būtiskāka ir, piemēram, attīstības palīdzības adekvāta un sabalansēta sadale pa sektoriem, īpaši fokusējoties uz noteikto prioritāšu īstenošanu. ES šim jautājumam līdz šim

³⁴³ Commission of the European Communities. The Monterrey Process on Financing for Development – the European Union's Contribution to Doha and beyond. Annual Progress Report 2008. Brussels, 2008, p. 48. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 10.05.2009.).

³⁴⁴ Commission of the European Communities. EU Code of Conduct on Division of Labour in Development Policy. Brussels, 2007, pp. 8,11. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 08.05.2009.).

nav pievērsusi pietiekami lielu nozīmi, jo, piemēram, 2002.gadā tikai 7.8% no ES sniegtās palīdzības tika novirzīti pārtikas nodrošināšanas un lauksaimniecības attīstības veicināšanai, bet 21.4% - tika veltīti sociālo pakalpojumu sniegšanai, kas nav tik svarīga attīstības valstu iedzīvotājiem kā pārtikas pieejamība.³⁴⁵

Vēsturiski ES attīstības sadarbības politika ir veidojusies, apzinoties šīs priekšrocības, taču vienlaicīgi saglabājot iespējas arī dalībvalstīm paust savu nostāju un realizēt savas prioritātes, tādējādi lielā mērā atstājot ietekmi arī uz ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikas attīstību, piemēram, saglabājot fokusu uz atsevišķu ES dalībvalstu bijušajām kolonijām palīdzības sniegšanā.

ES attīstības sadarbības politikas vēsturiski noteikto principu kontekstā jānorāda, ka viens no šiem principiem šobrīd netiek pietiekami ievērots. Attīstības sadarbības politika tiek pakārtota citām ES politikām, piemēram, tirdzniecībai, neskatoties uz to, ka attīstības sadarbības politikas mērķiem un prioritātēm būtu jāatspoguļojas visās ar attīstības valstīm saistītajās ES politikās.

Šajā kontekstā būtiski ir aplūkot Eiropas Komisijas 2007.gada ziņojumā par PCD ievērošanu ietvertos secinājumus. Šajā ziņojumā tiek norādīts, ka citu ES politiku ietekme uz attīstības procesiem un PCD nepieciešamība tiek plaši atzīta ES institūcijās, īstenojot noteiktus PCD principus. Eiropas Komisija, piemēram, veic iekšējās konsultācijas starp struktūrvienībām, ir izveidojusi Ietekmes novērtēšanas sistēmu (*Impact Assessment System*) un speciālu grupu, kuras uzdevums ir veicināt PCD ievērošanu. Tiek gan arī uzsvērts, ka, piemēram, Eiropas Padomes līmenī PCD netiek pietiekami izmantots lēmumu pieņemšanas procesā, kas norāda uz nepietiekamu vienotību ES dalībvalstu vidū un atšķirīgām interesēm. Kā problēmas tiek izdalītas arī iekšējās kapacitātes trūkums, tomēr nepietiekama visu ES institūciju sapratne par PCD būtisko nozīmi, kā arī atšķirīgās attīstības valstu politiskās intereses, kas pretojas ES vienotai attieksmei pret visām šajā kategorijā ietilpstošajām valstīm.³⁴⁶

Attiecībā uz citu ES attīstības sadarbības politikas principu ievērošanu jāuzsver, ka ES cenšas to īstenot, taču, piemēram, ES un dalībvalstu attīstības sadarbības politiku koordināciju panākt ir grūti, ņemot vērā atšķirīgās dalībvalstu intereses, prioritātes un palīdzības fokusu, orientējoties uz attīstības veicināšanu konkrētos reģionos un valstīs.

³⁴⁵ Maxwell, S., Rogerson, A., Grimm, S., Leiteritz, R. *Revising the EU Development Policy: Issues and Options*. London: Overseas Development Institute, 2004, pp. 1-11. www.odi.org.uk (Overseas Development Institute mājaslapa; aplūkota 06.05.2009.).

³⁴⁶ Commission of the European Communities. *The EU Report on Policy Coherence for Development*. Brussels, 2007, p. 3,4. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 04.05.2009.).

Saistībā ar ES attīstības sadarbības principiem un institucionālo mehānismu jānorāda, ka ES kopējā attīstības sadarbības politika nevar ietekmēt atsevišķu dalībvalstu iespējas neatkarīgi darboties, sniedzot palīdzību divpusējās attīstības sadarbības politikas ietvaros. Neskatoties uz šo trūkumu, aizvien vairāk ES un tās dalībvalstis cenšas savstarpēji koordinēt īstenotās attīstības programmas un paust vienotu nostāju saistībā ar attīstības jautājumiem starptautiskā līmenī,³⁴⁷ kas šobrīd var tikt vērtēta kā ES un tās dalībvalstu vēlme pildīt 2005.gadā pieņemtās Parīzes deklarācijas principus attīstības sadarbības efektivitātes uzlabošanai. Turklāt pretēji vecajām ES dalībvalstīm jaunās ES dalībvalstis daudz vairāk atbalsta ES un sniedz organizācijai noteiktus ieguvumus attīstības sadarbības politikas veidošanā un īstenošanā. Visas jaunās ES dalībvalstis ir arī tādu daudzpusējo attīstības sadarbību īstenojošu starptautisko institūciju kā, piemēram, Pasaules Banka, locekles, līdz ar to ES no jaunajām dalībvalstīm gūst papildus balsis tajās lēmumu pieņemšanas procesā, tādējādi palielinot savu starptautisko ietekmi.³⁴⁸

ES attīstības sadarbības politika veidošanu ietekmē arī personālijas, kuras darbojas ES institūcijās – Eiropas Parlamentā, Komisijā un Padomē, jo to kompetence ietver arī lēmumu pieņemšanu attiecībā uz ES attīstības sadarbību. Šī ietekme ir kļuvusi nozīmīgāka līdz ar ES paplašināšanos, ņemot vērā, piemēram, veco un jauno dalībvalstu atšķirīgās ģeogrāfiskās interešu zonas un vēlmi tām pielāgot arī ES attīstības sadarbības politiku. Personāliju kontekstā ir būtiski norādīt, ka tieši šogad (2009.gadā) notiks Eiropas Parlamenta vēlēšanas un mainīsies arī Eiropas Komisijas sastāvs, līdz ar to ir sagaidāms, ka šīs pārmaiņas atstās iespaidu arī uz ES attīstības sadarbības politiku.

Saistībā ar ES attīstības sadarbības institucionālo mehānismu jāuzsver arī, ka tas ir sarežģīts, atbildības jomām sadaloties starp dažādām institūcijām – ne tikai Eiropas Komisiju, Parlamentu un Padomi, bet arī iekšējiem izveidotajiem fondiem, piemēram, EDF, un struktūrvienībām – dažādiem ģenerāldirektorātiem, kā rezultātā ES nav spējusi samazināt administratīvās izmaksas un padarīt vienkāršāku palīdzības saņemšanu attīstības valstīm. Būtiski, ka šis sarežģītais institucionālais mehānisms arī ievērojami apgrūtina lēmumu pieņemšanu un ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikas veidošanu, jo ir nepieciešams regulāri meklēt kompromisu starp šo daudzo aktoru nostādnēm un interesēm, kas ir lēns un smagnējs process.

Institucionālā mehānisma pilnveidošanas kontekstā gan ir jāakcentē *EuropeAid* izveidošana, ES attīstības sadarbības projektu īstenošanai pārejot vienas institūcijas pārziņā un noteiktā

³⁴⁷ Granell, F. Can the Fifth Enlargement Weaken the EU's Development Cooperation? *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*. 2005, vol.5, no.24, pp. 1-14

³⁴⁸ Turpat, pp. 1-14

līmenī arī paaugstinot jaunu projektu realizēšanas iespējas administratīvo izdevumu samazināšanas rezultātā. Taču, neskatoties uz to, ka attīstības projektu īstenošana ir *EuropeAid* kompetence, ģeogrāfiski ES attīstības sadarbības politikas realizēšana ir *DG Development* un *DG RELEX* atbildības sfēra, turklāt *DG RELEX* ir labākā situācijā nekā *DG Development*, ņemot vērā, ka pirmajam darbības finansējums nāk no EDF, savukārt otrajam šāda speciāla fonda nav un tas balstās uz DCI no ES kopbudžeta iedalītajiem līdzekļiem.

ES īstenotajā attīstības sadarbības politikā pozitīvi vērtējama ir ES iniciatīva attīstības veicināšanas procesā iesaistīt arī attīstības valstu sabiedrību, nodrošinot lielāku uzticamību palīdzības donoriem un valsts pārvaldes struktūrām, kā arī uzlabojot sniegtās palīdzības rezultativitāti, novirzot to attiecīgajai sabiedrībai būtiskāko attīstības projektu īstenošanai. Taču jāatceras, ka attīstības valstu iedzīvotājiem bieži trūkst zināšanu un pieredzes par attīstības sadarbības principiem un īstenošanas procesiem, tādējādi nepieciešams noteiktu palīdzības daļu novirzīt šo iedzīvotāju izglītošanas un apmācības mērķiem, kas ne vienmēr tiks vērtēti kā labākais ieguldījums, īpaši gadījumos, kad šajās valstīs nav attīstīta lauksaimniecība un ir nepietiekams pārtikas piedāvājums.

S.Grimms gan norāda, ka ES vajadzētu vairāk pievērsties attīstības valstu pārvaldes kapacitātes paaugstināšanas veicināšanai, nodrošinot, ka tās saņemto ārējo palīdzību izmanto lietderīgi, un vienlaicīgi palielinot šo valstu iespējas ātrāk uzlabot savus attīstības rādītājus.³⁴⁹

Lai gan ir pētnieki, kuri domā pretēji, tomēr ES attīstības sadarbībai tāpat kā citām ārpolitikas jomām tradicionāli ir tikusi pārņemta pārmērīgā orientācija uz savu vērtību (demokrātija, cilvēktiesības, likuma vara) eksportu uz trešajām valstīm, kas ne vienmēr rada vēlamus rezultātus, kā arī noteiktos gadījumos vispār nebūtu izmantojams, piemēram, noteiktās attīstības valstīs pastāvošo tradīciju dēļ, kuras ir pretrunā ar šīm ES atbalstītajām un izplatītajām vērtībām. Turklāt, piemēram, demokrātija un cilvēktiesību ievērošana nav viennozīmīgi interpretējami jēdzieni, līdz ar to ES iecerētajā veidā tās var netikt ieviestas un īstenotas, taču ES turpina šīs vērtības ietvert savās ārpolitikas, t.sk. attīstības sadarbības politikas, prioritātēs.

Pretēji jeb pozitīvi ir vērtējama nabadzības mazināšanas noteikšana par ES attīstības sadarbības politikas virsmērķi un MDG's laicīgas sasniegšanas izdalīšana par vienu no būtiskākajām šīs politikas prioritātēm, tādējādi parādot arī ES sadarbības ar ANO nozīmi šajā jomā. Saistībā ar citām ES attīstības prioritātēm jānorāda, ka tās nav unikālas un šobrīd tādā

³⁴⁹ Grimm, S. Aid Disbursement and Effectiveness. European Development Cooperation to 2010 Briefing, 2004. www.odi.org.uk (Overseas Development Institute mājaslapa; aplūkota 06.05.2009.).

vai citādā formā ir ietvertas arī šajā darbā aplūkoto ES dalībvalstu divpusējās attīstības sadarbības politikās.

ES attīstības sadarbības politikas ietvaros noslēgto sadarbības līgumu ar valstu grupām un reģioniem kontekstā jāuzsver, ka tiem ir arī zināmi trūkumi. Piemēram, ĀKK valstu kontekstā var minēt Saimona Ašervuda (*Simon Usherwood*) secinājumu, ka Kotonū līgums apvieno valstis, kurām ir ļoti maz līdzību vai arī vispār to nav, izņemot to koloniālo pagātņi, tāpēc rodas jautājums par šī līguma adekvātumu, jo vienā līgumā nevar apvienot šo valstu atšķirības, lai pēc vieniem principiem veicinātu to attīstību. Tiek arī uzskatīts, ka šis līgums vairāk veicina ES vērtību un interešu uzspiešanu ĀKK valstīm, nevis vienlīdzīgu partnerattiecību veidošanu,³⁵⁰ turklāt, kā secina Stefans Keukeleirs (*Stephan Keukeleire*) un Dženifera Maknotana (*Jennifer MacNaughtan*), Kotonū līgums ietver daudz vairāk dažādu nosacījumu izpildes nepieciešamību no ĀKK valstu puses, lai saņemtu ES palīdzību, nekā ar citiem reģioniem noslēgtie šāda veida līgumi.³⁵¹

Attiecībā uz palīdzības kvantitatīvajiem rādītājiem jānorāda, ka ES attīstības sadarbības politikas īstenošanu ietekmē arī ES dalībvalstu ekonomiskās izaugsmes rādītāji un no to pieauguma apjoma izrietošais kopbudžeta, t.sk. attīstības palīdzībai velītās budžeta daļas, lielums, ko apliecina arī pēdējo gadu tendences dalībvalstu iemaksās ES attīstības sadarbības mērķiem. Jāatceras gan, ka ES ir pieņēmusi lēmumu palielināt sniegtās attīstības palīdzības apjomu, tādējādi samazinot finanšu pieejamības nepietiekamības varbūtību attīstības valstu iedzīvotāju labklājības veicināšanai. Tomēr, neskatoties uz šo apņemšanos, lielai daļai ES dalībvalstu nav skaidru budžeta plānu tuvākajiem gadiem, nemaz nerunājot par periodu līdz 2013. un 2015. gadam,³⁵² kas rada zināmu piesardzību attiecībā uz ES spēju īstenot savus attīstības palīdzības apjoma mērķus.

ES attīstības sadarbības politikā lielā mērā dominē reģionālais fokuss, lai gan ES aktīvi darbojas arī globālās attīstības sadarbības politikas veidošanā un īstenošanā. Šo secinājumu pamatā apstiprina ES sniegtās palīdzības sadalījums, koncentrējoties uz atsevišķiem attīstības valstu reģioniem, īpaši uz ĀKK valstīm, tādējādi atainojot ES attīstības sadarbības ģeogrāfiskās prioritātes. ĀKK valstu kontekstā arī jānorāda, ka EDF saglabāšana atdalīti no ES kopbudžeta ļaus arī turpmāk šīm valstīm saglabāt privilēģēto statusu, zināmā mērā

³⁵⁰ Usherwood, S. Development Cooperation. In: Glöckler, G., Junius, L., Scappucci, G., Usherwood, S., Vassallo, J. *Guide to EU Policies*. London: Blackstone Press Limited, 1998, p. 222

³⁵¹ Keukeleire, S., MacNaughtan, J. *The Foreign Policy of the European Union*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2008, p. 208

³⁵² Commission of the European Communities. Monterrey Process on Financing for Development – the European Union's Contribution to Doha and beyond. Annual Progress Report 2008. Brussels, 2008, p. 36. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 10.05.2009.).

diskriminējot pārējās attīstības valstis, kurām garantētais palīdzības apjoms ir atkarīgs no sarežģītā ES budžeta veidošanas procesa rezultāta.

Zināmā mērā pozitīvi vērtējama ir ES īstenotā palīdzības sniegšana, balstoties uz attīstības valstu līdzšinējiem sasniegumiem, jo tādējādi tiek veicināta attīstības valsts pašattīstības sekmēšanas iniciatīva un sodīta novirzīšanās no noteiktajiem mērķiem un pieņemtajiem principiem, piemēram, pārstājot sniegt palīdzību valstīm, kuras ir pārtraukušas virzību uz demokrātijas iedzīvināšanu valstīm, kā tas notika Togo gadījumā.³⁵³ Taču var rasties arī situācijas, kas lielāku atbalstu saņem valstis ar augstākiem izaugsmes rādītājiem, kas ne vienmēr ir pašas nabadzīgākās, līdz ar to liedzot iespējas saņemt palīdzību tām valstīm, kurām tā ir visvajadzīgākā. Lai šo problēmu novērstu, ir jāizstrādā atšķirīgi vērtēšanas kritēriji, lai ņemtu vērā valstu atšķirīgos attīstības līmeņus un tempus.

Saistībā ar ES attīstības sadarbības politikas novērtēšanu ir jānorāda, ka to pamatā veic ES institūcijas pašas, tikai atsevišķos gadījumos piesaistot neatkarīgus ekspertus. Turklāt noteiktos gadījumos, piemēram, izvērtējot progresu attīstības palīdzības apjoma palielināšanā, ES šajos novērtējumos izmanto dalībvalstu aptaujas metodi, kas tādējādi zināmā mērā liek apšaubīt gala ziņojumos norādīto informāciju, ņemot vērā, ka dalībvalstis ne vienmēr būs ieinteresētas norādīt uz savas darbības trūkumiem.

ES attīstības sadarbības politiku izvērtē arī tās dalībvalstis. Tā Apvienotās Karalistes novērtēšanas institūcijas EvD sagatavotajā izvērtējumā par 2007./08.gadu tiek norādīts, ka koordinācija, saskaņotība un savstarpēja papildināšana ES attīstības sadarbības politikā nav bijusi pietiekama, tādējādi mazinot ES attīstības sadarbības produktivitāti un vienlaicīgi nosakot attīstības valstīm pārāk stingrus nosacījumus šīs sadarbības ietvaros. Līdz ar to no ES puses ir nepieciešams lielāks spiediens uz dalībvalstīm un spēcīgāka politiskā griba, lai nepieciešamie uzlabojumi ES daudzpusējā attīstības sadarbībā tiktu veikti, jo šobrīd, piemēram, darbības koordinācija izpaužas tikai kā apmainīšanās ar informāciju, nevis tiek sekmēta īstenoto pasākumu kontekstā.³⁵⁴ Apvienotā Karaliste arī uzskata, ka ir nepieciešams nodrošināt lielāku attīstības jautājumu lomu Eiropas Komisijas ietvaros un panākt saikni starp trīs būtiskiem posmiem – krīzes novēršana, valsts atlabšana un attīstība, ko ir iespējams panākt, viena komisāra personā apvienojot attīstības sadarbības un humānās palīdzības sniegšanas kompetenci.³⁵⁵

³⁵³ Calderisi, R. *The Trouble with Africa: Why Foreign Aid Isn't Working*. New York: Palgrave Macmillan, 2006, p. 172

³⁵⁴ Head of Evaluation. Independent Evaluation in DFID: Annual Report 2007/08, pp. 21,22. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

³⁵⁵ Department for International Development. Working with the European Union: Europe for Development. London, 2008, p. 17. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 28.03.2009.).

Savukārt Stefans Brūne (*Stefan Brüne*) uzsver, ka ES pakāpeniski ir jāveido vienota stratēģija, ietverot tirdzniecības, drošības un attīstības sadarbības politikas, kuras ilgstoši ir tikušas savstarpēji nodalītas. Šī stratēģija būtu ES īstenotās politikas pamats attiecībā uz trešajām valstīm. Ir svarīgi arī mainīt ES attīstības sadarbības principus, samazinot dalībvalstu divpusējo attīstības sadarbības politiku nozīmi un veidojot vienotu ES attīstības sadarbības politiku, jo līdzšinējā ES palīdzības sniegšana attīstības valstīm parāda ES dalībvalstu preferences, noteiktos gadījumos radot zaudējumus, nevis ieguvumus.³⁵⁶

Kopumā jānorāda, ka ES pēc sniegtās palīdzības kopapjoma saglabā savu pozīciju kā lielākais attīstības sadarbību īstenojošais donors, kas nodrošina tai vadošo ietekmi šajā politikas jomā globālā mērogā. Tomēr, lai uzlabotu attīstības sadarbības politikas rādītājus ES ir iespējams nepieciešams vēl vairāk nostiprināt sadarbību ar citām starptautiskajām organizācijām, valstīm, transnacionālajām kompānijām un privātajiem donoriem, kuri sniedz palīdzību attīstības valstīm.

Saistībā ar ES attīstības sadarbības politikas kvalitātes un rezultativitātes uzlabošanu jāuzsver, ka to ir iespējams īstenot, izmantojot ES dažādās politikas vadlīnijās noteiktos pasākumus, taču jāatceras, ka šo pasākumu ieviešanu ir grūti īstenot vienlaicīgi un ir nepieciešams samērā daudz laika, lai to izdarītu. Līdz ar to ES attīstības sadarbības politikas kvalitātes un rezultativitātes uzlabošanu būtu jāsāk ar būtiskāko un potenciāli veiksmīgāku pasākumu īstenošanu, pakāpeniski sekmējot arī pārējo pasākumu ieviešanu.

Lai parādītu ES daudzpusējās un Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējās attīstības sadarbības politikas līdzības un atšķirības, nākamajā darba nodaļā tiks sniegts ilustratīvs to salīdzinājums.

³⁵⁶ Brüne, S. European External Relations and the Future of Development Policy. *Nord-Süd aktuell*. 2004, 4. Quartal, pp. 646-649

4. Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas divpusējās un Eiropas Savienības daudzpusējās attīstības sadarbības politikas salīdzinājums

Konkrētā darba ietvaros Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas un ES attīstības sadarbība tika pētīta, pievēršoties piecu salīdzināmo politikas veidošanas un īstenošanas pamatrādītāju aplūkojumam: politikas vēsturiskajai attīstībai; politikas veidošanas un īstenošanas institucionālajam mehānismam; politikas mērķiem un prioritātēm; sniegtās attīstības palīdzības kvantitatīvajiem rādītājiem; kā arī īstenotās politikas novērtēšanas iespējām. Balstoties uz šiem rādītājiem, tika izvērtēta arī īstenotās attīstības sadarbības politikas sasaiste ar teorētiskajām pieejām attīstībai – ortodoksālo un kritiski alternatīvo.

Minētie salīdzināmie rādītāji darba ietvaros tika sadalīti detalizētāk. Šo sadalījumu var aplūkot zemāk norādītās pārskata tabulas ietvaros. Šī tabula ataino Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas un ES attīstības sadarbības politiku, vadoties no sākotnēji pieņemtajiem rādītājiem. Tabula arī sniedz iespējas minēto gadījumu salīdzināšanai, uzskatāmi parādot to savstarpējās līdzības un atšķirības.

Salīdzināmie rādītāji	Apvienotā Karaliste	Francija	Zviedrija	Eiropas Savienība
<i>Vēsturiskā attīstība</i>				
Attīstības sadarbības politikas īstenošanas oficiālais aizsākums	1929.gads – Koloniālās attīstības akta pieņemšana un Koloniālās attīstības fonda dibināšana	1961.gads – attīstības sadarbības politikas institucionālā mehānisma izveidošana	1952.gads – Centrālās Zviedrijas sadarbības komitejas izveidošana	1957.gads – Romas līguma parakstīšana, izveidojot Eiropas Ekonomisko Kopieni
Politikas izveidošanās cēloņi	Atbalsts kolonijām, to iedzīvotājiem Vēlme saglabāt ietekmi un sadarboties ar bijušajām kolonijām Ekonomiskās intereses	Līdz koloniālisma sabrukumam nebija noteiktas atbalsta politikas Vēlme saglabāt ietekmi un sadarboties ar bijušajām kolonijām Franču valodas un kultūras saglabāšana un izplatīšana	Atbalsts iedzīvotājiem tajās valstīs, kur bijušas reliģiskās misijas Solidaritāte pret attīstības valstīm Miera un drošības nodrošināšana Ekonomiskās intereses	Atbalsts dalībvalstu bijušajām kolonijām Ekonomiskās intereses Morālie apsvērumi nabadzīgo cilvēku dzīves apstākļu uzlabošanai
<i>Institucionālais mehānisms</i>				
Par politikas veidošanu atbildīgās institūcijas	Starptautiskās attīstības departaments (DFID) – ministrijas statuss un iespēja ietekmēt citu ministriju darbību	Starpministriju komiteja starptautiskās sadarbības un attīstības jautājumos (CICID) – premjers un 12 ministri, kuru darbība vistiešāk saistīta ar attīstību	Valdība kopumā Ārlietu ministrija – pamatā sagatavo visus politikas plānošanas dokumentus	Eiropas Komisija Eiropas Parlaments Eiropas Padome (tātad ES dalībvalstis)

	<p>Citas ministrijas, kuru politika ietekmē attīstību</p>	<p>Augstākā padome starptautiskās sadarbības un attīstības jautājumos (HCCI) – sabiedrisko organizāciju pārstāvji, sniedz ieteikumus CICID</p> <p>Stratēģiskās orientācijas un programmēšanas konference (COSP) – visu ministriju darbības koordinācija</p> <p>Eiropas lietu ģenerālsekretarāts – attīstības sadarbības politiku veidojošo un īstenojošo institūciju koordinācija</p>		
<p>Par politikas īstenošanu atbildīgās institūcijas</p>	<p>Starptautiskās attīstības departaments (DFID) – pilns palīdzības spektrs</p> <p>Citas ministrijas, kuru politika ietekmē attīstību</p> <p>Finanšu institūcija „CDC Group Plc” – atbalsts attīstības valstu uzņēmējiem, infrastruktūras attīstībai</p>	<p>Ārlietu un Eiropas lietu ministrija (politikas īstenošana), tās diplomātiskās pārstāvniecības attīstības valstīs</p> <p>Ekonomikas, finanšu un nodarbinātības ministrija (finansējums)</p> <p>Imigrācijas, integrācijas, nacionālās identitātes un līdzattīstības ministrija</p> <p>Francijas Attīstības aģentūra (AFD) – realizē 2/3 divpusējās attīstības sadarbības budžeta</p> <p>Sadarbības un kultūras birojs (SCAC)</p> <p>Prioritārās solidaritātes fonds (PSF) – ZSP valstu atbalsta projektu finansēšana</p>	<p>Valdība kopumā</p> <p>Ārlietu ministrija</p> <p>Zviedrijas Starptautiskās attīstības sadarbības aģentūra (Sida) – pilns palīdzības spektrs</p> <p>Valsts finanšu institūcija <i>Swedfund</i> – atbalsts attīstības valstu ekonomiski un sociāli veselīgiem un atbildīgiem pret apkārtējo vidi uzņēmumiem</p>	<p>Eiropas Komisija</p> <p>Eiropas Komisijas iekšējās struktūras: Ārējo attiecību ģenerāldirektorāts (<i>DG RELEX</i>); Attīstības ģenerāldirektorāts (<i>DG Development</i>); Tirdzniecības ģenerāldirektorāts (<i>DG Trade</i>); Humānās palīdzības ģenerāldirektorāts (<i>ECHO</i>); Eiropas Palīdzības aģentūra (<i>EuropeAid</i>)</p> <p>Eiropas Komisijas delegācijas trešajās valstīs</p> <p>Eiropas Attīstības fonds (EDF) – palīdzība tikai ĀKK valstīm</p> <p>Finanšu instruments jeb fonds pārējo attīstības valstu atbalstam - Attīstības sadarbības instruments (DCI)</p> <p>Eiropas Investīciju banka (EIB) – atbalsts attīstības</p>

				valstu uzņēmējiem
Sadarbības partneri politikas veidošanā un īstenošanā	Daudzpusējās sadarbības donori – starptautiskās organizācijas (īpaši Pasaules Banka) Donorvalstis (t.sk. jaunie donori – Ķīna u.tml.) Nevalstiskās organizācijas Attīstības valstis	Daudzpusējās sadarbības donori – starptautiskās organizācijas Donorvalstis Nevalstiskās organizācijas Attīstības valstis Privātie ziedotāji	Daudzpusējās sadarbības donori – starptautiskās organizācijas (īpaši ANO un ES) Donorvalstis Nevalstiskās organizācijas Privātā sektora pārstāvji Zinātniskās institūcijas Attīstības valstis	Daudzpusējās sadarbības donori – starptautiskās organizācijas (īpaši ANO, Āfrikas Savienība) Dalībvalstu attīstības aģentūras Donorvalstis (t.sk. jaunie donori – Ķīna u.tml.) Nevalstiskās organizācijas Privātā sektora pārstāvji Interesu grupas Attīstības valstis
Politikas mērķi un prioritātes				
Politikas virsmērķis	Ilgtermiņģīgas attīstības veicināšana	Nav noteikts konkrēts virsmērķis	Vienlīdzīgas un ilgtspējīgas attīstības veicināšana	Nabadzības mazināšana
Politikas prioritātes	Nabadzības mazināšana MDG's sasniegšana Drošības veicināšana Ekonomiskā izaugsme Klimata pārmaiņu radītās negatīvās ietekmes mazināšana Ilgtermiņģīgs patēriņš un ražošana Dabas resursu ilgtspējīga izmantošana un apkārtējās vides aizsardzība Ilgtermiņģīgu sabiedrību veidošana Labas pārvaldības veicināšana Sabiedrisko pakalpojumu pieejamība	Nabadzības mazināšana MDG's sasniegšana Sabiedrisko labumu nodrošināšana globālā mērogā Ekonomiskā izaugsme Franču valodas un kultūras saglabāšana un izplatīšana Dialoga uzturēšana ar sadarbības valstu valdību Apkārtējās vides aizsardzība Klimata pārmaiņu radītās negatīvās ietekmes mazināšana Kultūras daudzveidības saglabāšana Labas pārvaldības veicināšana Migrācijas veicināšana Likuma varas,	Nabadzības mazināšana MDG's sasniegšana Ekonomiskā izaugsme Ekonomiskā un sociālā vienlīdzība Labas pārvaldības veicināšana un demokrātijas attīstība Ekonomiskās un politiskās neatkarības sekmēšana Dabas resursu ilgtspējīga izmantošana un apkārtējās vides aizsardzība Klimata pārmaiņu radītās negatīvās ietekmes mazināšana Tirdzniecības liberalizācija ES Kopējās lauksaimniecības politikas	Ilgtermiņģīga sociālā un ekonomiskā attīstība MDG's sasniegšana Drošības veicināšana Padziļināts politiskais dialogs Labas pārvaldības veicināšana Likuma varas, cilvēktiesību ievērošana un demokrātijas īstenošana Ekonomisko un institucionālo reformu īstenošanas atbalstīšana Infrastrukturā, komunikāciju un transporta sistēmas attīstība Tirdzniecības liberalizācija Reģionālās integrācijas veicināšana Dabas resursu

	Daudzpusējās attīstības sadarbības institūciju (ANO, PB, SVF, PTO, ES) reformēšana	cilvēktiesību ievērošana un demokrātijas īstenošana Augstākās izglītības un pētniecības iespēju nodrošināšana	reformēšana Ilgtspējīgu institūciju veidošanās valsts pārvaldē un sabiedrībā atbalstīšana Krīžu vadība un cilvēku drošība Atsevišķu sabiedrības grupu diskriminācijas mazināšana un dzimumu līdztiesības veicināšana Sabiedrisko labumu nodrošināšana globālā mērogā Migrācijas veicināšana	ilgtspējīga izmantošana un apkārtējās vides aizsardzība Enerģētikas politikas sakārtošana un tīra dzeramā ūdens pieejamības nodrošināšana Lauku attīstība un teritoriālā plānošana Klimata pārmaiņu radītās negatīvās ietekmes mazināšana Sabiedrisko labumu nodrošināšana globālā mērogā Daudzpusējās attīstības sadarbības institūciju (PB, SVF) reformēšana
Ģeogrāfiskās politikas prioritātes/prioritārās palīdzības saņēmējvalstis	Āfrikas valstis Vājās valstis	Prioritārās solidaritātes zona (ZSP) – 55 valstis (t.sk. 43 Āfrikas valstis) Vājās valstis Pašas nabadzīgākās valstis	Āfrikas valstis Centrālās un Austrumeiropas valstis Pašas nabadzīgākās valstis	Āfrikas, Karību jūras un Klusā okeāna reģiona (ĀKK) valstis Pašas nabadzīgākās valstis Vājās valstis
Palīdzības veidi	Finanšu palīdzība (grantu, aizdevumu, garantijas) Tehniskā palīdzība Materiālu resursu piegāde Ārējo parādu dzēšana	Finanšu palīdzība (tiešs budžeta, tā programmu vai sektoru atbalsts) Tehniskā palīdzība Humānā palīdzība Ārējo parādu dzēšana	Finanšu palīdzība (projektu, programmu atbalsts, grantu, aizdevumu, garantijas) Tehniskā palīdzība Humānā palīdzība Atbalsts caur zviedru NVO Starptautiska mēroga apmācību kursi Ārējo parādu dzēšana	Finanšu palīdzība (grantu, aizdevumu, garantijas) Humānā palīdzība (t.sk. pārtikas nodrošināšana) Tirdzniecības iespēju nodrošināšana uz atvieglotiem nosacījumiem Tehniskā palīdzība Ārējo parādu dzēšana
Palīdzības piesaiste donora eksportam	Pretlikumīga	Pieņemts lēmums to nesaistīt, taču praksē neliela daļa aizvien piesaistīta	Neatbalsta, taču praksē neliela daļa aizvien piesaistīta	Tiek īstenota
Palīdzības kvantitatīvie rādītāji				
Palīdzības apjoms absolūtajos skaitļos	2007.gadā – 6.02 miljardi eiro	2007.gadā – 7.11 miljardi eiro	2007.gadā – 2.8 miljardi eiro	2007.gadā – 46 miljardi eiro
Palīdzības apjoms % no IKP	2006.gadā – 0.51% 2007.gadā – 0.38%	2006.gadā – 0.47% 2007.gadā – 0.39%	2006.gadā – 1% 2007.gadā – 0.93%	2006.gadā – 0.41% 2007.gadā – 0.38%

Sasniedzamais palīdzības apjoms (% no donora IKP)	0.7% - līdz 2013.gadam	0.7% - līdz 2015.gadam	1% - līdz 1970.gadam (vairākkārt ticis sasniegts, augstāka mērķa šobrīd nav)	0.56% - līdz 2010.gadam 0.7% - līdz 2015.gadam
Prioritārās saņēmējvalstis	Valstis ar zemu ienākumu līmeni (90% no DFID sniegtās palīdzības) Āfrikas valstis – 3.41 miljards eiro gadā	Āfrikas valstis – 2/3 no visa attīstības palīdzības kopapjoma Pašas nabadzīgākās valstis (līdz 2012.gadam – 0.15% no IKP)	Pašas nabadzīgākās valstis (0.25% no IKP)	ĀKK valstis Āfrikas valstis (vismaz 50% no ES attīstības sadarbības budžeta pieauguma kā papildus atbalsts)
Prioritārie sektori	Sabiedriskie pakalpojumi	Infrastruktūra un sabiedriskie pakalpojumi	Sociālā infrastruktūra un sabiedriskie pakalpojumi	Sociālās attīstības veicināšana
Daudzpusējai attīstības sadarbībai novirzītais atbalsts	2007.gadā – 2.38 miljardi eiro	2007.gadā – 2.56 miljardi eiro	2007.gadā – 1.01 miljards eiro	<i>Dati nav pieejami</i>
Atbalsta saņēmēji ES attīstības sadarbības īstenošanai	Eiropas Komisija (netieši) Eiropas Attīstības fonds (periodam no 2008.-2013.gadam daļa kopbudžetā - 14.82%)	Eiropas Komisija (netieši) Eiropas Attīstības fonds (periodam no 2008.-2013.gadam daļa kopbudžetā - 19.55%)	Eiropas Komisija (netieši) Eiropas Attīstības fonds (periodam no 2008.-2013.gadam daļa kopbudžetā - 2.74%)	—
Īstenotās politikas novērtēšana				
Par politikas novērtēšanu atbildīgās institūcijas	Valsts parlaments Novērtēšanas departaments (EvD) – struktūra DFID iekšienē Neatkarīgo padomdevēju komiteja attīstības efektivitātes jautājumos – neatkarīga struktūra, kas uzrauga EvD	Valsts parlaments Iekšējās novērtēšanas struktūras Ārlietu un Eiropas lietu ministrijā, Finanšu, ekonomikas un nodarbinātības ministrijā un AFD	Valsts parlaments Zviedrijas Attīstības novērtēšanas aģentūra (SADEV) Speciāla <i>Swedfund</i> darbības novērtēšanas grupa	Eiropas Komisija
Neatkarības līmenis novērtējuma veikšanā	Augsts – vairākas struktūras, kuras viena otru uzrauga, piesaistīti ārēji neatkarīgi eksperti	Vidējs – ir struktūras, piesaistīti ārēji eksperti, taču nav viena galvenā neatkarīgā uzrauga/novērtētāja	Vidējs – ir struktūras, taču netiek piesaistīti neatkarīgi ārējie eksperti	Zems – veic savu novērtējumu, dalībvalstis vērtē pēc to aptaujas
Teorētiskā pieeja attīstībai				
Ortodoksālā vai kritiski alternatīvā pieeja	Sākotnēji dominēja ortodoksālā pieeja Šobrīd vairāk kritiski alternatīvā pieeja	Sākotnēji un arī šobrīd pa vidu starp ortodoksālo un kritiski alternatīvo pieeju	Sākotnēji un arī šobrīd kritiski alternatīvā pieeja	Sākotnēji dominēja ortodoksālā pieeja Šobrīd pa vidu starp ortodoksālo un kritiski alternatīvo pieeju

Balstoties uz tabulā norādīto informāciju saistībā ar attīstības sadarbības politikas vēsturisko attīstību, var secināt, ka visilgāk starp aplūkotajiem gadījumiem šo politiku īsteno Apvienotā Karaliste un tās pirmsākumi ir atrodamī jau koloniālisma laikā. Salīdzinājumā Francija, Zviedrija un ES attīstības sadarbību sāka īstenoj pēc koloniālisma sabrukuma, lai gan mērķi tās īstenošanai atšķīrās, Francijai vēloties saglabāt savu ietekmi un sadarbību ar bijušajām kolonijām un ES arī pārņemot šo pieeju dalībvalstu interešu realizācijai. Šāds motivējošais faktors pēc koloniālisma sabrukuma bija arī Apvienotajai Karalistei. Savukārt Zviedriju, kurai nebija koloniālās pieredzes, vadīja solidaritātes jūtas pret attīstības valstīm un vēlme palīdzēt to iedzīvotājiem. Jāuzsver gan, ka visus šos donorus īstenoj attīstības sadarbību motivēja arī ekonomiskās intereses, jo attīstības valstis veidoja lielu noieta tirgu donovalstu produkcijai – tātad peļņas iespējas saviem uzņēmumiem.

Attīstības sadarbības politikas veidošanai un īstenošanai izveidotā institucionālā mehānisma kontekstā jānorāda, ka Apvienotajai Karalistei šis mehānisms ir visvienkāršākais, proti, par šīs politikas veidošanu un īstenošanu pamatā ir atbildīga viena institūcija, kurai ir ministrijas statuss un iespēja ietekmēt arī citu ministriju politikas, kuras attiecas uz attīstības jomu. Ir izveidota arī speciāla finanšu institūcija, kas sniedz tiešu atbalstu attīstības valstu uzņēmumiem. Šāds mehānisms arī ievērojami atvieglo lēmumu pieņemšanas procesu, jo nav nepieciešams meklēt kompromisu ar citām institūcijām, kā arī veicināt savstarpējo koordināciju, kas ne vienmēr rezultējas gaidītajā darbības uzlabošanā.

Arī Zviedrijai ir līdzīgs attīstības sadarbības politikas institucionālais mehānisms, taču tā ietvaros konkrēti politikas īstenošanā tiek veicināta sadarbība starp trijām institūcijām, no kurām katrai ir sava kompetence, kas savstarpēji nepārklājas. Francijas un īpaši ES gadījumā institucionālais mehānisms ievērojami atšķīras un ir daudz kompleksāks, jo ietver daudzas institūcijas un to iekšējās struktūras, turklāt regulāri ir tikušas izveidotas arvien jaunas struktūras, lai nodrošinātu jau izveidoto institūciju darbības koordināciju un uzlabotu to īstenojās politikas rezultativitāti. Rezultātā gan ir nevis uzlabota darbības koordinācija un politikas kvalitāte, bet radīta smagnēja administratīvā sistēma, kuras ietvaros katrai institūcijai ir sava kompetence un prioritātes, kuras atsevišķos gadījumos ir grūti savienot. Šāda sistēma arī nav attīstības palīdzības saņēmēju interesēs, jo ir nepieciešams vienlaicīgi sadarboties ar dažādām institūcijām un nodrošināt to atšķīrīgo nosacījumu izpildi, lai kvalificētos palīdzības saņemšanai, kas prasa ievērojamu administratīvo kapacitāti, kuras bieži attīstības valstīm nav.

Attiecībā uz sadarbības partneriem, kuri tiek iesaistīti attīstības sadarbības politikas veidošanas un īstenošanas procesā, iespējams konstatēt, ka tie lielā mērā aplūkotajos

gadījumos ir vieni un tie paši, norādot uz noteiktām vispārēji pieņemtām tendencēm sadarbības īstenošanā.

Saistībā ar attīstības sadarbības politikas virsmērķi jāuzsver, ka Francija ir vienīgā, kura šādu virsmērķi nav skaidri noteikusi. Apvienotajai Karalistei un Zviedrijai šis mērķis lielā mērā sakrīt, proti, tā ir ilgtspējīgas attīstības veicināšana, savukārt ES par savas daudzpusējās attīstības sadarbības virsmērķi ir izvirzījusi nabadzības mazināšanu, kas kā prioritāte ir ietverta arī Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējā attīstības sadarbības politikā. Tāpat visas minētās valstis un arī ES par vienu no būtiskākajām šīs politikas prioritātēm ir izvirzījusi MDG's sasniegšanu līdz 2015.gadam, arī liela daļa citu prioritāšu ir līdzīgas. Atšķirību kontekstā jānorāda, ka salīdzināto gadījumu ietvaros izceļas Francijas prioritāte attīstības sadarbības ietvaros veicināt franču valodas un kultūras saglabāšanu un izplatīšanu, kā arī Zviedrijas noteiktā prioritāte reformēt ES Kopējo lauksaimniecības politiku, lai nodrošinātu attīstības valstu vienlīdzību tirdzniecības attiecībās ar ES.

Ģeogrāfisko prioritāšu kontekstā var secināt, ka visos izpētītajos gadījumos palīdzības sniegšanas centrā atrodas Āfrikas valstis, kas daļēji ir skaidrojams ar sliktākajiem līdzšinējiem progresa rādītājiem MDG's īstenošanā (Apvienotā Karaliste, Zviedrija) un daļēji ar laika gaitā nostabilizējušos fokusu uz bijušajām kolonijām (Francija, ES). Bez Āfrikas atšķirībā no citiem donoriem Zviedrija arī īsteno attīstības sadarbību ar Centrālās un Austrumeiropas valstīm, kas nav klasificējamās kā attīstības valstis, bet ES ir izveidojušās īpašas partnerattiecības ar ĀKK valstīm, kas, protams, ietver arī Āfriku.

Līdzīgi kā ar attīstības sadarbības politikas veidošanā un īstenošanā iesaistītajiem partneriem arī izmantoto palīdzības veidu sakarā var konstatēt, ka atšķirību starp aplūkotajiem donoriem praktiski nav, kas norāda arī uz to, ka šobrīd labāks un rezultatīvāks palīdzības sniegšanas mehānisms nav izdomāts. Pretēja situācija ir ar sniegtās palīdzības piesaisti eksportam, apmaiņā pret palīdzību nodrošinot brīvu piekļuvi savam tirgum donora importam, kas: Apvienotajā Karalistē jau salīdzinoši ilgi ir aizliegta, lai gan sākotnēji briti to aktīvi pielietoja; Francijā un Zviedrijā, lai arī tiek kritizēta, tomēr tiek nelielās proporcijās īstenota; savukārt ES daudzpusējās attīstības sadarbības ietvaros pret to neiebilst un regulāri realizē.

Būtiskas atšķirības ir arī sniegtās palīdzības apjoma kvantitatīvajos rādītājos, pēc kuriem ES absolūtajos skaitļos ir ievērojami priekšā dalībvalstīm, taču jāņem vērā, ka šis apjoms ietver visu dalībvalstu un Eiropas Komisijas kopīgi sniegto palīdzību attīstības valstīm, līdz ar to pēc šī rādītāja ES ar tās dalībvalstīm atsevišķi nav objektīvi salīdzināma. Aplūkoto ES dalībvalstu vidū 2007.gadā vislielāko līdzekļu apjomu attīstības sadarbībai novirzīja Francija, salīdzinoši nedaudz atpalika Apvienotā Karaliste, savukārt Zviedrijas sniegtais apjoms bija vairāk nekā

divas reizes mazāks kā Francijai, kas ir saprotams, ņemot vērā atšķirības šo valstu ekonomiku lielumos. Vērtējot sniegto palīdzību attiecībā pret valsts IKP līmeni, situācija 2007.gadā bija pilnīgi pretēja, proti, Zviedrijai šis rādītājs bija visaugstākais (0.93% no IKP), kamēr Apvienotajai Karalistei, Francijai un ES tas bija uz vairāk nekā pusi zemāks, sastādot vidēji 0.38% no IKP līmeņa. Būtiski uzsvērt, ka Apvienotā Karaliste, Francija un ES kopumā pat nav noteikušas sev kā sasniedzamo mērķi tik lielas budžeta proporcijas novirzīšanu attīstības sadarbības politikas īstenošanai, apņemoties līdz 2013. (Apvienotā Karaliste) vai 2015.gadam (Francija, ES) sasniegt tikai 0.7% no IKP, ko Zviedrija atzina par nepietiekamu jau 1960.gados, nosakot sev par mērķi 1970.gadā sasniegt 1% no IKP, ko kopš tā laika vairākas reizes ir arī īstenojusi.

Pēc saņemtās palīdzības apjoma no šiem donoriem līderos ir Āfrikas valstis, kas ir skaidrs, ņemot vērā šī kontinenta noteikšanu par ģeogrāfisko attīstības sadarbības politikas prioritāti. Tomēr ir svarīgi, ka īpaši tiek izdalītas arī pašas nabadzīgākās valstis jeb valstis ir viszemāko ieņēmumu līmeni, kas tādējādi sakrīt arī noteikto politikas prioritāti vai mērķi – nabadzības mazināšanu. Arī sektoru griezumā starp Apvienoto Karalisti, Franciju, Zviedriju un ES nav konceptuālu atšķirību, visām sniedzot lielāko palīdzības daļu sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšanai un infrastruktūras attīstībai.

Attiecībā uz ES dalībvalstu atbalstu daudzpusējās attīstības sadarbības īstenošanai jānorāda, ka pēc sniegtās palīdzības kopapjoma izkārtojums starp tām 2007.gadā atbilst kopējās attīstības sadarbībai novirzītās palīdzības kopapjoma rādītājam. Ņemot vērā, ka šī darba ietvaros viens no izpētes objektiem ir ES, būtiski ir uzsvērt Francijas un Apvienotās Karalistes ieguldījumu Eiropas Attīstības fondā, kas kopā sastāda gandrīz 35% no šī fonda kopbudžeta periodam no 2008.-2013.gadam, tādējādi atkārtoti norādot uz īpašo vēlmi palīdzēt savām bijušajām kolonijām, jo EDF tiek izmantots palīdzības sniegšanai tikai ĀKK valstīm.

Pievēršoties īstentās attīstības sadarbības politikas novērtēšanas iespējām, jānorāda, ka šajā gadījumā izceļas ES institucionālais mehānisms, proti, ES šo novērtēšanu veic Eiropas Komisija, līdz ar to novērtēšanas objektivitāte un neatkarība ir zema, jo tiek izvērtēta sava darbība un dalībvalstu novērtēšanai izmantota aptaujas metode, kuras ietvaros nav izslēdzama noteiktas informācijas neizpaušana. Labākais politikas novērtēšanas modelis aplūkoto attīstības sadarbības īstenošanu vidū ir Apvienotajai Karalistei, kur ir izveidota speciāla struktūrvienība, kura šo izvērtējumu veic, piesaistot ārējus ekspertus, un vienlaicīgi atskaitās arī neatkarīgai komitejai, tādējādi vēl vairāk veicinot neatkarību novērtējuma veikšanas procesā. Speciālas īstentās attīstības sadarbības novērtēšanas institūcijas ir izveidotas arī

Francijā un Zviedrijā, taču tur pagaidām šis izvērtējuma objektivitātes līmenis nav tik augsts kā Apvienotajā Karalistē.

Līdz ar to, vadoties no izmantotajiem salīdzināmajiem rādītājiem un veiktās gadījumu izpētes, var secināt, ka Apvienotā Karaliste ir mainījusi savu pieeju attīstības sadarbībai no izteikti ortodoksālas uz vairāk kritiski alternatīvu, apzinoties arī citu procesu, ne tikai ekonomisko, ietekmi uz labklājības veicināšanu. Arī ES ir mainījusi savu pieeju līdzīgi Apvienotajai Karalistei, taču praksē tā šobrīd atrodas tikai pusceļā no ortodoksālās uz kritiski alternatīvo pieeju attīstībai, jo aizvien ļoti liela nozīme tiek pievērsta ekonomiskajai izaugsmei un to veicinošajai tirdzniecības liberalizācijai un vienlaicīgi saglabāts īpašs atbalsts saviem ražotājiem, kas ir pretrunā kritiski alternatīvajai pieejai, kas koncentrējas uz cilvēkkapitāla attīstību un vienlīdzības nodrošināšanu. Francijas un Zviedrijas gadījumā šādas ideoloģiskas pārmaiņas pēc būtības nav saskatāmas, Francijai turpinot būt pa vidu starp ortodoksālo un kritiski alternatīvo pieeju, savukārt Zviedrijai saglabājot izteikto kritiski alternatīvo pozīciju attīstības veicināšanā.

Nobeigums

Pievēršoties maģistra darba izstrādes gaitā gūtajiem būtiskākajiem secinājumiem, sākumā jānorāda, ka darbs sastāv no vairākiem posmiem: pirmajā posmā attīstība un attīstības sadarbība tika aplūkota no teorētiskās perspektīvas; otrajā posmā tika veikta ES dalībvalstu (Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas) attīstības sadarbības politiku analīze, balstoties uz iepriekš noteiktu shēmu un salīdzināmajiem rādītājiem; trešajā posmā šādā veidā tika analizēta ES daudzpusējā attīstības sadarbības politika; savukārt ceturtā jeb pēdējā posma ietvaros šīs politikas tika savstarpēji salīdzinātas, sākumā izveidojot salīdzinošu pārskata tabulu un pēc tam veicot tabulā atspoguļotās informācijas un datu izvērtējumu.

No attīstības koncepta teorētiskā aplūkojuma izriet, ka attīstība pamatā var tikt skatīta no divu pieeju perspektīvas – ortodoksālās un kritiski alternatīvās pieejas. Ortodoksālās pieejas ietvaros uzsvars tiek likts uz valsts ekonomisko izaugsmi un attīstību, turklāt parasti šī izaugsme tiek skatīta kā iespējama tikai liberālas tirgus ekonomikas ietvaros, līdz ar to norādot uz nepieciešamību īstenot uz brīviem nosacījumiem balstītu tirdzniecību. Kritiski alternatīvās pieejas pārstāvji, kā jau norāda šīs pieejas nosaukums, savukārt kritizē šādu skatījumu, uzsverot, ka ekonomiskā izaugsme ir tikai viens no attīstības priekšnosacījumiem, līdz ar to ir nepieciešams veicināt cilvēkkapitāla attīstību. Būtiski uzsvērt, ka abas šīs pieejas nenoliedz attīstības sadarbības nozīmi attīstības veicināšanas procesā, turklāt praksē palīdzības sniedzēju prioritātes lielā mērā atspoguļo šo pieeju ietvaros norādītos attīstības veicināšanas veidus.

Saistībā ar attīstības sadarbību jānorāda, ka tā tiek iedalīta divpusējā un daudzpusējā attīstības sadarbībā. Divpusējā attīstības sadarbība norisinās starp divām pusēm – donorvalsti un palīdzības saņēmējvalsti, līdz ar to sniedzot iespējas donoram brīvi noteikt šīs sadarbības mērķus, prioritātes un nosacījumus, kuri potenciālajam palīdzības saņēmējam ir jāizpilda. Daudzpusējās attīstības sadarbības veidošanā un īstenošanā, savukārt, ir iesaistīti vairāk nekā divi aktori un vairumā gadījumu to īsteno starptautiskās organizācijas (gan valstiskās, gan nevalstiskās). Līdz ar to šāda veida sadarbības ietvaros ir nepieciešams rast kompromisu starp visu iesaistīto pušu prioritātēm, kas ir komplicēts un ilgstošs process, taču rezultātā tiek nodrošināta visiem saistošas darbības stratēģijas pieņemšana un vienlaicīgi arī lielāka pieņemto lēmumu leģitimitāte attīstīto un attīstības valstu sabiedrību acīs. Tomēr vēl aizvien priekšroka no donoru puses tiek dota divpusējai sadarbībai, kuras īstenošanai parasti tiek novirzītas 2/3 attīstības veicināšanai paredzētā budžeta, un tikai 1/3 donorvalstu līdzekļu tiek sniegta daudzpusējās attīstības sadarbības realizēšanai.

Par divpusējās attīstības sadarbības trūkumu tiek uzskatīts arī regulāri pieaugošais šīs sadarbības īstenotāju skaits, kura rezultātā attīstības valstīm vienlaicīgi ir jānodrošina visu šo donoru nosacījumu izpilde, kas ir grūti realizējama, ņemot vērā šo valstu zemo administratīvās kapacitātes, kā arī citas problēmas politikas veidotāju un īstenotāju līmenī.

Lai īstenotu darba mērķi, proti, *salīdzināt Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējo un Eiropas Savienības daudzpusējo attīstības sadarbības politiku veidošanu un īstenošanu, kā arī apzināt šo politiku kopīgās un atšķirīgās iezīmes*, sākumā tika noteikti kritēriji, pēc kuriem gadījumu izpēte un to salīdzinājums tiks veikts. Šie kritēriji jeb salīdzināmie rādītāji ir: politikas vēsturiskā attīstība; politikas veidošanas un īstenošanas institucionālais mehānisms; politikas mērķi un prioritātes; sniegtās attīstības palīdzības kvantitatīvie rādītāji; kā arī īstenotās politikas novērtēšanas iespējas. Balstoties uz šiem rādītājiem, tika izvērtēta arī īstenotās attīstības sadarbības politikas sasaiste ar ortodoksālo un kritiski alternatīvo pieeju attīstībai.

Aplūkojot un izvērtējot Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējo attīstības sadarbības politiku, tika secināts, ka šo valstu politiku kopīgās iezīmes pamatā ir saskatāmas politikas veidošanā un īstenošanā iesaistīto partneru un palīdzības sniegšanas veidu izvēlē, kā arī prioritāro saņēmējvalstu noteikšanā. Tāpat ir vērojama politikas prioritāšu pārklāšanās, lai gan katra no aplūkotajām valstīm ir izvirzījusi arī tādas attīstības sadarbības politikas prioritātes, kuras nav aktuālas pārējām valstīm, piemēram, Francijai šāda prioritāte ir franču valodas un kultūras saglabāšana un izplatīšana, Apvienotajai Karalistei – daudzpusējās attīstības sadarbības organizāciju reformēšana atbilstoši mūsdienu apstākļiem, bet Zviedrijai – taisnīgas tirdzniecības apstākļu nodrošināšana attīstības valstīm, īstenojot ES Kopējās lauksaimniecības politikas reformu.

Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējās attīstības sadarbības politikas nozīmīgākās atšķirības ir saskatāmas tās izveidošanās kontekstā. Apvienotā Karaliste šo politiku sāka īstenot jau koloniālisma laikā, sniedzot atbalstu savu koloniju attīstībai, Francija attīstības sadarbību, savukārt, uzsāka līdz ar koloniālisma sabrukumu, vēloties saglabāt savu ietekmi bijušajās kolonijās. Turpretī Zviedrijai šādas koloniālās pagātnes nebija, taču arī tās attīstības sadarbības politikas pirmsākumi vērojami pēc koloniālisma beigām, lai gan mērķi tās īstenošanai ievērojami atšķīrās no Apvienotās Karalistes un Francijas, proti, Zviedrijai nebija izveidojusies šāda ģeogrāfiska ietekmes sfēra, tomēr bija vēlme palīdzēt un izrādīt solidaritāti attīstības valstīm.

Būtiskas atšķirības konkrēto valstu attīstības sadarbības politikā ir arī to veidošanai un īstenošanai radītajā institucionālajā mehānismā, kurš Apvienotajai Karalistei ir

visvienkāršākais, attīstības sadarbībai esot vienas institūcijas kompetencē. Zviedrijai šis mehānisms lielā mērā ir līdzīgs Apvienotās Karalistes sistēmai, tomēr atšķirība ir iesaistīto institūciju daudzumā, proti, pamatā Zviedrijas attīstības sadarbība tiek īstenota, sadarbojoties trijām valsts institūcijām. Savukārt Francijas attīstības sadarbības politikas veidošanas un īstenošanas mehānisms ir ievērojami komplicētāks nekā Apvienotajai Karalistei un Zviedrijai, sastāvot no daudzām institūcijām ar atšķirīgām atbildības jomām un ietekmes līmeni, līdz ar to radot nepieciešamību pēc regulārās savstarpējās darbības koordinācijas un sadarbības. Jāuzsver gan, ka Francija šo sarežģīto institucionālo mehānismu uzskata par savu priekšrocību, jo tādējādi ir iespējams sadalīt kompetences tā, ka katra institūcija var specializēties uz konkrētām attīstības sadarbības jomām, attīstības valstīm un sektoriem, uzlabojot palīdzības sniegšanas rezultativitāti.

Atšķirības Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējā attīstības sadarbībā pastāv arī sniegtās palīdzības kvantitatīvajos rādītājos, piemēram, pēc absolūtās attīstības palīdzības apjoma Zviedrijai ievērojami atpaliekot no Apvienotās Karalistes un Francijas, savukārt, vērtējot šo palīdzību iepretim valsts IKP līmenim, tieši Zviedrijas attīstības sadarbības budžets ir vislielākais. Tāpat dažādas šo valstu vidū ir īstenotās attīstības sadarbības politikas novērtēšanas iespējas, kā arī attieksme pret palīdzības piesaisti donorvalsts eksportam.

Pievēršoties Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas divpusējās un ES daudzpusējās attīstības sadarbības politiku salīdzinājuma veikšanas ietvaros gūtajiem secinājumiem, jāuzsver, ka ES daudzpusējās politikas veidošana un īstenošana ir daudz sarežģītāka, nekā šāds process atsevišķās valstīs, jo ir nepieciešams ņemt vērā dažādu iesaistīto pušu preferences un vienlaicīgi domāt par savu statusa un ietekmes saglabāšanu un palielināšanu starptautiskajā sistēmā, bez kuras starptautisko organizāciju iespējas aktīvi piedalīties globālās politikas veidošanā ievērojami samazinās.

Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas, kas šajā gadījumā tiek skatītas kā viens aktors, un ES attīstības sadarbības politiku kopējās iezīmes ir vērojamas šīs politikas vēsturiskajā attīstībā, ES atspoguļojot savu dibinātājvalstu stratēģiskās intereses, izvirzīto politikas un ģeogrāfisko prioritāšu kontekstā, ES pārņemot dalībvalstu uzstādījumus, kā arī politikas veidošanā iesaistīto partneru un palīdzības sniegšanas mehānismu izvēlē.

Līdzīgi kā konkrēto ES dalībvalstu savstarpējās salīdzināšanas gadījumā arī salīdzinājumā ar ES daudzpusējo attīstības sadarbības politiku būtiskākās atšķirības ir saskatāmas tās veidošanas un īstenošanas institucionālajā mehānismā. ES šis mehānisms ir vēl komplicētāks nekā Francijai, jo attīstības sadarbības politikas veidošanas un īstenošanas procesā ir iesaistīts vēl vairāk institūciju, turklāt šīm institūcijām ir jāpārstāv ne tikai pašām sevi, bet arī 27 ES

dalībvalstis, to iedzīvotājus, uzņēmējus, nevalstiskās organizācijas u.tml. Tāpat jāņem vērā arī atšķirības lēmumu pieņemšanā dažādu institūciju ietvaros, kas gala lēmuma pieņemšanu ievērojami kavē. Tomēr rezultātā attiecīgais lēmums tādējādi tiek vērtēts kā saistošāks un objektīvāks nekā atsevišķu dalībvalstu iekšienē pieņemtās pozīcijas.

Nozīmīga un attīstības sadarbības īstenošanai īpaši svarīga ir arī budžeta veidošanas atšķirība, proti, ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikai paredzētie līdzekļi tiek ietverti ne tikai ES kopbudžetā, bet arī atsevišķā fondā – Eiropas Attīstības fondā, kurš šim budžetam nav piesaistīts, taču ir paredzēts attīstības veicināšanai Āfrikas, Karību jūras un Klusā okeāna reģiona valstīs. Ņemot vērā, ka šī fonda budžets veidojas no brīvprātīgām ES dalībvalstu iemaksām, tās tiešā veidā var sekmēt savu prioritāšu īstenošanu.

Jānorāda gan, ka ne tikai dalībvalstis cenšas ietekmēt ES kopējo politiku, bet arī ES īsteno mēģinājumus ietekmēt dalībvalstis, pieņemot dažādus politikas plānošanas dokumentus un aicinot dalībvalstis tajos noteikto ievērot, tomēr problēma ir apstākļi, ka šiem dokumentiem pamatā ir „mīkstā likuma” statuss, līdz ar to sankcijas par to neievērošanu dalībvalstīm nevar tikt piemērotas, ko dalībvalstis apzinās un bieži savas formāli paustās apņemšanās praksē neīsteno. Līdz ar to tieši no dalībvalstīm lielā mērā ir atkarīga arī ES daudzpusējās attīstības sadarbības politika.

Balstoties uz Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas divpusējās un ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikas izpēti, kopumā var secināt, ka ES dalībvalstīm ir iespējas ietekmēt ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikas veidošanu un īstenošanu caur izveidoto institucionālo mehānismu, ieguldīto finanšu līdzekļu apjomu, savu prioritāšu lobēšanu starptautiskā mērogā, ko tās arī aktīvi izmanto, kā rezultātā ES daudzpusējā attīstības sadarbības politika ietver lielāko daļu šo dalībvalstu noteikto mērķu un prioritāšu, tādējādi sniedzot papildus garantijas to īstenošanai. Jāuzsver arī, ka jaunajām ES dalībvalstīm pagaidām šādas ietekmes nav, jo tām trūkst pieredzes darbībā ES institūcijās, to attīstības sadarbības politikas īstenošanai paredzētais budžets ir mazs un statuss starptautiskajā vidē ir ievērojami maznozīmīgāks kā vecajām ES dalībvalstīm.

Līdz ar to maģistra darba sākumā izvirzītā hipotēze, ka tā saukto *vecu Eiropas Savienības dalībvalstu divpusējā attīstības sadarbības politika ietekmē Eiropas Savienības daudzpusējās attīstības sadarbības politikas veidošanu un īstenošanu*, veiktā pētījuma rezultātā tiek pierādīta.

Saīsinājumu saraksts

- AFD – *French Development Agency* (Francijas Attīstības aģentūra)
- ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija
- ASV – Amerikas Savienotās Valstis
- ĀKK – Āfrikas, Karību jūras un Klusā okeāna reģiona valstis
- CICID – *Inter-ministerial Committee for International Co-operation and Development* (Starpministriju komiteja starptautiskās sadarbības un attīstības jautājumos)
- COSP – *Strategic Orientation and Programming Conference* (Stratēģiskās orientācijas un programmēšanas konference)
- DAC – *Development Assistance Committee* (Attīstības palīdzības komiteja)
- DCI – *Instrument for Development Cooperation* (Attīstības sadarbības instruments)
- DFID – *Department for International Development* (Starptautiskās attīstības departaments)
- DG Development – *Directorate-General for Development* (Attīstības ģenerāldirektorāts)
- DG RELEX – *Directorate-General for External Relations* (Ārējo attiecību ģenerāldirektorāts)
- DG Trade – *Directorate-General for Trade* (Tirdzniecības ģenerāldirektorāts)
- ECHO – *Directorate-General for Humanitarian Aid* (Humānās palīdzības ģenerāldirektorāts)
- EDF – *European Development Fund* (Eiropas Attīstības fonds)
- EIB – *European Investment Bank* (Eiropas Investīciju banka)
- EIDHR – *European Instrument for Democracy and Human Rights* (Eiropas demokrātijas un cilvēktiesību instruments)
- ES – Eiropas Savienība
- EuropeAid – *Europe Aid Agency* (Eiropas Palīdzības aģentūra)
- EvD – *Evaluation Department* (Novērtēšanas departaments)
- G8 – *Group of Eight*
- HCCI – *Higher Council for International Co-operation and Development* (Augstākā padome starptautiskās sadarbības un attīstības jautājumos)
- IfS – *Instrument for Stability* (Stabilitātes instruments)
- IKP – iekšzemes kopprodukts
- LOLF – *Institutional Act on Financial Legislation* (Institucionālais akts finanšu likumdošanas jomā)
- MDG's – *Millennium Development Goals* (Tūkstošgades attīstības mērķi)
- NKP – nacionālais kopprodukts
- NVO – nevalstiskā organizācija

OECD – *Organisation for Economic Co-operation and Development* (Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija)

PB – Pasaules Banka

PCD – *Concept of Policy Coherence for Development* (Politikas vienotības koncepts attīstības veicināšanai)

PHARE – *Poland and Hungary: Aid for the Reconstruction of Europe*

PSF – *Priority Solidarity Fund* (Prioritārās solidaritātes fonds)

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

PTO – Pasaules Tirdzniecības organizācija

SADEV – *Swedish Agency for Development Evaluation* (Zviedrijas Attīstības novērtēšanas aģentūra)

SCAC – *Co-operation and Cultural Action Office* (Sadarbības un kultūras birojs)

Sida – *Swedish International Development Cooperation Agency* (Zviedrijas Starptautiskās attīstības sadarbības aģentūra)

SVF – Starptautiskais Valūtas fonds

TAI – Tautas attīstības indekss

TNK – transnacionālā korporācija

ZSP – *Priority Solidarity Zone* (Prioritārās solidaritātes zona)

Avotu un literatūras saraksts

Avoti

1. About the Agency. www.sadev.se (Swedish Agency for Development Evaluation mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).
2. Aid Instruments. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).
3. Appendix to Government Decision. Actor-driven Cooperation for Global Development – Policy for Actor-driven Cooperation in Development Cooperation. Stockholm, 2007. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).
4. Attitudes in Sweden to Development Cooperation in 2006. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).
5. Commission of the European Communities. EU Code of Conduct on Division of Labour in Development Policy. Brussels, 2007. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 08.05.2009.).
6. Commission of the European Communities. The European Union Development Policy: The European Consensus on Development (2006/C 46/01). ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).
7. Commission of the European Communities. The EU Report on Policy Coherence for Development. Brussels, 2007. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 04.05.2009.).
8. Commission of the European Communities. The Monterrey Process on Financing for Development – the European Union's Contribution to Doha and beyond. Annual Progress Report 2008. Brussels, 2008. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 10.05.2009.).
9. Conclusions from CICID Meeting on July, 2004. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).
10. Conclusions from CICID Meeting on June, 2006. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).
11. Conclusions from CICID Meeting on May, 2005. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).

12. Department for Environment, Food and Rural Affairs. The UK Government Sustainable Development Strategy: Securing the Future. London, 2005. www.defra.gov.uk (Department for Environment, Food and Rural Affairs mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).
13. Department for International Development. Annual Report 2008. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 06.04.2009.).
14. Department for International Development. Eliminating World Poverty: Making Governance Work for the Poor. London, 2006. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 29.03.2009.).
15. Department for International Development. Working with the European Union: Europe for Development. London, 2008. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 28.03.2009.).
16. Development Co-operation Directorate. DAC members and Date of Membership. www.oecd.org (Organisation for Economic Development and Co-operation mājaslapa; aplūkota 18.02.2009.).
17. European Commission. Annual Report 2007 on the European Community's Development Policy and the Implementation of External Assistance in 2006. Brussels, 2007. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).
18. European Commission. Development and Relations with African, Caribbean and Pacific States. 10th EDF. ec.europa.eu (European Commission mājaslapa; aplūkota 07.05.2009.).
19. European Commission. EU Donor Atlas 2008. EU Aid Resources. fs2.bbj.it/# (EU Donor Atlas 2008 mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).
20. European Parliament. Fact Sheets on the European Union. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004.
21. Evaluation Department. Forward Work Programme 2008/09. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).
22. Evolution of the Scheme. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).
23. Government Bill 2002/03:122. Shared Responsibility: Sweden's Policy for Global Development. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 16.04.2009.).

24. Head of Evaluation. Independent Evaluation in DFID: Annual Report 2007/08. www.dfid.gov.uk (Department for International Development mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).
25. High Level Forum. Paris Declaration on Aid Effectiveness. Paris, 2005. www.oecd.org (Organisation for Economic Development and Co-operation mājaslapa; aplūkota 20.04.2009.).
26. History of Swedish Development Cooperation. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).
27. How Sweden and Sida Work with International Development Cooperation. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).
28. Institutional Mechanism. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).
29. Ministry for Foreign Affairs. Department for Development Policy. Guidelines: Decisive Factors for Country Focus. Stockholm, 2007. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 13.04.2009.).
30. Ministry for Foreign Affairs. Development Cooperation in the EU. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).
31. Ministry for Foreign Affairs. Fact Sheet on the Swedish Government's Budget Bill for 2009. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 13.04.2009.).
32. Ministry for Foreign Affairs. Focused Bilateral Development Cooperation. Stockholm, 2007. www.sweden.gov.se (Government Offices of Sweden mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).
33. Multilateral and Bilateral Development Cooperation. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).
34. Organisation for Economic Co-operation and Development. Development Assistance Committee's Peer Review of France, 2008. www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).
35. Organisation for Economic Development and Co-operation. Development Cooperation Report 2006. *OECD Journal on Development*. 2007, vol. 8. www.oecd.org (Organisation for Economic Development and Co-operation mājaslapa; aplūkota 20.04.2009.).

36. Organisation for Economic Development and Co-operation. Development Cooperation Report 2007. www.sourceoecd.org (Organisation for Economic Development and Co-operation mājaslapa; aplūkota 08.05.2009.).
37. Organisation for Economic Co-operation and Development. StatExtracts. ODA by Donor. stats.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development statistikas mājaslapa; aplūkota 22.04.2009.).
38. Parliament of the United Kingdom. International Development Act 2002 (spēkā no 26.02.2002.). www.opsi.gov.uk (Office of Public Sector Information mājaslapa; aplūkota 09.04.2009.).
39. Priority Solidarity Fund. www.diplomatie.gouv.fr/en/ (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).
40. Sida's Mission. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).
41. Swedfund. Sustainability Report 2008. Stockholm. www.swedfund.se (Swedfund mājaslapa; aplūkota 15.04.2009.).
42. The Commitment to Development Index. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 02.05.2009.).
43. The European Union. EU-UN Development Cooperation. europa-eu-un.org (European Union @ United Nations mājaslapa; aplūkota 05.05.2009.).
44. The EU's Development Cooperation. www.sida.se (Swedish International Development Cooperation Agency mājaslapa; aplūkota 18.04.2009.).
45. The Millennium Development Goals Report 2008. New York; 2008. www.un.org (United Nations Organization mājaslapa; aplūkota 02.04.2009.).
46. The United Nations. Millennium Development Goals. www.un.org/millenniumgoals (Millennium Development Goals mājaslapa; aplūkota 10.05.2009.).
47. The United Nations. Monterrey Consensus on the International Conference on Financing for Development. Monterrey, 2002. www.un.org (United Nations mājaslapa; aplūkota 10.04.2009.).
48. World Development Report 1999/2000. Entering the 21st Century: the Changing Development Landscape. New York: Oxford University Press, 1999. www.wds.worldbank.org (World Bank mājaslapa; aplūkota 01.03.2009.).

Literatūra

49. Albert, B. (ed.) *In or Out of the Mainstream? Lessons from Research on Disability and Development Cooperation*. Leeds: The Disability Press, 2006.
50. Barder, O. *Reforming Development Assistance: Lessons from the UK Experience*. 2005, Working Paper no.70. www.cgdev.org (Center for Global Development mājaslapa; aplūkota 08.04.2009.).
51. Brüne, S. *European External Relations and the Future of Development Policy*. *Nord-Süd aktuell*. 2004, 4.Quartal, pp. 646-649.
52. Calderisi, R. *The Trouble with Africa: Why Foreign Aid Isn't Working*. New York: Palgrave Macmillan, 2006.
53. Chandhoke, N. *Has the Wheel Turned Full Circle? European Journal of Development Research*. 2009, vol.21, no.1, pp. 10-14.
54. Deane, J. *The Role of Knowledge in Development Cooperation*. *Information Development*. 2000, vol.16, no.4, pp. 239-240.
55. Degnbol-Martinussen, J., Engberg-Pedersen, P. *Aid: Understanding International Development Cooperation*. London: Zed Books, 2003.
56. Easterly, W. *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done so Little Good*. New York, London: Penguin Books, 2006.
57. Edwards, M. *International Development NGOs: Agents of Foreign Aid or Vehicles for International Cooperation? Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 1999, vol.28, no.4, pp. 25-37.
58. George, C. *Sustainable Development and Global Governance*. *The Journal of Environment & Development*. 2007, vol.16, no.1, pp. 102-125.
59. Granell, F. *Can the Fifth Enlargement Weaken the EU's Development Cooperation? Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*. 2005, vol.5, no.24, pp. 1-14.
60. Grimm, S. *Aid Disbursement and Effectiveness. European Development Cooperation to 2010 Briefing*, 2004. www.odi.org.uk (Overseas Development Institute mājaslapa; aplūkota 06.05.2009.).
61. Hardwick, P., Khan, B., Langmead, J. *An Introduction to Modern Economies*. 4th ed. London; New York: Longman, 1994.

62. Jackson, R., Sørensen, G. *Introduction to International Relations Theories and Approaches*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2007.
63. Katel, P., Greenblatt, A. Ending Poverty in Africa. In: Kiino, C., Pazdan, S. (eds.) *Global Issues: Selections from CQ Researcher*. Washington, D.C.: CQ Press, 2008, pp. 167-191.
64. Kegley, C.W., Wittkopf, E.R. *World Politics: Trend and Transformation*. 7th ed. New York: Worth Publishers, 1999.
65. Keukeleire, S., MacNaughtan, J. *The Foreign Policy of the European Union*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2008.
66. Lewis, D. International Development and the 'Perpetual Present': Anthropological Approaches to the Re-historicization of Policy. *European Journal of Development Research*. 2009, vol.21, no.1, pp. 32-46.
67. Liverani, A., Lundgren, H.E. Evaluation Systems in Development Aid Agencies: An Analysis of DAC Peer Reviews 1996-2004. *Evaluation*. 2007, vol.13, no.2, pp. 241-256.
68. Mackie, J., Koeb, E., Tywuschik, V. Challenges for ACP-EU Relations in 2009. *InBrief*. 2008, no.22. www.ecdpm.org (European Centre for Development Policy Management mājaslapa; aplūkota 11.05.2009.).
69. Marsh, S., Mackenstein, H. *The International Relations of the European Union*. Edinburgh, Harlow: Pearson Longman, 2005.
70. Martinussen, J. *Society, State and Market: A Guide to Competing Theories of Development*. Halifax; Nova Scotia: Fernwood Publishing, 1997.
71. Maxwell, S., Rogerson, A., Grimm, S., Leiteritz, R. Revising the EU Development Policy: Issues and Options. London: Overseas Development Institute, 2004. www.odi.org.uk (Overseas Development Institute mājaslapa; aplūkota 06.05.2009.).
72. Morgan, P. The Evaluations of the Work of the UN System in Capacity Building and Poverty Eradication. In: Maconic, R. (ed.) *Capacity-Building for Poverty Eradication*. New York: United Nations Publications, 2002.
73. Padayachee, V. Development Issues for the Future: A South African Perspective. *European Journal of Development Research*. 2009, vol.21, no.1, pp. 15-20.
74. Peterson, J., Smith, M. E. The EU as a Global Actor. In: Bomberg, E., Stubb, A. (eds.) *The European Union: How Does It Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2003.

75. Petras, J., Veltmeyer, H. The Standard of Living Debate in Development Policy. *Critical Sociology*. 2007, vol.33, pp. 181-209.
76. Riddell, R.C. *Does Foreign Aid Really Work?* Oxford; New York: Oxford University Press, 2007.
77. Rourke, J.T. *International Politics on the World Stage*. 4th ed. Guilford: the Dushkin Publishing Group Inc., 1993.
78. Sen, A. *Development as Freedom*. New York: Anchor Books, 1999.
79. Shimko, K.L. *International Relations: Perspectives and Controversies*. Boston; New York: Houghton Mifflin Company, 2005.
80. Smith, M. The EU as an International Actor. In: Richardson, J. (ed.) *European Union: Power and Policy-Making*. 2nd ed. London; New York: Routledge, 2001, pp. 283-299.
81. Snow, D., Brown, E. *International Relations: the Changing Contours of Power*. New York; Sydney: Longman, 2000.
82. Spanier, J. *Games Nations Play*. 6th ed.. Washington: Congressional Quarterly Inc., 1987.
83. Thomas, C. Poverty, Development, and Hunger. In: Baylis, J., Smith, S. *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, pp. 468-487.
84. Thomas, C. Third World Security. In: Art, R.J., Jervis, R. (eds.) *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*. 6th ed. New York: Longman, 2003, pp. 262-273.
85. Usherwood, S. Development Cooperation. In: Glöckler, G., Junius, L., Scappucci, G., Usherwood, S., Vassallo, J. *Guide to EU Policies*. London: Blackstone Press Limited, 1998, pp. 214-225.
86. Woolcock, M. The Next 10 Years in Development Studies: From Modernization to Multiple Modernities, in Theory and Practice. *European Journal of Development Research*. 2009, vol.21, no.1, pp. 4-9.

Annotation

The paper on graduation *'Development Cooperation Policy in the European Union: Multilateral and the United Kingdom, France, Sweden's Bilateral Policy Comparison'* aims to compare making and implementation of the United Kingdom, France, Sweden's bilateral and the European Union's multilateral development cooperation policies, as well as to find out similarities and differences of these policies. The choice of such theme was caused by the following factors: long standing and role of development cooperation on the international political agenda; as well as interest to understand advantages and disadvantages of bilateral and multilateral development cooperation policy, development cooperation policy-making and implementation in the European Union and to analyze the impact of the old EU's member states bilateral development cooperation policies on the EU's multilateral development cooperation.

The analysis of the United Kingdom, France, Sweden's bilateral and the EU's multilateral development cooperation policies is made by using the concrete tasks, which include: theoretical review of development concept, focusing on orthodox and critical alternative perspectives, ways on facilitating development and obstacles to it; theoretical review of development cooperation, including bilateral and multilateral development cooperation, as a mechanism to enhance the welfare of poor people; research, evaluation and comparison of the EU's member states – the United Kingdom, France, Sweden – bilateral and the EU's multilateral development cooperation policies.

The hypothesis of the paper is the following – the bilateral development cooperation policies of the so called old European Union's member states impact the preparation and implementation of the European Union's multilateral development cooperation policy. During the cases studies the assumption found its acknowledgment, since the EU's member states have possibilities to affect the preparation and implementation of the EU's multilateral development cooperation policy using its institutional mechanism, financing for development cooperation and lobbying their priorities on the international level, which have been actively used. As a result most of the given member states goals and priorities have been included in the EU's multilateral development cooperation policy, giving extra guarantees for their realisation. It also needs to be noted that the new EU's member states yet do not have such an impact, because they lack experience of working in the EU's institutions, their development cooperation budgets are small and position on the international scale is less important than that of the old EU's member states.

Anotācija

Maģistra darbs „Attīstības sadarbības politika Eiropas Savienībā: daudzpusējās un Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas divpusējās politikas salīdzinājums” ir izstrādāts ar mērķi salīdzināt Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējo un Eiropas Savienības daudzpusējo attīstības sadarbības politiku veidošanu un īstenošanu, kā arī apzināt šo politiku kopīgās un atšķirīgās iezīmes. Darba tēmas izvēli noteica attīstības sadarbības ilgstoša atrašanās starptautiskās politikas aktuālajā dienas kārtībā, vēlme noskaidrot, kādas ir divpusējās un daudzpusējās attīstības sadarbības politikas priekšrocības un trūkumi, kā šīs politikas tiek veidotas un īstenotas Eiropas Savienības ietvaros, kā arī izpētīt veco ES dalībvalstu divpusējo attīstības sadarbības politiku ietekmi uz ES daudzpusējo attīstības sadarbību.

Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas divpusējās un ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikas izpēte tiek veidota, izmantojot noteiktos īstenojamos uzdevumus, kuri ietver: attīstības koncepta teorētisko aplūkumu, pievēršoties ortodoksālajai un kritiski alternatīvajai pieejai, un attīstību ierobežojošo faktoru un veicinošo mehānismu noteikšanu; attīstības sadarbības kā veida nabadzīgo iedzīvotāju labklājības līmeņa uzlabošanai apskati, pievēršoties divpusējās un daudzpusējās sadarbības priekšrocībām un trūkumiem; ES dalībvalstu – Apvienotās Karalistes, Francijas, Zviedrijas – divpusējās un ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikas izpēti un izvērtēšanu; kā arī Apvienotās Karalistes, Francijas un Zviedrijas divpusējās un ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikas salīdzinājuma veikšanu.

Darbā tiek izvirzīta hipotēze, ka tā saukto veco Eiropas Savienības dalībvalstu divpusējā attīstības sadarbības politika ietekmē Eiropas Savienības daudzpusējās attīstības sadarbības politikas veidošanu un īstenošanu. Konkrēto gadījumu izpētes gaitā izvirzītais pieņēmums gūst apstiprinājumu, jo ES dalībvalstīm ir iespējas ietekmēt ES daudzpusējās attīstības sadarbības politikas veidošanu un īstenošanu caur izveidoto institucionālo mehānismu, ieguldīto finanšu līdzekļu apjomu, savu prioritāšu lobēšanu starptautiskā mērogā, ko tās arī aktīvi izmanto, kā rezultātā ES daudzpusējā attīstības sadarbības politika ietver lielāko daļu šo dalībvalstu noteikto mērķu un prioritāšu, tādējādi sniedzot papildus garantijas to īstenošanai. Jānorāda arī, ka jaunajām ES dalībvalstīm pagaidām šādas ietekmes nav, jo tām trūkst pieredzes darbībā ES institūcijās, to attīstības sadarbības politikas īstenošanai paredzētais budžets ir mazs un statuss starptautiskajā vidē ir ievērojami maznozīmīgāks kā vecajām ES dalībvalstīm.